

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Mgr. Mariana Bernasová

Překladové ekvivalenty německých privativ na *-frei* a *-los* a jejich výrazová adekvátnost

Translation Equivalents of German Privatives Ending in *-frei* and *-los*
and their Stylistic Adequacy

Studijní obor: PCN-TCN

Praha 2016

Vedoucí práce: Mgr. Věra Kloudová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí práce Mgr. Věře Kloudové, Ph.D. za její přístup a cenné rady, podněty i připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. dubna 2016

.....
Jméno a příjmení

Abstrakt

Tato diplomová práce za pomoci korpusu analyzuje české překlady jazykově asymetrického jevu německých privativ na *-frei* a *-los*, a to z hlediska typologie (mikrostylistika a makrostylistika), z hlediska Popovičovy výrazové/stylové adekvátnosti (zeslabení, zesílení, shoda) a z hlediska případného inherentního hodnocení vztahu nepřítomnosti, tedy privace, které může být v německém privativu obsažené. Privativa jsou adjektiva, která vyjadřují nepřítomnost toho, co je vyjádřené jejich první částí; pro kontext této práce to jsou privativa zakončená na sufixoidy *-frei*, *-los*, *-arm* a *-leer*. V *Úvodu* je načrtnut a objasněn současný stav zkoumané tematiky, který je ukotven časově i místně. Je zdůrazněno, že korpus je zde využit nejen pro překlad jako takový, ale také pro teorii překladu. Hypotéza vychází z toho, že německá privativa jako gramatický jev nemají v češtině v této podobě obdobu, a tudíž často chybí přímý ekvivalent. Je pravděpodobné, že překladatel bude muset volit také víceslovná překladová řešení a někdy i větná; to znamená, že tento posledně jmenovaný případ opustí rámec mikrostylistiky a dostane se na rovinu makrostylistiky. Kromě tohoto zásahu do větné skladby skrývá jazyková asymetrie pro překladatele další možnosti i rizika, tentokrát stylistická: už i u jednoslovného, a tím spíše u víceslovného či dokonce větného ekvivalentu může dojít ke stylovému vybočení (Stilbruch). Spíše než styl ve smyslu tradičních stylových vrstev jazyka budou sledovány stylové posuny (zesílení, zeslabení, shoda) v pojetí slovenského translologa Antona Popoviče. Třetí částí hypotézy bylo očekávání, že některá překladová řešení v sobě mohou nést prvky počínající překladatelštiny tak, jak ji chápe izraelský translolog Gideon Toury. V *Teoretické části* jsou privativa vymezena pro kontext této práce, je přiblíženo jejich slovtvorně pomezí postavení, jejich nejednoznačný status v německých příručkách i ve zdrojích on-line, motivace jejich vzniku, jejich sémantika, pragmatika i produktivita, to vše se zvláštním zřetelem na privativa končící na *-frei* a *-los*. Dále je zmíněn pojem privativ v českých publikacích; následující kapitola se věnuje korpusům obecně i konkrétně translologickému přístupu k nim, poté jsou naznačeny styčné body mezi korpusem a deskriptivní linií translologie včetně nejčastěji zkoumaných jevů. Následně jsou popsána translologická východiska této práce, která se odrážejí už v hypotéze. *Empirická část* nejdříve přibližuje metody výzkumu, motivaci pro výběr zrovna těch dvojic privativ, které se liší pouze sufixoidním zakončením, způsob získání jejich exportů, jakož i další konkrétní práci s korpusem včetně aplikace translologických východisek na tento materiál, jejímž cílem je potvrdit či vyvrátit výše zmíněnou hypotézu.

Klíčová slova

Česká adjektiva, německá adjektiva, privativa, privativa na *-frei* a *-los*, polosufixy, sufixoidy, jazykové korpusy, InterCorp, ČNK, translatologický přístup ke korpusu, korpus a teorie překladu, Descriptive Translation Studies, výrazová adekvátnost, výrazové posuny, mikrotylistika, makrotylistika, překladatelština, Anton Popovič, překlad, originál, překladové ekvivalenty.

Abstract

This thesis uses language corpora to analyze Czech translations of a linguistically asymmetric phenomenon of German privatives ending in *-frei* and *-los* from three perspectives: translation typology (micro-stylistics and macro-stylistics), Popovič's stylistic adequacy (shifts of expression: intensification of expression, attenuation of expression, correspondence of expression) and potentially intrinsic feature of German privatives to perceive the fact of absence ("privation") as positive or negative. Privatives are adjectives that express the absence of substance or quality that is represented in their first (left) component; in the context of this work they are limited to adjectives ending in *-frei*, *-los*, *-arm* and *-leer*. In the *Introduction* the current state of research is outlined and its time and local limitations are explained. It is emphasized that corpus is here used not just for translation as such but also for theory of translation. The hypothesis starts from the assumption that German privatives as phenomena of grammar have no equivalent on this level in Czech; therefore a direct translation equivalent is often missing. For this reason it is also probable that the translator will have to decide for such Czech translation of one German privative that comprises more words or even a whole sentence. The latter would mean that the translation equivalent left the micro-stylistic level and moved up to macro-stylistic level. Apart from the alteration of syntax structure, the above-mentioned linguistic asymmetry creates another possibilities and risks – stylistic ones: already a simple one-word translation equivalent can become subject to breach of style (Stilbruch); equivalents consisting of more words or a sentence are even more prone to that. Rather than style in traditional notion it will be style in the understanding of Slovak translation scholar Anton Popovič that will be examined (shifts of expression: intensification of expression, attenuation of expression, correspondence of expression). The third part of the hypothesis is the expectation that some translation equivalents could be interpreted as having features of that specific *something* which can with time and in certain circumstances develop into translationese, as understood by Israeli translation scholar Gideon Toury. In the *Theoretical part* the ambivalent status of privatives in word formation is discussed that is reflected in German paper and on-line sources. Further attention is paid to the motivation, semantics, pragmatics and productivity – all with special respect to privatives ending in *-frei* and *-los*. Privatives in Czech publications are also briefly mentioned, followed by chapter devoted to language corpora in general and specifically to the translational approach to them; afterwards common ground between corpus and Descriptive Translation Studies is suggested

including most frequently examined phenomena. Then theoretical translation framework for this thesis, briefly mentioned in the *Introduction*, is described in greater detail. The *Empirical part* starts with methods of research, motivation for choosing those pairs of privatives that differ only in suffixoids, way of obtaining material from the corpus and goes on to focusing on practical work with the material including application of translation theory in order to prove or reject the hypothesis.

Key Words

Czech adjectives, German adjectives, privatives, privatives ending in *-frei* and *-los*, semi-suffixes, suffixoids, language corpora, InterCorp, Czech National Corpus, translational approach to corpus, corpus and Theory of translation, Descriptive Translation Studies, stylistic adequacy, shifts of expression, Micro-Stylistics, Macro-Stylistics, translationese, Anton Popovič, translation, original, translation equivalents.

Obsah

1. Úvod.....	11
1.1 Cíl práce	11
1.2 Současný stav zkoumané problematiky	12
1.3 Hypotéza	13
Teoretická část – usouvztažnění.....	15
2. Definice privativ v německých příručkách	16
2.1 Druhý komponent privativ a jeho status	16
2.2 Druhý komponent privativ: na hranici mezi odvozováním a skládáním.....	18
2.3 Motivace vzniku privativ	19
2.4 Privativa ve zdrojích on-line	20
2.5 Vymezení privativ pro kontext této práce	22
2.6 Privativa zakončená na <i>-frei</i> a <i>-los</i>	23
2.6.1 Sémantika	23
2.6.2 Pragmatika	30
2.6.3 Produktivita v současné němčině	33
2.6.4 Dílčí závěr	34
3. Privativa a čeština	36
3.1 Překlad privativ do češtiny: nástin typologie	37
4. Korpusy	40
4.1 Historie korpusu a jeho vymezení pro kontext této práce	40
4.2 Obecné rysy korpusů; základní terminologie.....	41
4.3 Typy korpusů a jejich užití.....	42
4.4 ČNK	44
4.5 InterCorp	44
4.6 Dílčí závěr	45
5. Korpusová lingvistika, Descriptive Translation Studies a translologie založená na korpusu	46

5.1 Translatologický přístup ke korpusu: obecné rysy, šance a úskalí.....	47
5.2 Často zkoumané jevy	49
5.3 Dílčí závěr.....	49
6. Translatologická východiska této práce	51
6.1 Popovičovy posuny, mikrotylistika a makrotylistika.....	51
6.2 Různá pojetí překladatelštiny: Popovič, Toury	53
6.3 Dílčí závěr.....	55
Empirická část.....	56
7. Metoda výzkumu.....	56
8. Výběr vzorků privativ – zdůvodnění.....	57
9. Způsob získání korpusových dat – konkrétní vyhledávací strategie.....	58
10. Konkrétní privativa zakončená na <i>-frei</i> a <i>-los</i>	60
10.1 Kvalitativní výzkum.....	62
10.2 Vyhodnocení výzkumu – zobecnění poznatků.....	83
11. Závěr – výhled do budoucna	86
12. Summary – suggestions for future research	93
13. Použitá a studovaná bibliografie	100
14. Seznam příloh – vzorků z korpusu.....	104

Seznam zkratek

AZ = Abendzeitung (Mnichov)

MM = Mannheimer Morgen

SZ = Süddeutsche Zeitung

TZ = Tageszeitung (Mnichov)

Z = Die Zeit (Hamburg)

Seznam tabulek

Tabulka číslo 1: Analýza výskytů všech 47 privativ

Tabulka číslo 2: arbeitsfrei

Tabulka číslo 3: arbeitslos

Tabulka číslo 4: fehlerlos

Tabulka číslo 5: wasserfrei

Tabulka číslo 6: wasserlos

1. Úvod

Tato diplomová práce se zaměří na české překladové ekvivalenty vybraných německých privativ, konkrétně adjektiv zakončených na *-frei* a *-los*. Translatologické zkoumání tohoto jazykově asymetrického jevu, jehož systematizovaný výskyt v němčině nemá v češtině v této podobě obdobu, se uskuteční na synchronním korpusovém materiálu Českého národního korpusu – v paralelním korpusu Intercorp a případně také v korpusu SYN2015. Asymetrii je myšleno to, že „mezi německým vyjádřením privace formou kompozita a jeho českým protějškem existuje asymetrický vztah“¹. (Vachková 1996: 114)

1.1 Cíl práce

Tato práce chce specifické rysy korpusu, mezi něž patří velký objem dat či takřka libovolně nastavitelný kontext, využít pro popis procesů, které lze očekávat vzhledem k výše zmíněné asymetrii. Pojmem procesy se zde rozumí posuny² při překladu z němčiny do češtiny, k nimž bude nejspíše docházet na rovině, kterou Anton Popovič označil jako mikrostylistickou³; zkoumáno bude také, zda posuny zasáhnou i rovinu makrostylistickou. Překladatel totiž často nemá k dispozici *přímočarý*, *zaběhnutý* ekvivalent; mnohdy je třeba pro kompletní pokrytí významu německého privativa více českých slov. Avšak i tehdy, kdy v češtině existuje jednoslovný překladový ekvivalent, zůstává otázka stylu aktuální. Vachková totiž uvádí, že privativům na *-arm*, *-frei*, *-leer* a *-los* jsou imanentní sémantické a stylistické rysy, které jednoslovným českým protějškům chybí. (Vachková 1996:105) Před překladatelem se tedy nutně otvírá širší pole možností a s tím je spojena otázka stylu a míry jeho zachování. Půjde přitom spíše než o obecnou výrazovou adekvátnost daného ekvivalentu ve smyslu klasického stylového rozvrstvení jazyka o styl v pojetí Popovičových posunů. U vědomí toho, že jazyk se nechová exaktně a že korpus je pouhou výsečí jazykové reality, se práce zároveň pokusí poukázat na taková překladatelská řešení, která by mohla být ukázkou začínající překladatelštiny, a to ve směru německo-českém. Chápání překladatelštiny bude vycházet

---

¹ Slovanské jazyky vyjadřují vztah privace často derivací, avšak tyto slootovorné prostředky by němčině nestačily, protože by jimi přítomnost či nepřítomnost vlastností vyjádřit nemohla. (Eichinger 2000: 202)

² Popovičova definice posunů procházela vývojem. V průběhu práce bude v kapitole 6 upřesněno, z jakého pojetí se vychází zde.

³ Mikrostylistiku a makrostylistiku definoval Popovič shodně ve druhém vydání *Teorie umeleckého překladu* (1975): s. 280 a 278; i v díle *Originál/překlad* (1983): obojí na s. 187.

z pojetí Gideona Touryho⁴. Tato práce by chtěla naznačit, jak je také možné využít translatologické parole, pro účely této práce tedy korpusy, pro teorii překladu i pro překladatelskou praxi.

1.2 Současný stav zkoumané problematiky

Vybrané téma je specifické úzkým propojením translatologické perspektivy a korpusové lingvistiky, resp. využitím korpusu nejen pro překlad jako takový, ale rovněž pro teorii překladu. Vzhledem k vývoji české korpusové lingvistiky mohla korpusovo-překladová práce s podobnými cíli, jako má tato, vznikat nejdříve po roce 2008. Tehdy byla totiž zveřejněna první verze korpusu InterCorp, který je paralelní; tato vlastnost korpusu je pro zkoumání překladových ekvivalentů nezbytná.⁵ Navíc stále platí, že jediným česko-německým korpusem přístupným veřejnosti zůstává Intercorp; korpus brněnský⁶ ani opavsko-würzburgský⁷ veřejně přístupné nejsou.⁸ Po projití diplomových prací na Ústavu translatologie FF UK a na Ústavu germánských studií FF UK⁹ i po konzultacích s Mgr. Věrou Kloudovou, PhD. vše nasvědčuje tomu, že takto zaměřené téma pro češtinu dosud zpracováno nebylo. Privativy na teoretické rovině se ve své diplomové práci zabývala Kateřina Svobodová roku

---

⁴ Tedy z druhého a rozšířeného vydání *Descriptive Translation Studies and Beyond* (2012), konkrétně ze 13. kapitoly *Translation-specific lexical items and their lexicographical treatment*.

⁵ <https://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/?req=page:releaseNotes>; citováno 5. 3. 2016

⁶ Vytvoření tohoto korpusu se prvně zvažovalo na podzim 2000; v červnu 2001 se začalo s jeho výstavbou a roku 2002 byl paralelní česko-německý korpus interně zpřístupněn na serveru AURORA. V české části měl tehdy dohromady 435 947 pozic. Ročně se pak česká (a tomu úměrně i německá) část rozrůstala zhruba o 200 000 slov. Dnešní podobu získal ke konci roku 2005. Česká část má 3 637 825 pozic. Jedná se o synchronní korpus, a proto obsahuje texty publikované po roce 1910, nejčastěji však až po roce 1950. Je vyvážený stylově a autoři usilovali rovněž o procentuelní vyváženost, která se v praxi odrazila takto: 17 % jsou publicistické texty, 20 % odborné texty a 63 % je beletrie. Z hlediska poměru jazyků došlo k odchýlení od ideálního poměru 1:1, protože české originály tvoří 63 % a převažují tak nad německými. Korpus je dostupný online, a to pouze interně.

<https://www.ped.muni.cz/katedry-a-instituty/nemecky-jazyk-literatura/aktivity/cesko-nemecky-paralelni-korpus>; citováno 14. 2. 2016

⁷ Česko-německý korpus DeuCze je společným projektem Univerzity Julia Maximiliana ve Würzburgu a Slezské univerzity v Opavě. Obsahuje bezmála 500 000 slovních forem českých a německých originálů a jejich překladů do druhého jazyka. Myšlenka tohoto *překladového* korpusu se zrodila z potřeby autentických českých a německých textů, které by byly zdrojem při jazykovém bádání. Při sestavování korpusu byly vědomě voleny beletristické texty vyšší kvality, protože se právě v této oblasti očekávaly kvalitnější překlady. Zároveň se vycházelo z předpokladu, že dobrá literatura lépe využívá možnosti daného jazyka. Vybrané texty pocházejí od různých autorů a také od různých překladatelů. Cílem je detailní a precizní zpracování i prozkoumání několika málo textů; projekt se proto hlásí k teorii malých korpusů (small corpora theory).

<http://www.deucze.germanistik.uni-wuerzburg.de/>; citováno 15. 2. 2016

⁸ Stav k září 2015.

⁹ Stav k říjnu 2015.

1981¹⁰. Na zhruba 28 stranách se v rámci *Lingvistické studie* věnuje obohacování slovní zásoby obecně, definici této skupiny adjektiv (pracuje například i s těmi zakončenými na *-frei*, nikoli však na *-los*) i jejich možnému překladu do češtiny. Terminologicky je zajímavé, že označení *privativa* nepoužila ani jednou a ani ho nezmínila jako alternativní vyjádření; pracuje s pojmy jako *adjektivní kompozita*, případně *adjektivní složeniny* či *složeniny s -frei*, *složeniny se základem -frei*, *konstrukce na -frei* a podobně. Tato nejednotnost při pojmenování hraničního jevu privativ je symptomatická a odráží se dodnes také v pracích německých jazykovědců – viz zde kapitola 2. Privativy zejména z lexikografického hlediska, v kontextu vznikajícího GAWDT¹¹, se na Ústavu germánských studií zabýval Tomáš Koptík v diplomové práci obhájené roku 2014¹². Sám se tomuto termínu také v podstatě vyhnul¹³ a tuto oblast adjektiv, ke které odkazuje jako k *afixoidům*, *adjektivním afixoidům* či *suffixoidům*, popisuje jako kontroverzní téma v germanistickém jazykovědném světě. (Koptík 2014: 8) O několik stránek dál konstatuje, že se rozhodl konsekventně používat pojem *afixoid*. (Koptík 2014: 12) A posléze uvádí důvody pro slovotvorné vymezení afixoidů a jejich následné důsledné užívání, například i kvůli jejich roli při výuce němčiny jako cizího jazyka. (Koptík 2014: 21)

1.3 Hypotéza

Privativa se v češtině, na rozdíl od němčiny, jako samostatný jev nedefinují, a tudíž vlastně ani neexistují. Odlišná typologie češtiny a němčiny vede k tomu, že funkci privativ vyjadřuje čeština jinými prostředky. U mnohých z nich proto v češtině neexistuje *osvědčený*, *prefabrikovaný* ekvivalent. Během jejich převodu z němčiny do češtiny se tudíž překladateli nabízí více možností, více volnosti. Lze očekávat, že některá vzniklá překladatelská řešení německého jednoslovného originálu budou víceslovná, zejména u méně obvyklých privativ.

---

¹⁰ Svobodová, Kateřina: *Oboustranný překlad z oboru architektury. Lingvistická studie „Německá adjektivní kompozita s -echt, -fähig, -fest, -fertig a -frei a jejich české protějšky“*. Katedra překladatelství-tlumočnictví FF UK, 1981.

¹¹ Das Große Akademische Wörterbuch Deutsch-Tschechisch / Velký akademický německo-český slovník. Jedná se o interní lexikografickou databázi pro pracovníky FF UK.

¹² Koptík, Tomáš: *Korpusanalyse der adjektivischen Affixe und ihre lexikographische Bearbeitung in zweisprachigen Wörterbüchern Deutsch-Tschechisch*. Ústav germánských studií FF UK, 2014.

¹³ V diplomové práci figuruje pouze adjektivní označení *privativní*, a to dvakrát: „Suffixoidy často mají slovotvorný význam kolektivní nebo privativní.“ Jako příklad privativního významu pak na téže straně uvádí „eine inhaltsleere Rede“. (Koptík 2014:18)

„Adjektivní složeniny (...) jsou specifickými a oblíbenými prostředky němčiny ke komplexnímu vyjadřování vlastností, které je nutno v češtině vyjadřovat více slovy, nebo pro něž je nutný méně běžný výraz, popř. novotvar.“ (Svobodová 1981: 115) Při chybějícím jednoslovném ekvivalentu, tedy při rozvolnění jednoho privativa do několika českých slov v cílovém textu, se eventuálně otvírá prostor pro vybočení ze stylu originálu, tedy Stilbruch. V kontextu příležitostných složenin s *-fähig* Svobodová píše: „Avšak překlad právě takových výrazů bude patřit k nejobtížnějším a při chybějícím českém ekvivalentu se nevyhneme porušení stylu, na kterém může záviset účinek sdělení.“ (Svobodová 1981: 104) Práce s korpusem však možná ukáže, že velmi obtížný je i překlad takových privativ, která nevznikla ad hoc, ale jsou v němčině již ustálená. Zároveň by se mohlo potvrdit, že chybějící český ekvivalent – bez ohledu na ustálenost či obvyklost původního privativa – nutně neznamená porušení stylu. Naopak, i v této situaci lze zachovat výrazovou adekvátnost a účinek sdělení. Spíše než stylu ve smyslu zachování stylového rejstříku si práce bude všimát toho, zda v důsledku překladatelského vyrovnávání jazykové asymetrie dochází k posunům, které definoval Anton Popovič. Kromě posunů na ose zeslabení-zesílení bude zohledněno také to, zda posuny zůstanou v rámci věty, tedy stále ještě na mikrostylistické rovině, či zda ji překročí a zasáhnou i rovinu makrostylistickou. Takto hlubší zásah do syntaktické stavby cílového jazyka by mohl být motivovaný větněčlenskou funkcí privativa ve výchozím textu nebo velkou neobvyklostí privativa. Vlivu syntaktického postavení privativa na překladatelské řešení si všimá i Svobodová a dochází ke konkrétním závěrům: „Potíže činí překlad těchto kompozit v přívlastkovém postavení, kde se překládají způsoby naznačenými v této práci: slovním ekvivalentem, opisem slovním a větným. Snazší je překlad těchto kompozit v přísudku se sponou, kde lze význam přenést na české významové sloveso.“ (Svobodová 1981: 115) Otázkou, související s typologií zde zmiňovaných jazyků, také je, zda se dá v češtině očekávat nějaká systematičnost v překladových ekvivalentech, zda si budou navzájem podobné formou, či významem.

Práce se zároveň pokusí hledat odpovědi na otázku, zda některé z posunů – pokud k nim dojde – lze vnímat jako krok směrem k rýsující se překladatelštině, chápané ve shodě s Tourym (2012).

Teoretická část – usouvztažení

Jazyk jako prostředek lidského dorozumění musí mít prostředky pro popis reality i nových skutečností. Týká se to zejména lexika. Jedním ze zdrojů nových jazykových prostředků je slovo tvorba. Nová slova jsou vytvářena nejčastěji odvozováním (derivací), nebo skládáním (kompozicí), přičemž jednotlivé postupy mají v jazycích různé zastoupení v závislosti na typologii daného jazyka. Pro němčinu je příznačné skládání¹⁴. V praxi často dochází ke kombinaci obou postupů. Kromě nich existují hraniční slovo tvorné jevy, na něž mají jazykovědci protichůdné názory nejen co do rozsahu a přesné klasifikace, ale často se neshodují ani v tom, zda je vůbec nutné a záhodné podobný jev – tedy slovo tvorný proces i jeho produkt – vydělovat od zbytku slovo tvorby a zavádět pro něj speciální pojem. V případě němčiny mají takovýto komplikovaný status privativa jako produkty jedinečného slovo tvorného procesu.

---

¹⁴ common knowledge

2. Definice privativ v německých příručkách

2.1 Druhý komponent privativ a jeho status

Obecně řečeno jsou privativa adjektiva, jejichž druhou, tedy pravou, stavební část tvoří *polosufixy* (německy *Halbsuffixe*), někdy také označované jako *suffixoidy*. Fleischer a Barzová konstatují, že u adjektivní slovtvorby jsou ještě výrazněji než u slovtvorby substantivní zastoupeny takové druhé členy adjektivního rázu, které vytváří celé řady a s nimiž se zachází jako s *nositeli suffixoidních funkcí* nebo jako se *suffixoidy*. Vzápětí dodávají, že s pojmem *afixoid* ve své práci vůbec nebudou operovat. Morfémy *-los* a *-mäßig* se budou chápat jako sufixy; ke všem ostatním sporným jednotkám se bude přistupovat jako ke kompozičním členům. (Fleischer/Barz 1992: 227) Na jedné straně není zcela jednoduchý vztah druhého komponentu k levé části privativa. Na druhé straně je problematická i širší vymezení a definice napravo stojících komponentů stejně jako míra autonomie, která se jim přiznává. Mírou autonomie je myšleno to, zda jsou polosufixy vnímány spíše směrem k derivaci, čímž by byl polosufix připodobňován ke klasickému suffixu s negativními dopady pro jeho autonomii a význam, či zda je spatřována silnější podobnost s kompozicí, čímž by polosufix získal některé rysy klasických autosémantik a byla by mu připisována vyšší míra autonomie. Dokladem této hierarchizace je například úvaha Fleischera a Barzové. U několika adjektiv, jejichž druhá část končí na *-fähig*, si kladou otázku, zda již nebyl u *-fähig* dosažen status suffixu. Jinými slovy zda se tento komponent i tím, že tvoří řady, postupně významově natolik nevyprázdnil, že by ze suffixoidu klesl na suffix. Autoři tu uvádějí slovní spojení, která převzali ze zdrojů uvedených v závorce:¹⁵ *pumpfähige Erdölsorten* (TZ 1972), *nicht mehr verkaufsfähige Waren* (TZ 1989) či *einen eintragungsfähigen Vornamen* (Sprachpflege 12/78, 252). Nakonec se rozhodují mluvit o hraničním případě. (Fleischer/Barz 1992: 227) Mírou autonomie těchto komponentů se zabývá i Naumann, který si zběžně všimá adjektiv na *-los*, *-frei*, *-voll*, *-wert*, *-würdig* (zde následuje pět teček, takže není zřejmé, která všechna adjektiva, resp. suffixoidy sem počítá) a konstatuje, že se zde „(ještě) nejedná o sufixy, nýbrž o volné morfémy, jejichž sémantických charakteristik lze využít pro adjektivní složeniny“. (Naumann 1972: 60) [přeložila M. B.]

Také Eichinger mluví o poloafixech jako o prvcích slova, které zahrnují rysy autosémantik, tedy kompozice, a rysy sufixů, tedy derivace. Poskytují přesnější informace než pouhé sufixy.

---

¹⁵ Zdroje nepřímých citací jsou uvedené v Seznamu zkratk.

(Eichinger 2000: 202) Tuto hierarchizaci, často zmiňovanou u jiných autorů, však již dále nerozvádí a navrhuje nahlížet problematiku z poněkud jiné perspektivy. Přimlouvá se za pojem *inkorporace*, který by jako vůdčí princip zastřešoval hraniční a těžko zařaditelné slovtvorné jevy na pomezí derivace a kompozice. (Ibid: 202)

Dalším pojmem je junkce jako vztah mezi adjektivní bází privativa (tedy jeho levou částí) a rozvíjeným substantivem, které jsou navzájem spojeny tzv. junktory. Typem junkce se od sebe liší i jednotlivé druhy slovtvorby, například derivace, či inkorporace. Junktory jsou odstupňované do tří kategorií podle toho, jak přesné spojení umožňují a jaké všechny významové odstíny zahrnují. Junktory o nejnižším stupni přesnosti jsou sufixy, které prakticky pouze umožňují syntaktické spojení adjektivní báze a rozvíjeného substantiva. I derivace je pak v tomto smyslu chápána jako vztah s nejnižší přesností, protože tři nejčastější německé adjektivní sufixy *-ig*, *-lich* a *-isch* pouze nesou informaci o tom, že se jedná o odvozené adjektivum. Preciznější spojení představují polosufixy a za nejkompexnější vztah jsou považována participiální kompozita. Polosufixy vytvářejí paradigmatické řady a precizují významové pole levé části, ke které se připojily. Oba dva posledně zmíněné junktory, tedy polosufixy a participia, vyjadřují oproti sufixům významy diferencovaněji a přesněji, včetně modality. Umožňují také vyšší míru abstrakce; všechny tyto vlastnosti se zvyšují od polosufixů směrem k participiím. Interpretace některých participií jsou opravdu plastické. Eichinger uvádí spojení *wasserabweisende Oberflächen*. Tento slovtvorný prostředek umožňuje speciální vypointování odborné mluvy a vyzdvižení vlastností relevantních v daném odvětví; v tomto případě se jedná o centrální vztah, tedy ten mezi vodou a povrchy, a o vztah mezi vodou a barvou. Pro správné pochopení významu obou je nutná parafráze, která často vyžaduje doplnění si toho, co není přímo explicitně napsáno, tedy myšlenkový skok. (Eichinger 2000: 201-204) Ten se opírá o pragmatiku a znalost okolního světa. Tento fakt, spolu s již zmíněnou vyšší abstrakcí, jistě nezůstanou bez vlivu na překladatelská řešení.

2.2 Druhý komponent privativ: na hranici mezi odvozováním a skládáním

Na kvantitě – tedy na tom, jaké všechny komponenty se ještě řadí k polosufixům, nebo které již nikoli – se lingvisté shodují jen v obrysech. Podobně to je s kvalitou, tedy s mírou samostatnosti, která je těmto komponentům přiznávána. Kvalita přitom souvisí s tím, zda jsou výsledná adjektiva řazena k odvozeninám či složeninám. Schippanová zmiňuje poloafixy neboli afixoidy, které prý hrají důležitou roli hlavně v sovětské a německé lingvistice. Jde podle ní o morfémy, které jednou vystupují jako samostatné slovo, jindy jako desémantizovaný prvek, který tvoří řady, a tak přejímá charakter afixu. (Schippan 1992: 115)

Weinrich mluví o přechodech mezi derivací a kompozicí, kam patří spojení s polosufixy. Přesné rozlišení mezi adjektivním kompozitem a adjektivem s polosufixem podle něj není vždy možné. (Weinrich 1993: 1005)

Hraniční postavení slov s polosufixy mezi derivací a kompozicí zmiňuje například Ohnheiserová, když si všímá, jaké prostředky mají pro vyjádření neexistence toho, co je označené v motivující substantivní části adjektiva, k dispozici ruština a němčina. Pro němčinu zmiňuje sufix *-los* a pokračuje: „Vedle toho se mohou na pomezí odvozování a skládání vyskytnout prvky *-leer* a *-frei*.“ (Ohnheiser 1987: 59) [Přeložila M.B.] Pro problematiku polosufixů, resp. privativ, je příznačné, že byly uvedeny pouze dva příklady a že podrobnější systematizace chybí. Zároveň stojí za zmínku, že *-los* byl klasifikován jako *sufix*, zatímco *-frei* o něco opatrněji a neurčitěji jako *prvek* (doslova *Element*). Například Vögeding shrnul adjektiva na *-frei* a *-los*, o která jde v této práci především, výmluvně pod kapitolu *Offene Probleme*. (Vögeding 1981: 6) Fleischer a Barzová řadí *-los* mezi adjektivní sufixy a přisuzuje mu silně privativní generalizaci. Podobně jako Ohnheiserová zmiňují privativní význam adjektiv na *-los*, kdy sufix označuje nepřítomnost veličiny vyjádřené základovým podstatným jménem, například *heimatlos*, *bartlos* či *fleischlos*. (Fleischer/Barz 1992: 264) V případě *-frei* píše, že se připojují k argumentaci Olsenové a že je tedy nazírán jako *kompoziční člen*. (Fleischer/Barz 1992: 227) Olsenová již v předmluvě předesílá, že sporné oblasti mezi kompozicí a derivací se věnovat nebude. (Olsen 1986: iv) V rámci kompozice poté však okrajově uvádí adjektivum *bleifrei*; právě k tomu zřejmě Fleischer a Barzová odkazují. (Olsen 1986: 71)

Je nutné dodat, že někteří vědci změnili v průběhu svého bádání na kategorii polosufixů názor, jiní byli od počátku skeptičtí. Koptík uvádí příklad Fleischera, který se v 70. letech

zasazoval o samostatně vyčleněnou skupinu polosufixů, ale pod vlivem kritiky G. D. Schmidta svůj názor revidoval. (Koptík 2014:12)

Jak je vidět, nezřídka tedy panují mezi lingvisty značné neshody, a to jak v dílčích otázkách kategorizace afixoidů, tak i v zásadní otázce, zda je vůbec potřebné a vhodné tyto jevy samostatně vydělovat.

2.3 Motivace vzniku privativ

Primárních adjektiv typu *alt/jung* má němčina méně než několik set. I kdyby jich však měla více, stejně by byla odkázaná na prostředky slovo tvorby, protože tato jednoduchá adjektiva sama o sobě nejsou s to pojmout specifické vlastnosti ani abstraktní a ambivalentní skutečnosti dnešního roztržitého světa. (Eichinger 2000: 201)

Prosté sufixy nejsou vždy pro tento náročný úkol dostačující, protože jsou mnohdy velmi vyprázdněné a fungují v první řadě už jen jako signál příslušnosti báze adjektiva k rozvíjenému jménu. Požadavek dostatečné abstraktnosti, diferencovanosti a reliéfnosti výrazu splňují teprve sufixoidy, které dokážou právě díky specifickému spojení báze privativa a následujícího podstatného jména zprostředkovávat komplexnější myšlenky. Eichinger vyčleňuje tři obsahové oblasti, v nichž sufixy jako nižší junktory nedosahují přesnosti sufixoidů, či které na rozdíl od sufixoidů vůbec neumí obsáhnout. Jedná se o relaci existence/vlastnictví, o relaci srovnání a o relaci modalizace jednání, zejm. sloves *können* a *wollen*. (Eichinger 2000: 92-93) Například pro relaci existence/vlastnictví mohou sice sufixy nabídnout *-ig*. Tímto sufixem se však dá odpovědět jen na zjišťovací otázku; jemné nuance na ose mezi *ano* a *ne* zůstávají opominuty. Takto zploštělá skutečnost jen zřídka obstojí v konkurenci se sufixoidy, které jsou schopné reagovat na potřeby přesnějšího vyjadřování tak, jak to současná němčina vyžaduje například v otázkách zdravé výživy, kosmetiky nebo ochrany životního prostředí. V této obsahové oblasti pozoruje Eichinger tendenci přesněji specifikovat, v jakém množství se daná látka, jejíž přítomnost je či není záhodná, v konkrétním výrobku či prostředí vyskytuje. (Ibid: 94) Eichinger to demonstruje na příkladech adjektiv, která pod různým zorným úhlem vyjadřují různá množství tuku. Při bližším pohledu se ukáže klíčová role pragmatiky, kterou s oblibou využívá reklama. Potraviny jsou označené jako *fettarm*, čímž se sugeruje taková výchozí pozice, která tuky obecně považuje za škodlivé. Mléko je dokonce *fettfrei*; zde je příjemci opět podsouváno, že

tuk je a priori špatný. U krémů a některých potravin je přítomnost tuku naopak žádoucí. V tom případě se nabízí neutrální označení *fetthaltig*. Velké množství tuku je signalizováno adjektivem *fettreich*. (Eichinger 2000: 94) Jak je vidět, pomocí sufixoidů vznikají celá paradigmata, která diferencují významovou bázi adjektiva, zapojují pragmatiku a mnohdy obsahují implicitní funkci apelativní, namířenou ke konzumentovi.

Vzorce, které jsou v němčině po staletí uložené, jsou v dnešní době konečně využity a rozšiřovány. Vznikají tak paradigmata bohatě odstínovaných významů. (Eichinger 2000: 203)

2.4 Privativa ve zdrojích on-line

Canoonet¹⁶ věnuje jazykovým prvkům, které se označují jako sufixoidy či polosufixy, málo prostoru a nepřiznává jim samostatný status. V podstatě je rozměšňuje mezi dva hlavní slovtvorné procesy. Pod derivací je řazen *-los*¹⁷, který je klasifikován jako pouhý sufix, a to domácí. Je u něj uvedeno příkladové adjektivum *kommentarlos*. U *-frei* explicitní kategorizace chybí, nicméně pod kompozicí je v podskupině *spojení podstatného a přídavného jména* jako příklad uvedeno *abgasfrei*.¹⁸ Zřejmě je tedy *-frei* chápáno jako samostatné adjektivum. U kompozit ze slovesa a adjektiva je v rozklíčvacím seznamu uvedené mimo jiné *bettelarm* a *blendfrei*, *bügelfrei*¹⁹ a dokonce i *fühllos*²⁰ či *rettlos*²¹. Status

---

¹⁶ Canoonet je on-line slovník s přidruženou gramatikou němčiny. Základový slovník obsahuje zhruba 250 000 hesel; adjektiv je přibližně 55 500. Tato jazyková on-line služba vznikla z dlouholeté spolupráce mezi Univerzitou v Bazileji, Univerzitou v Amsterdamu, výzkumným institutem IDSIA v Luganu a bazilejskou firmou zaměřenou na informační technologie Canoo Engineering AG. Služba je od poloviny roku 2000 bezplatná a stále se rozšiřuje i doplňuje. Canoonet je kooperačním partnerem on-line slovníku LEO. Canoonet obsahuje například poznámky k novému i starému pravopisu, flexi, slovtvorbě, významu či gramatice. V rámci slovtvorby se uvádí, z jakých slov heslo vzniklo, jakým procesem a jaká slova poté dále vznikla z něj. Canoonet je úzce propojen s dalšími bezplatnými jazykovými nabídkami na internetu. Má odkazy na následující stránky: LEO, PONS, Wikipedia, DWDS, Open Thesaurus.

<https://de.wikipedia.org/wiki/Canoonet>; citováno 17. 2. 2016

¹⁷ <http://www.canoo.net/services/WordformationRules/Derivation/To-A/Suffixe/Suffixe-dt.html>; citováno 17. 2. 2016

¹⁸ <http://www.canoo.net/services/WordformationRules/Komposition/A-Comp/Nomen+A/N+A.html>; citováno 17. 2. 2016

¹⁹ <http://www.canoo.net/services/WordformationRules/Controller?wordFormationClass=Verb%2BAjektiv+ohne+Fugenelement&entryClass=Cat+A&resultId=87ed2e>; citováno 17. 2. 2016

²⁰ <http://www.canoo.net/services/WordformationRules/Controller?wordFormationClass=Verb%2BAjektiv+ohne+Fugenelement&entryClass=Cat+A&pageNo=2&pageSize=50&resultId=87ed2e>; citováno 17. 2. 2016

²¹ <http://www.canoo.net/services/WordformationRules/Controller?wordFormationClass=Verb%2BAjektiv+ohne+Fugenelement&entryClass=Cat+A&pageNo=4&pageSize=50&resultId=87ed2e>; citováno 17. 2. 2016

prvku *-los* je tedy očividně sporný. Adjektiva zakončená na *-leer* jsou zřejmě považována za kompozita; lze tak usuzovat z adjektiva *menschenleer*, které je chápáno jako spojení podstatného a přídavného jména.²² Totéž platí o adjektivu *luftleer*²³.

Duden on-line²⁴ řadí *-frei* mezi sufixy. Nabízí k němu osm významových nuancí včetně příkladů a je tak preciznější než většina papírových zdrojů. Adjektiva na *-frei* tedy podle Dudenu mohou vyjadřovat to, že věc popsaná v jejich bázi není na nic vázaná, na ničem závislá (*bündnisfrei*), že něco není potřeba (*rezeptfrei*), že se nic nevybírání (*beitragsfrei*), že něco není nutné udělat (*bügelfrei*), že se něco nekoná, něco není (*vorlesungsfrei*), že se něco nevyskytuje (*kalorienfrei*), že něco nenastává (*knitterfrei*) a že něco není zakryto (*bauchfrei*).²⁵ Také *-los* je klasifikován jako sufix. Není však dělen na další podvýznamy; pouze se u něj uvádí, že vyjadřuje nepřítomnost něčeho (*baumlos*, *motivlos*).²⁶ Rovněž *-leer* je sufix. Vyjadřuje absenci něčeho, jehož přítomnost by byla záhodná (*gefühlleer*, *hoffnungleer*).²⁷ A mezi sufixy patří také *-arm*. Tomuto sufixu Duden přisuzuje tři významové linie: něco se vyskytuje ve velmi malém množství (*fettarm*), něco se vyvíjí ve velmi malém rozsahu, malé intenzitě (*geräuscharm*). Poslední význam je rozdvojen: věc popsaná substantivem něco činí jen ve velmi malém rozsahu (*rauscharm*) a věc popsaná v substantivu si něčeho žádá jen ve velmi malém rozsahu (*bügelarm*).²⁸

Na digitálním slovníku německého jazyka DWDS²⁹ je *-los* označené v nadpisu jako afix. Je doplněné obecnou definicí, že jde o vyjádření „naprostá absence dříve jmenované veličiny“. Jako příklady jsou uvedena mezi jinými adjektiva *mittellos*, *präzedenzlos* či *reglos*.³⁰

---

²² <http://www.canoo.net/wordformation/menschenleer:A>; citováno 17. 2. 2016

²³ <http://www.canoo.net/wordformation/luftleer:A>; citováno 17. 2. 2016

²⁴ *Duden online* je internetová forma klasického slovníku Duden. Od roku 2011 je bezplatná. Nabízí informace například o významu a původu slova, jeho správné výslovnosti i správném psaní. <https://de.wikipedia.org/wiki/Duden>; citováno 17. 2. 2016

²⁵ <http://www.duden.de/node/819234/revisions/1604192/view>; citováno 17. 2. 2016

²⁶ <http://www.duden.de/node/819221/revisions/1066933/view>; citováno 17. 2. 2016

²⁷ <http://www.duden.de/node/819196/revisions/1611196/view>; citováno 17. 2. 2016

²⁸ <http://www.duden.de/node/819112/revisions/1604294/view>; citováno 17. 2. 2016

²⁹ Digitální slovník německého jazyka 20. století je projekt Berlínsko-braniborské akademie věd. Jeho základem je šestisvazkový *Slovník současné němčiny*, který byl vypracováván v 50. až 70. letech na Akademii věd NDR pod vedením Ruth Klappenbachové. K němu Digitální slovník připojuje vlastní textové a slovníkové zdroje. Cílem Digitálního slovníku je vytvoření digitálního slovníkového systému, který by se opíral o rozsáhlé elektronické textové korpusy. Uživatelům je již nyní k dispozici nejnovější verze pravopisu, informace o výslovnosti ve formě audiodat či údaje o formě a významu daného hesla. Korpusy DWDS jsou bezplatné, veřejně přístupné a neustále se rozšiřují; k prosinci 2010 měly 2 miliardy textových slov v jádrovém a doplňkovém korpusu. Uživatelé v nich mohou hledat například v berlínských novinách, židovských periodikách nebo korpusu jazyka NDR. https://de.wikipedia.org/wiki/Digitales_W%C3%B6rterbuch_der_deutschen_Sprache; citováno 17. 2. 2016

³⁰ <http://www.dwds.de/?view=1&qu=-los>; citováno 17. 2. 2016

Slovotvorné informace ke komponentům *-frei*, *-arm* i *-leer* zde chybí. Elektronické zdroje tedy nejsou vždy dostatečné; v tomto případě je to možná způsobené i tím, že se u zkoumaného jevu jedná o hůře uchopitelnou kategorii.

Potvrzuje to i stav elektronického slovníku OWID, v němž slovotvorné údaje teprve čekají na zpracování; ke komponentům *-frei* a *-los* tedy zatím informace chybí.³¹

2.5 Vymezení privativ pro kontext této práce

Dosud byla řeč o polosufixech, sufixoidech, tedy o různě nazývaných a různě definovaných částech slov, která se sama nacházejí na hranici mezi derivací a kompozicí a která v rámci pomezího slovotvorného procesu dávají vzniknout privativům. O *privativech* byla řeč jako by samozřejmě. Přitom tento termín důsledněji používá pouze Christian Fandrych (1993), ani on však neprezentuje ucelenou, kompaktní definici – a to navzdory tomu, že slovo *privativní* je i v názvu jeho práce. Čtenář si až zpětným postupem může odvodit, jak Fandrych privativa chápe. V rámci sémantické klasifikace adjektiv na *-frei* Fandrych mimo jiné zmiňuje, že jejich jádrovou oblast tvoří čistě privativní spojení, přičemž slovo *čistě* dal do uvozovek. (Fandrych 1993: 131) Ovšem až z příkladu o několik stran dál si lze odvodit, jak Fandrych nejspíše *privativitu* chápe. Příkladové spojení *die autofreie Stadt Berlin-West* podle něj není jednoduchým privativním spojením (doslova *einfache Privatbildung*). Zdůvodňuje to tím, že se obecně ví, že tím není myšlena absolutní a trvalá nepřítomnost aut v tomto městě, ale že se zákaz aut vztahuje na časově omezenou dobu, která však ve spojení není explicitně vyjádřena. (Ibid: 140) Pro Fandrycha tedy zřejmě spojení se sufixoidem přestává být čistě privativní tehdy, kdy je pro jeho správné pochopení nutná myšlenková elipsa, doplnění informací z vnějšího světa. V kapitole o privativních spojeních na *-arm* se znovu dotýká rovněž definice privativ jako takových. Uvádí, že pragmaticky-komunikační záměr při vzniku adjektiv na *-arm* směřuje k označení *zmenšené* či *menší* přítomnosti/existence v porovnání s *očekávaným normálním stavem*, čímž se tato adjektiva komunikačně řadí mezi pravá privativa (*echte Privativa*), na zápornou stranu posesivní stupnice. (Fandrych 1993: 168)

Na okraji jednoho dlouhého souvětí ztotožňuje Eichinger privaci s neexistencí; ani on však na tomto termínu dál nestaví. (Eichinger 2000: 160)

---

³¹ <http://www.owid.de/artikel/272789>; stav k únoru 2016

Trost konkrétní slovo *privativum* užívá rovněž velmi sporadicky. Na příkladu adjektiva *vaterlos* uvádí, že se dá opsat pouze *privativně* jako *keinen Vater mehr habend*, tedy *už nemající otce*. (Trost 2006: 114) O několik řádek dál mluví o privativních spojeních na *-los*; tomuto segmentu privativ se pak věnuje například z hlediska stupňovatelnosti, aniž by se ovšem vrátil k tomu, co to privativa jsou a co vše pod ně patří. (Ibid: 114)

A Fleischer s Barzovou suxifu *-los* stručně připisují privativní význam nepřítomnosti. (Fleischer/Barz 1992: 264) Zejména Eichinger, Trost a Fleischer s Barzovou (a nepřímo i Fandrych) tedy kladou důraz na významový prvek nepřítomnosti, neexistence. Podle toho by privativa byla pouze adjektiva končící na sufixoidy vyjadřující nepřítomnost. A v rámci této velké skupiny by pak byla vyčleňována privativa v užším smyslu, která by vyjadřovala pouze nepřítomnost bez nutnosti myšlenkových skoků či bez jiných sémantických odstínů, například závazku.

Pro účely této práce budou jako privativa chápána adjektiva, jejichž druhou složkou je jeden z těchto čtyř sufixoidů: *-frei*, *-los*, *-arm* a *-leer*. V tomto smyslu se práce bude věnovat privativům bez ohledu na to, zda mají doslovný význam, kde si podle Fandrycha není nutné nic domýšlet, či zda mají abstraktnější, reliéfnější význam tak, jak o něm mluví Eichinger.

2.6 Privativa zakončená na *-frei* a *-los*

2.6.1 Sémantika

Různé odstíny významů zakládají výjimečnost sufixoidů, protože je odlišují od sufixů i od klasických slov. Tyto odstíny významů se však plně a konkrétně uplatní až ve spojení daného sufixoidu s konkrétní bází do privativa.

Sémantické kategorizaci sufixoidů se, kromě výše zmíněné on-line verze slovníku Duden, podrobněji věnovali Fandrych³² a Vögeding. Spojení se sufixoidem *-frei* dělí Vögeding hned na úvod na sémanticky pravidelná spojení a sémanticky nepravidelná spojení. V rámci prvně jmenovaných vyčleňuje tyto významové vztahy, resp. skupiny: nepřítomnost vazby (*Nichtvorhandensein einer Bindung*), nepřítomnost závazku (*Nichtvorhandensein einer*

---

³² Pokud je ve zde citované literatuře v rámci privativ na výběr mezi příklady, které uvádí příslušný autor sám, a těmi, které převzal z jiných zdrojů, je dána přednost prvně jmenovaným, protože ta umožňují přímé citace. Pokud však autor uvádí pouze cizí příklady, byly převzaty do této práce jako nepřímá citace, jejíž součástí je citační formát použitý autorem v jeho práci.

Verpflichtung), nedostavení se následku (*Nichteintreten von Konsequenzen*), nepřítomnost toho, co je vyjádřené prvním členem privativa (*Nichtvorhandensein*). Všechny tyto vztahy vyjadřují *nepřítomnost*; v posledním případě jde pouze o nepřítomnost, zatímco ve třech předchozích se účastní ještě další podvýznamy, podle nichž jsou kategorie pojmenovány. (Vögeding 1981: 134-148)

Nepřítomnost vazby je definována tak, že první člen adjektiva vyjadřuje něco, k čemu neexistuje žádná vazba, a rozvíjené slovo představuje to, co není vázané. Často se jedná o politický kontext (*bündnisfrei, reichsfrei*), není to však podmínkou (*wertfreie Wissenschaft*; toto spojení lze opsat takto: věda, která se neváže na předpokládané hodnoty). (Vögeding 1981: 134-136)

Nepřítomnost závazku se týká zejména adjektiv z finanční oblasti: *zuschlagfreie Züge* (nápis z kolínského hlavního nádraží). Dalším velkým okruhem jsou adjektiva s pracovní tematikou: *arbeitsfrei, vorlesungsfrei*. Obecně lze sémantické vztahy v této skupině popsat tak, že ke skutečnosti označené rozvíjeným slovem se neváže závazek, který je blíže určený první částí adjektiva. (Vögeding 1981: 137-140)

Kategorii *nedostavení se následku* lze shrnout tak, že to, co je označené v prvním členu adjektiva, nebude důsledkem toho, co je označené rozvíjeným jménem; že to se skutečností označenou tímto jménem nedospěje tak daleko či do takového stavu, který je popsán v prvním členu adjektiva. Podle Vögedinga jsou pro tuto konstelaci typická adjektiva, jejichž první člen je nominalizovaný infinitiv. Například ze spojení *rostfreier Stahl* vyplývá, že tato ocel nepodlehne korozi, tedy že důsledkem toho, že něco je vyrobené z oceli, nebude to, že by tento předmět někdy v budoucnu začal rezivět. (Vögeding 1981: 140-141)

V případě skupiny označující čistě *absenci* vyjadřuje sufixoid *-frei* jen nepřítomnost nějaké veličiny bez dalších významových odstínů. Z hlediska míry autonomie sufixoidů Vögeding konstatuje, že právě v této kategorii má *-frei* nejvyhraněnější sufixální charakter, že je tedy obsahově nejvyprázdňenější. Tím je zajištěna vysoká produktivita; většina adjektiv na *-frei* se totiž řadí právě do této skupiny. Patří sem například privativum *fehlerfrei*, které lze bez dalších interpretačních kroků jednoduše opsat tak, že se jedná o absenci chyb. Privativa z předchozích významových skupin takto přímočarý výklad nepřipouštějí. Vögeding uvádí mezi jinými *straffrei*, které samozřejmě neznamena to, že by neexistoval trest jako takový, ale pouze to, že se trest (v tomto případě) *neočekává*. (Vögeding 1981: 142-143)

Sémanticky nepravidelná spojení jsou taková, která nejde zařadit pod žádnou z výše uvedených skupin. Nejedná se přitom pouze o nemotivovanost, ale také o případy, kdy privativum působí pravidelně, avšak není slovtvorně produktivní. Vögeding uvádí například adjektivum *hitzefrei*. Na první pohled se sice nabízí paralely s významovým vztahem *nepřítomnost závazku*, tedy privativy *dienstfrei*, *schulfrei* a podobně. U všech těchto adjektiv vyjadřuje *-frei* nepřítomnost pracovního závazku. Přesto je *hitzefrei* nutné považovat za speciální, tedy nepravidelný případ. Chová se totiž syntakticky jinak; ve výše popsaném významu ho lze použít pouze predikativně, nikoli atributivně. V přívlastkovém postavení označuje prostě jen to, že *nebylo horko*. Dalším argumentem pro nepravidelnost privativa *hitzefrei* je to, že na rozdíl od typu *schulfrei* tu první člen neoznačuje to, k čemu nevzniká závazek, ale udává příčinu toho, proč je závazek nepřítomný. (Vögeding 1981: 148-149) Vedle izolovaných adjektiv na *-frei*, která bylo nutné pojednávat případ od případu, vyčleňuje Vögeding v rámci nepravidelných spojení ještě privativa typu *fußfrei*. Dále sem řadí *halsfrei*, *kniefrei*, *knöchelfrei*, *rückenfrei*, *schulterfrei*. Vzniká tedy celá řada, již by navíc bylo možné analogicky rozšiřovat o další členy: *ohrenfrei*, *wadenfrei*³³ apod. Společné jim je to, že jejich první komponent označuje výlučně části těla a jimi rozvíjené podstatné jméno většinou části oblečení. (Vögeding 1981: 152)

Fandrychova práce (1993) v některých pasážích reflektuje Vögedinga (1981). Konstatuje, že Vögeding se při kategorizaci adjektiv na *-frei* nevěnoval jejich syntaktické platnosti. Vzápětí však dodává, že tato adjektiva se vlastně chovají syntakticky poměrně jednotně alespoň v tom smyslu, že je lze použít jak atributivně, tak predikativně. (Fandrych 1993: 131) Podobně jako Vögeding vychází Fandrych z univerzální formule *X-freies Y*, na jejímž základě precizuje následující sémantické skupiny: neexistence posesivního vztahu (*- possessiv*), bez následku (*- Konsequenz*), bez závazku (*- Verpflichtung*), bez vazby (*- Bindung*) a dále typ *schulterfrei* a konečně jiné sémantické vazby (lexikalizace). (Fandrych 1993: 132; 151, 159)

Neexistence posesivního vztahu znamená, že rozvíjené podstatné jméno nevlastní, nevykazuje či neobsahuje to, co je označené první částí adjektiva. Tato první část mnohdy označuje chemickou látku a rozvíjené jméno je pak nějaký předmět či jiná látka. Jedná se tedy zároveň o vztah části a celku. Fandrych uvádí příklady, které našel na sprchovém gelu (*seifenfreie Wasch-Emulsion*) nebo například na balení bonbonů (*zuckerfreie Menthol-Bonbons*).

---

³³ Vögeding graficky naznačuje, že tato privativa v němčině zatím utvořena nebyla. Nicméně analogie k již existujícímu *knöchelfrei*, resp. *knöchelfreies Kleid* usměřňuje interpretaci i hypotetických spojení typu *ohrenfreie Mütze*, které neznamená, že by *čepice neměla uši*, ale že *uši nezakrývá*. (Vögeding 1981: 152-153)

(Fandrych 1993: 133) Zejména tato podskupina v rámci neexistence posesivního vztahu se stala velmi produktivní, což Fandrych přisuzuje společenskému vývoji a zvýšenému zájmu lidí o to, z čeho se výrobky skládají. (Fandrych 1993: 134) Do této skupiny patří také spojení, jejichž první člen většinou vyjadřuje konkrétní věcný stav, jehož existence je u rozvíjeného jména (konkréta) negována. Jako příklad uvádí Fandrych mezi jiným *staubfreie (...) Holzböden*. (Fandrych 1993: 135) Další produktivní podskupinou jsou případy, v nichž rozvíjené jméno označuje zeměpisné či časové údaje, v jejichž rámci určité skupiny lidí, zařízení nebo stavy neexistují: *Deutschland würde käfigfrei* (Z 25.1.85, 53). (Fandrych 1993: 136-137) Podskupinu vytváří i spojení, v nichž první člen adjektiva je abstraktum a rozvíjené jméno často označuje skutečnosti spojené s člověkem (části těla, pocity) nebo jiná abstrakta: *mit ausdrucksfreiem (...) Gesicht* (Z 11.1.85,33). (Fandrych 1993: 137) U posledních dvou jmenovaných příkladů se jedná o spojení, která Fandrych převzal ze zdrojů uvedených v závorce.

Sémantická skupina, v níž *nedochází k následku*, je formálně vyjádřená tak, že první člen adjektiva označuje procesy či činnosti, které lze chápat jako výsledek kauzálního vztahu, jenž byl vyvolán nebo trpěn rozvíjeným jménem. V rámci této skupiny Fandrych rozlišuje, zda první člen označuje proces nebo nastání následku, který byl rozvíjeným jménem vyvolán *aktivně* (a tento stav je negován komponentem *-frei*), či zda tento následek nebo proces u rozvíjeného jména nastane sám. Tomuto dělení odpovídají na syntaktické rovině aktivně použitá tranzitivní slovesa: *blendfreie Armaturen, d. h. Armaturen, die nicht blenden (können)*; resp. pasivně použitá slovesa či slovesa intransitivní a zvrtná: *rostfreies Messer, d. h. Messer, das nicht rostet (rosten wird)*. Pokud jsou prvním členem adjektiva tranzitivní slovesa, která umožňují obojí interpretaci, hraje rozhodující roli kotext a kontext. (Fandrych 1993: 141-142) V rámci výše zmíněné *aktivní* skupiny (*Y nezpůsobí žádné X*) vyjadřují rozvíjená jména většinou abstraktní skutečnosti: *strahlungsfreie Methode* (MM 12.8.85,2), *d. h. Medizin, die keine Strahlung bewirkt / durch die keine Strahlung entsteht*. (Fandrych 1993: 143) Tento příklad převzal Fandrych ze zdroje uvedeného v závorce. V rámci *pasivní* skupiny (*u Y / na Y nevzniká žádné X*) mohou být rozvíjená i konkréta, ovšem převažují označení procesu či jeho výsledku: *tropffreies (...) Kleben*. (Fandrych 1993: 144)

Sémantická skupina, která vyjadřuje *nepřítomnost závazku*, sleduje následující obecné schéma: komponent *-frei* v sobě nese negaci toho, že by rozvíjené jméno ze své podstaty fungovalo tak, že by vznikala nutnost označená prvním členem. Velká část spojení v této

skupině se týká finanční oblasti. To konstatoval již Vögeding. Tato adjektiva vyjadřují skutečnosti obecného zájmu a lze říct, že zdomácněla i v hovorové němčině. Následující příklad převzal Fandrych ze zdroje uvedeného v závorce: ... *ein Jahr ist tilgungsfrei* (Z 10.5.85, 71). Obecně je lze definovat touto formulí: *pro Y nevzniká žádný závazek [k zaplacení] X*. Finančně a poloúředně laděným výrazům stojí blízko spojení, v nichž první člen adjektiva označuje pracovní činnosti nebo nezbytnosti či požadavky: *rezeptfreies Medikament, bügelfreies Hemd*. Vztahy v těchto spojeních shrnuje obecná formule: *pro Y nevzniká žádná nezbytnost/požadavek ve vztahu k X*. Vögeding řadí tato spojení jinam, a to do skupiny *nedostavení se následku a nepřítomnost vazby*. (Fandrych 1993: 145-147)

Další sémantická podskupina označuje pracovní závazky a patří sem například tato adjektiva, která Fandrych převzal ze zdroje uvedeného v závorce: *schulfrei, arbeitsfrei* či *vorlesungsfrei*. (AZ 2.8.91,6). (Fandrych 1993: 148)

V sémantické skupině vyjadřující *nepřítomnost vazby* hraje *-frei* roli komponentu, který neguje vazbu či závislost, jež by mohla vzniknout mezi prvním členem adjektiva a rozvíjeným podstatným jménem. Jedná se přitom o vazbu v širokém slova smyslu, od právního kontextu po závislost rozvíjeného jména na nejrůznějších podmínkách nebo institucích. První člen adjektiv zde často označuje státní a politické skutečnosti: *kreisfreie Stadt, blockfreier Staat* apod. (Fandrych 1993: 148-149) Vedle tohoto podvýznamu, který lze shrnout obecným vzorcem *Y nepatří k/pod X*, existuje ještě vzorec *Y je nezávislé na X*, který lze vysledovat například u adjektiva *kontextfrei*. (Fandrych 1993: 149-150)

Adjektivum *schulterfrei* zakládá ve Fandrychově pojetí samostatný typ. V tom se shoduje s Vögedingem, který na základě stejných kritérií vyčlenil tutéž skupinu, za jejíž vzor určil adjektivum *fußfrei*. Fandrych konstatuje, že tento typ je sémanticky značně limitovaný, neboť první člen adjektiva vždy označuje část těla a rozvíjené podstatné jméno část oděvu. Zároveň se u těchto spojení vychází z jiné významové varianty samostatně stojícího adjektiva *frei*, a to z té, která je synonymní s adjektivy *neohraničený, nezakrytý*. (Fandrych 1993: 151)

K jiným sémantickým vazbám patří především *lexikalizace*. Fandrych uvádí například adjektiva *jugendfrei* (mládeži přístupný) či *vogelfrei* (odvržený, vyobcovaný). (Fandrych 1993: 159-160)

Souhrnně lze říci, že Vögedingova sémantická klasifikace privativ na *-frei* se víceméně překrývá s Fandrychovým dělením. V dílčích jednotlivostech v rámci skupin občas dochází k tomu, že totéž adjektivum řadí Fandrych do jiné skupiny než Vögeding, nicméně oba rozlišují stejný počet těchto skupin, tedy čtyři, a shodují se také v jejich označení, tedy základní sémantické náplni. Kategorie *následku*, *závazku* a *vazby* jsou společné oběma; poslední kategorii nazývá Vögeding čistě *nepřítomností*, Fandrych *neexistencí posesivního vztahu* a oba ji svorně označují jako nejproduktivnější. Dokonce i v kategorii nepravidelných spojení jsou mezi oběma autory styčné body, například při vyčlenění adjektiv a jejich rozvíjených jmen, která jsou vázaná na části těla a oděvu. Vögeding ji shrnuje pod typ *fußfrei*, kam řadí mimo jiné i *schulterfrei*. Fandrych ji zařazuje adjektivem *schulterfrei* a počítá k ní také *fußfrei*.

Podrobnější sémantické kategorizaci adjektiv na *-los* se věnuje Fandrych. Komponent *-los* přítom, navzdory významové a funkční podobnosti se sufixoidy *-frei*, *-leer* a *-arm*, řadí pouze mezi sufixy. (Fandrych 1993: 94) Nicméně významové odstíny mu přesto přiznává a dělí ho do následujících skupin: neexistence posesivního vztahu (*-possessiv*), neexistence děláni (*-machen*), bez následku (*-Konsequenz*), bez vazby (*-Bindung*) a konečně lexikalizace. Základem je přítom obecné chápání komponentu *-los*, který obsahu označenému prvním členem adjektiva přisuzuje neexistenci ve vztahu k obsahu označenému rozvíjeným jménem. K rozdílům oproti adjektivům na *-frei* patří například to, že adjektiva na *-los* se v mnohem menší míře týkají finanční oblasti. (Fandrych 1993: 184-186)

První významová skupina, kterou lze shrnout obecnou formulí *Y neobsahuje žádné X*, *v/u Y neexistuje žádné X*, je početná. Přesto se z pragmatických a jazykově ekonomických důvodů nevyvíjí neomezeně: spojení *alkoholloses Getränk* by bylo okamžitě srozumitelné, ale vzhledem k již existujícímu a etablovanému adjektivu *alkoholfrei* redundantní. V mnoha ohledech jí jsou konkurencí adjektiva na *-frei*, která do látkových spojení vnášejí jistou inherentní normativitu, expresivitu a novost. Zejména u označení části a celku vykazuje *-frei* podle Fandrycha pozitivní hodnocení, takže adjektiva na *-los* se uplatní pouze tam, kde na pozitivním úhlu pohledu až tolik nesejde. Samo *-los* se na žádné konkrétní hodnocení neomezuje, i když lehce převažují negativně laděná spojení. I tím se dá vysvětlit velmi malé množství adjektiv na *-los*, která by vyjadřovala nepřítomnost povinnosti platit. Nepřítomnost právě tohoto typu závazku je společností většinou vnímána kladně. Jedno z mála adjektiv tohoto typu je například *kostenlos*. (Fandrych 1993: 186-188) Lehce negativní tón cítí

Fandrych také u adjektiv, jejichž první člen označuje živé bytosti či skupiny lidí: *regime- und klassenlose kommunistische Gesellschaft*. (Fandrych 1993: 188) S přehledem největší podskupina adjektiv na *-los* v této skupině má na pozici prvního členu adjektiva abstraktum, nejčastěji lidskou vlastnost, mnohdy silně subjektivně zabarvenou mluvčím. Rozvíjená jména jsou části lidského těla či lidmi vytvořené konstrukty. Všem je společné silné negativní hodnocení: *damals wurden die deutschen Juden nach dem Gesetz rechtlos* (Z 20.9.85, 13). Fandrych převzal příklad ze zdroje uvedeného v závorce. Konkurence ze strany *-frei* tím pádem odpadá, tento vzor je velmi produktivní a zásobuje jazyk nejděním uzuálním spojením: *ahnungslos, ausdruckslos, charakterlos, energielos, geschmacklos, hemmungslos, hoffnungslos, kraftlos, lieblos, mitleidlos, mutlos, skrupellos* atd. (Ibid:188-189) Přitom je důležité si uvědomit, že nejde o absolutní negaci, ale pouze o negaci toho, že se daná vlastnost vyskytuje v *normálním*, společností očekávaném množství. Pokud se tedy nějaká osoba označí jako *energielos*, neznamená to, že by jí chyběla jakákoli energie (v tomto absolutním pojetí by takové hodnocení mohlo platit pouze pro zesnulé), ale že má méně energie, než se vyžaduje, než je ku prospěchu věci apod. (Fandrych 1993: 190-191)

Významový vztah *neexistence děláni* znamená, že *Y (nikdy) nedělá žádné X: gedankenloser Mensch*. V těchto spojeních je tedy skrytá činnostní predikace. První člen adjektiva je často přímý předmět. Patří sem i komplexnější spojení typu *hilflos* či *ratlos*. *Hilflos* je možné parafrázovat jako *nemoci si pomoci*, přičemž konkrétní adjektivum se podle kontextu liší mírou lexikalizace. *Hilflos* tak může znamenat také *neobratný, nemotorný, nevhodný*, jako v případě spojení *hilfloser Versuch*. (Ibid: 192-194)

Adjektiva na *-los*, která vyjadřují *nenastání následku*, jsou zastoupena velmi slabě, a to v rámci tzv. aktivní skupiny, jak o ní Fandrych mluví v rámci stejné významové relace u adjektiv na *-frei*. V této kategorii uvádí Fandrych velmi málo příkladů; jedním z nich je spojení *ein ergebnisloses Gespräch*, které Fandrych převzal ze zdroje uvedeného v první kulaté závorce (SZ 15.4.87,3). (Fandrych 1993: 194-195)

Sémantickou kategorii *chybějící vazby* Fandrych dále dělí na tři podskupiny. V prvním případě se může jednat o negaci příslušnosti, tedy *Y nepatří k X*. Tato podskupina není příliš početně zastoupená; patří sem například *der parteilose Richard Meier* (Z 30.8. 85,3). (Ibid: 195) O poznání častěji se vyskytuje negace abstraktní vazby, například *vertragloser Zustand* (MM 9.5.85, 37). (Ibid: 196) Ve třetí podskupině neguje *-los* instrumentální závislost

rozvíjeného jména na skutečnosti vyjádřené prvním členem adjektiva. Pozoruhodné je, že chybějící závislost je hodnocena jako neobvyklá a pozitivní, například (...) *des glaslosen Spiegels* (MM 3.12.85,3). (Fandrych 1993: 197) Všechny příklady v tomto odstavci převzal Fandrych ze zdrojů, které jsou uvedené v závorce těsně za daným spojením.

Lexikalizace je u adjektiv na *-los* častým jevem. Někdy má totéž privativum význam základní i lexikalizovaný, včetně několika odstínů, které nelze přesně přiřadit ani k jednomu z pólů. Fandrych to ozřejmuje na privativu *grenzenlos*, které uvádí s různými spojeními tak, že v závislosti na kontextu se zvyšuje stupeň lexikalizace privativa *grenzenlos*: *grenzenlose Weite*, *grenzenlose Freiheit*, *grenzenlos dumm sein*, *grenzenlos enttäuscht sein*. Do hry vstupuje rovněž funkce intenzifikační. Jedná se jednak o příslovečnou intenzifikaci adjektiv a sloves (*maßlos schön*, *pausenlos jammern*), jednak o intenzifikaci určitých rysů rozvíjeného jména (*maßloser Idiot*, *bodenlose Frechheit*), což Fandrych považuje za nejlexikalizovanější variantu vůbec. (Ibid: 198-199) Dalším faktorem může být metonymie, tedy přenesené pojmenování na základě vnitřní podobnosti: *kopflös handeln*: jednat bezhlavě, bez rozmyslu. (Ibid: 201)

2.6.2 Pragmatika

Komponenty *-frei* i *-los* vyjadřují oba nepřítomnost či neexistenci. Rozdíl mezi nimi se podařilo výstižně a stručně shrnout Weinrichovi. Zatímco se *-frei* spojuje se členy, které označují spíše negativní skutečnosti (*ein schuldenfreies Haus*), váže se *-los* na členy, jejichž obsah je hodnocen kladně (*ein würdeloses Verhalten*). (Weinrich 1993: 1006) V tomto ohledu typickým příkladem privativ na *-frei* jsou ta, jejichž první člen označuje finanční závazky: *gebührenfrei*, *hypothekenfrei*, *lastenfrei*, *mietfrei*, *portofrei*, *steuerfrei*, *zinsfrei*, *zollfrei*. Není překvapivé, že jejich negování je vnímáno kladně. Analogická situace nastává i u pracovních závazků (*arbeitsfrei*). I zde nabývají privativa na *-frei* kladný význam³⁴. (Vögeding 1981: 138-139) Pokud tedy *-frei* označuje nepřítomnost něčeho vnímaného negativně, je jím utvořené privativum jako celek chápáno pozitivně. U privativ na *-los* je tomu naopak. Nic však nelze chápat absolutně. Výjimkou z tohoto víceméně stabilního pravidla je například výše zmíněná Fandrychova třetí podskupina ze sémantické relace chybějící vazby (jako příklad uvedl spojení *des glaslosen Spiegels*, převzané z deníku *Mannheimer Morgen*), kdy privativa na *-los* označují pozitivní skutečnost. (Fandrych 1993: 197) Fandrych se k této

---

³⁴ Velmi názorný je příklad Fleischera a Barzové, kteří vedle sebe dávají privativa *arbeitslos* (negativní konotace) a *arbeitsfrei* (pozitivní konotace). (Fleischer/Barz 1992: 228)

problematicke vyjadřuje vůbec obezřetně. Zdůrazňuje, že komponent *-frei* sice vykazuje obecnou kladnou tendenci, avšak konečný výsledek záleží do značné míry na typu relace (tedy sémantické skupiny), na rozvíjeném podstatném jménu i na širším kontextu. (Fandrych 1993: 134) Také příklady u Fleischera a Barzové ukazují, že je nezbytné formulovat pravidla opatrně. Jako privativa na *-los* totiž uvádějí nejen negativně hodnocená *charakterlos*, *mutlos* či *treulos*, která jsou v souladu se základním pravidlem, ale také kladně vyznívající *fehlerlos*, *furchtlos* či *tadellos*, která z negativní tendence připisované těmto privativům vybočují. (Fleischer/Barz 1992: 264) Vögeding dále upřesňuje okolnosti napojování komponentu *-frei* k přednímu (nalevo stojícímu) členu. Výsledné privativum může být jako celek hodnoceno kladně i tehdy, když je jeho prvním členem jinak neutrální jméno, pokud je toto jméno v daném kontextu chápáno negativně. Vögeding uvádí jako příklad *niveaufreie Kreuzung*; obecně neutrální *Niveau* konotuje v kontextu silničního provozu negativně; spojením s *-frei* tudíž vzniká privativum označující pozitivní skutečnost. (Vögeding 1981: 147) Fandrych přisuzuje komponentu *-frei* výraznější tendence k hodnocení a také vyšší expresivitu, proto je někdy pro ozvláštňení (případně aktivaci aluzí) použito i pro negativní hodnocení, kterému tak dodává ještě něco *navíc*. Například lze místo běžného bezpříznakového *talentlos* použít *talentfrei*. Významové jádro obou je stejné, jedná se o absenci talentu. Ovšem v případě privativa na *-frei* se u adresáta aktivuje těžko popsatelná a zajisté individuálně odlišně složená směs významů a emocí, například ironie. (Fandrych 1993: 163-165)

Jak je vidět, komponenty *-frei* a *-los* se binárně doplňují. Existují sice případy, kdy si konkurují, resp. kdy privativum na *-frei* zabralo pozici, kterou by mohlo obsadit i privativum se stejným základem na *-los* (viz výše zmíněné, hypotetické *alkohollos*). Jsou to však právě privativa na *-los*, která jsou v porovnání s ostatními privativy, analyzovanými ve Fandrychovi, zastoupena nejčastěji. K realitě okolního světa zároveň patří to, že je a bude i nadále potřeba vyjadřovat skutečnosti také z negativní perspektivy. Fandrych se proto nedomnívá, že by byl komponent *-los* vytlačován komponentem *-frei*; zejména ne ve výše zmíněné skupině neexistence posesivního vztahu. (Fandrych 1993: 181, 189-190)

Vedle aspektu kladného či negativního hodnocení, v odborné literatuře hojně zmiňovaného, se privativa na *-frei* a *-los* liší v některých situacích ještě jedním rysem. Při analýze skupiny *nepřítomnost sémantické vazby* u privativ na *-los* poukazuje Fandrych na to, že sufixoidy *-los*

a *-frei* si tu nekonkurují; *-frei* totiž podle něj evokuje určitou neobvyklost neexistence³⁵. Tento postřeh se týká zejména politických skutečností, které jsou vyjádřené prvním členem privativa na *-frei* i rozvíjeným podstatným jménem. Příklad, který Fandrych následně uvádí, se však již týká toho, že spojení privativa na *-frei* s takovým rozvíjeným jménem, které označuje osobu, vyznívá kladně. Absence příslušnosti k něčemu, která by mohla mít spíše negativní vyznění, je vnímána kladně: *parteilfreie Experten* vs. *parteilose Experten*. (Fandrych 1993: 196) Jak je vidět, *-frei* a *-los* se od sebe liší; od nejzřejmějších rozdílů, které jsou vidět na první pohled, lze postupovat stále hlouběji k drobným významovým nuancím, v nichž se podvýznamy různě proplétají a jejichž platnost je čím dál tím omezenější. To je již oblast, která přesahuje rámec této práce a kde se s jistotou může pohybovat pouze školený rodilý mluvčí – ani to však nevyklučuje nejednotné názory.

Při snaze postihnout významovou komplexnost privativ na *-frei* i na *-los* hraje důležitou roli pragmatika. Fleischer a Barzová podotýkají, že neexistenci lze chápat pozitivně či negativně, a vývoj privativ podle nich směřuje k adjektivům se silným hodnotícím aspektem. (Fleischer/Barz 1992: 264) Také skupina autorů Kühnholdová, Putzer a Wellmann si všímá toho, jak privativa k adresátovi *mluví*, přesněji jak ho *ovlivňují*. Pozitivně hodnotící privativní spojení v reklamě dokážou zákazníka jazykově efektivně přesvědčit o tom, že nový výrobek je na rozdíl od konkurenčních produktů či od dřívějších dob nenáročný na údržbu (jednoslovná privativa šetří místo v novinách či čas ve spotu, nezahlcují adresáta spoustou slov a nezanedbatelný je i prvek hravosti a neotřelosti). A pokud přesto nějakou potřebuje, jde vše velmi snadno: *wartungsfreie Fassadenverkleidung* (SZ 21. 10. 1976). (Kühnhold/Putzer/Wellmann: 1978: 478) Autoři příklad převzali ze zdroje, který je uveden v závorce těsně za ním.

V některých případech však motivace pro použití *-frei* či *-los* není podmíněna hodnotícím aspektem, ale terminologicky. Vachková uvádí příklady *sprachfreier Test* (test nonverbálních schopností; termín z psychologie) a *sprachloses Tier* (němé zvíře), nebo *kostenfreies Verfahren* (řízení bez soudních výdajů; termín z právní vědy) a *kostenloser Eintritt* (vstup zdarma). (Vachková 1996: 109)

---

³⁵ Na jiném místě však Fandrych připisuje určitou nesamozřejmost jako vlastnost privativním spojení obecně. (Fandrych 1993: 161)

2.6.3 Produktivita v současné němčině

Produktivita privativ je vysoká a díky jejich vlastnostem i do budoucna stabilní. Prvek jazykové hry, překvapení, významové preciznosti a zkratky, rychlé reakce na nové skutečnosti, expresivita s potenciálem přesvědčovat a ovlivňovat, stylová rozrůzněnost a ozvláštňení, to vše jsou charakteristiky, díky nimž privativa najdou uplatnění nejen v beletrii a – ve vyhraněnější podobě – i v reklamě, ale také v běžném životě. Fandrych poukazuje na úzké sepětí mezi společenským kontextem a slovtvorbou a trochu s nadsázkou dodává, že produktivita privativ je zaručena přírodními katastrofami a skandály, při nichž se vzedme vlna zájmu o danou oblast a bude nutné vytvořit nová slova pro popis nové skutečnosti. Zároveň se opět uplatní reklama, která bude nabízet výrobky na odvrácení rizik katastrofy či jejích důsledků. Fandrych se domnívá, že nebýt právě širokých společenských diskusí na aktuální témata, která si vynucují nová privativa, řadový občan by se často ani nedozvěděl, že v daném produktu daná látka je. (Fandrych 1993: 161) Podnětem přitom nemusí být nutně katastrofa. Společnost je dnes obecně nastavená tak, že se lidé více ptají a chtějí přesněji znát složení výrobků a jejich původ. Privativa jsou tedy – kromě silného pragmatického aspektu a aktualizací funkce – projevem demokratizace společnosti a tento proces nadále upevňují.

Navzdory silné provázanosti privativ s aktuální skutečností se jedná o stabilní jazykový jev, o trvalou součást slovníku. Několik privativ sice zaniklo³⁶ stejně rychle, jako vzniklo: to když byl problém vyřešen a veřejné diskuse utichly. Fandrych uvádí adjektivum *glykolfrei*, které se hodně používalo v polovině 80. let v souvislosti se skandálem kolem pančování vína. (Fandrych 1993: 161) Obecně ale platí, že privativa vytvářejí řady a začleňují se paradigmaticky i syntagmaticky do systému jazyka. Také Vachková zmiňuje, že jejich počet stále stoupá. (Vachková 1996: 110) Některá jsou lexikalizovaná. Vögeding uvádí *einwandfrei*, které je dnes používáno prakticky už jen jako stylistická varianta ke *gut*. Stejně tak *zweifelsfrei* je chápáno zjednodušeně jako synonymum pro *sicher*. (Vögeding 1981: 142) Stejný příklad a stejnou interpretaci předkládá i Fandrych, který však klade větší důraz na to, že se daná adjektiva chovají stále ještě i privativně. (Fandrych 1993: 160)

---

³⁶ Nejedná se o absolutní *zánik*. Slovo bylo jednou utvořené; pokud ho bude znovu třeba, mluvčí se k němu opět uchýlí.

2.6.4 Dílčí závěr

V jazycích existují pomezí slovtvorné jevy a platí to i o němčině. V této práci je zkoumán jeden z nich. Někteří jazykovědci se domnívají, že ho lze dostatečně popsat v rámci klasického dělení na derivaci a kompozici, jiní ho vyčleňují a pojmenovávají termínem *privativa*. A ještě jiní jdou tak daleko, že chtějí vymezit nejen *privativa* jako výsledný produkt, ale uvažují o zvláštním termínu i pro slovtvorný proces, kterým vznikla. *Privativa* jsou adjektiva, jejichž druhou (pravou) část tvoří komponenty, jež kvalitativně stojí nad sufixy, avšak pod běžnými slovy. Tyto komponenty bývají nazývány *polosuffixy* či *suffixoidy*. Přesný rozsah této skupiny zůstává nejasný; v příručkách se to odráží tak, že nikdy nejsou uvedena všechna *privativa*, ba dokonce ani ne všechny *suffixoidy*. Eichinger (2000) přistoupil k této problematice komplexněji. Jako většina autorů vychází ze zařazení *suffixoidů* na pomezí derivace a kompozice a na tomto pozadí navrhuje jemnější rozčlenění obecně druhých prvků při tvorbě slov, tzv. *junktorů*, v závislosti na možných významech a abstraktnosti, které do nového slova vnášejí, a také na základě interpretačních kroků, které jsou pro pochopení daného slova potřeba. Vysledoval vzestupnou linii od prostých sufixů přes *suffixoidy* k nekomplexnějším *junktorům*, k *participiím*. Pevnější definiční obrysy chybí také samotnému slovu *privativa*, které autoři používají s překvapivou samozřejmostí vzhledem k tomu, že se jeho celistvějšímu uchopení brání. Pro potřeby této práce jsou jako *privativa* chápána adjektiva, jejichž druhou složku tvoří *suffixoidy* *-frei*, *-los*, *-arm* a *-leer*.

Žádný z prostudovaných zdrojů online, tedy *canoonet*, *dwds*, *duden on-line* ani *owid*, s kategorií *suffixoidu* nepracuje.

Privativa obecně vyjadřují neexistenci něčeho. O podrobnější sémantickou kategorizaci se pokusili Vögeding (1981) pro *polosuffix* *-frei* a Fandrych (1993) pro *suffixoidy* *-frei*, *-arm*, *-leer* a *-los*. V případě *-frei* se v podstatě shodují. Oba svorně vymezují čtyři skupiny. Třem z nich dávají stejné jméno, tedy neexistence následku, závazku a vazby. Čtvrtá kategorie se liší pouze formálně označením (Vögeding zvolil *neprítomnost*, Fandrych *neexistenci posesivního vztahu*), ale chápou ji stejně a oba ji také označují za početně největší. Významné přesahy jsou mezi nimi také v kategorii nepravidelných spojení; oba například vymezují skupinu *privativ*, která se omezuje pouze na části těla a oděvu. Nejviditelnější rozdíl tu má opět pouze formální charakter; Vögeding ji pojmenovává podle jednoho z *privativ* *fußfrei*, Fandrych *schulterfrei*.

Privativům na *-los* se věnuje pouze Fandrych a vyčleňuje zde sémantické vztahy neexistence posesivního vztahu, neexistence dělání, bez následku a bez vazby. Poslední skupinou je lexikalizace, která je u privativ na *-los* zastoupená častěji než u privativ na *-frei*.

Z hlediska pragmatiky a konkurence obou sufixoidů lze často pozorovat, že mezi *-frei* a *-los* se tvoří binární vztah. Zjednodušeně řečeno platí, že komponent *-frei* má tendenci se spojovat s negativně hodnocenými bázemi a privativum na *-frei* jako celek je pak hodnoceno kladně. U komponentu *-los* to platívá obráceně. Navzdory konkurenci v některých jednotlivých případech tedy není nutné se obávat, že by byl jeden sufix pohlcován druhým, že by se *-frei* uplatňovalo na úkor *-los*. Negativní hodnocení jevů je v jazyce neodmyslitelné.

Privativa vznikají proto, že je jich pro vyjadřování komplexní skutečnosti potřeba a že se tento model osvědčuje. Nová adjektiva sice mohou vznikat i jen za pomoci sufixů, avšak sufixoidy nabízejí rozhodující výhody, díky nimž popisují okolní realitu přesněji a mnohdy i tak, jak by to sufixy nedovedly. Ty totiž postupně degradují ve významově vyprázdněný indikátor toho, že se u daného slova jedná o adjektivum. Suffixoidy však vnášejí do privativa význam vlastní, který je modifikován i sám aktivně modifikuje první část slova. Celkový význam privativa tedy rozhodně není pouhým součtem jeho částí, protože do hry vstupuje také pragmatika i funkce apelativní. Jednotlivé sufixoidy rovněž umožňují nebývalé odstupňování množství dané veličiny, označené prvním členem privativa. Díky této významové kompaktnosti obohacené mnohdy modalitou či různým stupněm abstraktnosti, díky schopnosti adekvátně odrážet ambivalenci dnešního světa, díky aktualizaci i prvku jazykové tvořivosti jsou privativa výjimečná a zaslouží si být vydělována jako samostatný jev. Bylo by však mylné domnívat se, že se tím slovtvorba zbaví hraničních kategorií a docílí se čistého rozkategorizování. Vzhledem k jedinečným rysům lze privativa chápat jako reakci na dlouhodobou demokratizaci společnosti, v rámci níž se stále více lidí ptá například na přesné složení potravin a kosmetiky či příčinu katastrof. Privativa jsou zároveň prostředkem k prohloubení této demokratizační tendence ve veřejnosti. Jejich motivace tedy vyplývá z těsného sepětí se společenským vývojem a jejich produktivita je zajištěna tím, že vytvářejí celé řady a zapojují se do paradigmat němčiny; některá privativa jsou dokonce již lexikalizovaná.

3. Privativa a čeština

Čeština sice pojem privativ zná, avšak není zde tak rozšířený. Miloš Dokulil zmiňuje v *Mluvnici češtiny (1)* v podkapitole nazvané *Odvozování sloves od přídavných jmen tzv. privativa neboli rezervativa*. Tato slovesa charakterizuje jako „omezený slovotvorný typ prefixálně-konverzní (-sufixální), tvořený předponou **od(e)-** a (kmenotvornou) příponou **i(t)**“. Patří sem například slovesa *odnárodnit*, *odlidštit*, *odvšivit*. Dokulil dává tato slovesa do souvislosti s „dalšími skupinami tvořenými prefixálně-konverzně předponou **od-**, popř. **vy-** a příponou **-i(t)** nebo **-ě/e(t)**, u nichž se rovněž uplatňuje takovýto odlukový význam“. Obecně lze tento význam popsat formulí „zbavit někoho nebo něco takové vlastnosti, jak ji vyjadřuje základové přídavné jméno“. (Dokulil 1986: 415)

Příručky zkoumané v této práci s pojmem privativ nepracují. *Čeština – řeč a jazyk* se sice zabývá pomezními slovotvornými jevy a zmiňuje třeba příslovečné spřežky jako slova na hranici mezi kompozicí a derivací (prefixací), například *nahoru*, *dohromady*, *vcelku* (Čechová 2000: 94). Ty ale nijak nesouvisí s privativy. Funkci privativ včetně případných odstínů modality a kladného či negativního hodnocení je v češtině vyjadřována v závislosti na kontextu většinou jinak. Pojmy jako privativa, sufixoidy či polosufixy nezmiňuje ani *Příruční mluvnice češtiny*. Totéž platí o Šmilauerově *Novočeském tvoření slov* i Filipcově *Českých synonymech z hlediska stylistiky a lexikologie*.

Termín privativum i pro adjektiva v českém kontextu používá Vachková. K tomuto slovotvornému jevu přistupuje tak, že do popředí staví onomaziologickou kategorii *absence látky či vlastnosti* a ptá se, jak je vyjadřována pomocí českých a německých privativ. (Vachková 1996: 105) Co se však týká českých příkladů (výzkum je prováděn ve směru německo-českém), jsou uváděna slova, která jsou ve výše vnímaných příručkách chápána jako klasická adjektiva, například *nealkoholický*, *bezolovnatý*, *neslaný*. (Ibid: 106)

3.1 Překlad privativ do češtiny: nástin typologie

Již Svobodová v 80. letech 20. století se pokusila mimo jiné o náčrt systematizace překladu německých privativ do češtiny. Všimá si toho, že syntetická povaha němčiny umožňuje nakumulovat do jednoho adjektiva mnoho významů (*fronteinsatzfähige Division*), a zároveň si uvědomuje, jaké problémy to právě pro překlad může působit. Privativa nazývá *adjektivními kompozity* a u těch, která jsou zakončená na *-fähig*, vyčleňuje tyto způsoby překladu: „a) lexikální jednotkou stejné struktury, b) jedním nesloženým adjektivem, c) opisem s předložkou, infinitivem a prostým genitivem, d) slovesem (transpozice), e) vedlejší větou (transformace)“. (Svobodová 1981: 99) První typ považuje Svobodová v češtině za vzácný a často vzniklý pod vlivem němčiny (*aktionsfähig-akceschopný*). Za nejčastěji používané považuje druhý a třetí typ, tedy překlad německého privativa českým odvozeným (derivativním) adjektivem a opis. Následně vypočítává české přípony, které jsou ekvivalentní německým složeninám. U opisu konstatuje, že se zde nabízejí kombinace s adjektivy typu *schopný, vhodný, způsobilý* či se substantivy typu *s možností*. (Ibid: 99-100) V závislosti na kontextu lze při překladu použít i sloveso – zejména pokud je privativum v syntaktické pozici přísudku se sponou. České sloveso v tomto případě vyjadřuje význam obsažený v levé části německého privativa. Svobodová uvádí následující příklad: (...) *sie ist auch funktionsfähig – (...) ale také funguje*. Opis vedlejší větou pak je varianta, ke které se překladatel většinou uchyluje tehdy, když nemůže použít žádnou z předchozích. (Ibid: 102-103) Stejnou klasifikaci aplikuje Svobodová také u adjektivních složenin na *-frei*. České lexikální jednotky stejné struktury končí na *-prázdný, -prostý (vzduchoprázdný-luftfrei)*. České derivativní adjektivum mívá přípony *-avý (nemačkový-knitterfrei), -ivý (netříštivý-splitterfrei), -ní (fakultativní-wahlfrei)* a *-ný (bezprašný-staubfrei)*, doplněné vzhledem k významu privativ o předpony *ne-* či *bez-*. U slovního opisu volí český překladatel podle Svobodové buď kombinaci slova *bez + genitiv (bez dluhů-schuldenfrei)*, nebo slovo *neobsahující + akuzativ (neobsahující železo-eisenfrei)*, nebo slovo *prostý + genitiv (prostý hříchu-sündenfrei)*. Pokud je něco výsledkem uvědomělé činnosti, dá se přeložit spojením *osvobozený od + genitiv (osvobozený od školného-schulgeldfrei)*. Překlad pomocí slovesa je často podmíněný syntakticky, tedy pokud je privativum na pozici jména v rámci přísudku jmenného se sponou. Stejně jako u privativ na *-fähig* platí i zde, že překlad vedlejší větou se uplatní tehdy, pokud nebyl možný překlad žádnou z předchozích variant. (Ibid 112-114) Svobodová prezentuje systematizovaný výčet možností, aniž by nějak komentovala frekvenci; pouze u prvního typu poznamenává, že je velmi řídký. Sémanticky vymezila Svobodová

privativům na *-frei* dvě hlavní pole: vlastnosti technických zařízení a výrobků a vlastnosti chemických látek. (Svobodová 1981: 112)

K privativům na *-los* se nijak nevyjadřuje, protože nebyla předmětem její diplomové práce.

Aktuálním příspěvkem k překladu německých privativ do češtiny je článek Höppnerové. Ani ona termín privativa nepoužívá a označuje tato slova jako adjektivní kompozita či složená adjektiva. Zaměřuje se přitom pouze na ta, která se vyskytují v pojmenování vlastností zboží. Hned na úvod konstatuje, že v české slovo tvorbě je tento typ mnohem méně rozšířen, a z toho vyvozuje, že překlad bude oříškem. (Höppnerová 2014: 79) Zkoumaný soubor čítá 500 německých adjektivních kompozit, která rozčlenila do pěti strukturních typů, řazených podle četnosti výskytu. Příklad s adjektivem na *-frei* je uveden u čtvrté skupiny, tedy u spojení verba a adjektiva (*bügelfrei*). Při bližším popisu jednotlivých typů však uvádí příklady s *-frei* i u první, tedy nejčetnější skupiny, kterou tvoří spojení jednoduchého substantiva a adjektiva (*alkoholfrei*), a také u páté skupiny, tedy u spojení složeného substantiva a adjektiva (*treibgasfrei*). (Ibid: 79-81) Höppnerová dělí složená adjektiva dále podle toho, jaký je mezi jejich složkami sémantický vztah. Příklady s adjektivy na *-frei* uvádí u relace *žádoucí úplná nebo částečná nepřítomnost něčeho* (*fettfreies Kochen, faltenfreie Haut*). (Ibid: 82) Při hledání českých překladových ekvivalentů vycházela Höppnerová ze žánrově-stylisticky obdobných textů, tedy z českých katalogů, které byly často dokonce přímo překladem z němčiny³⁷. České ekvivalenty německých složených adjektiv tedy mnohdy rozvíjejí stejná substantiva. Höppnerová bere za základ výše definovaných pět strukturních typů a pro každý vyjmenovává typologické varianty překladu od nejčastější po nejméně doloženou. K problematice tedy přistupuje kvantitativně. U prvního typu (jednoduché substantivum + adjektivum) je nejčastější český ekvivalent odvozené adjektivum (s poddruhem negovaná adjektiva a adjektivní zdrobněliny), další by byly spojení příslovce + adjektivum, adjektivum + předložková vazba, adjektivum + substantivum, neshodný přívlastek v apozici nebo slovesné opisy. (Ibid: 83-85) U čtvrtého typu, tedy spojení verbum+adjektivum, je nejčastějším překladovým ekvivalentem adjektivum (*bügelfrei-nežehlivý*), dále adverbium + adjektivum (*pflegeleicht-snadno udržovatelný*) a dále adjektivum + vazba přívlastku s předložkou (*krazfest-odolný vůči poškrábání*). Pátý typ, tedy spojení složeného substantiva a adjektiva, je do češtiny většinou překládán adjektivem *vhodný*

---

³⁷ Pro translatické bádání je však třeba rozlišovat, zda se v případě českých zdrojů jednalo o překladové či nepřekladové texty.

+ předložkovou vazbou (*backofenfest-vhodný do trouby*). (Höppnerová 2014: 86) Na závěr Höppnerová shrnuje výsledky výzkumu. Německé adjektivní složeniny se zhruba ve třetině případů překládají odvozeným adjektivem (typ *nežehlivý*). Převážná většina zbylých německých adjektiv se do češtiny překládá spojeními, jejichž základem je adjektivum, které je rozvíjené příslovcem, předložkovou vazbou a substantivem. Další variantou je překlad neshodným přívlastkem, verbálním opisem a pojmenováním s „jako“. Höppnerová konstatuje, že čeština má v zásobě flexibilní řešení pro vyjádření slovtvorné struktury, která jí není vlastní. (Höppnerová 2014: 87-88)

Privativa na *-los* se v tomto článku vůbec nevyskytují.

4. Korpusy

4.1 Historie korpusu a jeho vymezení pro kontext této práce

Pro zkoumání jazykových jevů jsou užitečné korpusy. Jazyk se v nich ukazuje v celistvějším světle; zároveň se lépe ozřejmují paradigmatické a syntagmatické souvislosti. Navíc umožňují nespoléhat se jen na introspekci, resp. umožňují tuto introspekci korigovat pomocí velkého množství dat. S nimi je však nutné zacházet obezřetně, protože jazyková realita funguje i mimo korpus a rozhodně existují slova, která v něm zachycená nejsou. Ve velmi širokém pojetí by se dal jazykovým korpusem rozumět jakýkoli soubor textů, tedy i papírových, které byly uspořádané k výzkumným účelům podle nějakého kritéria; například podle žánru či data vydání. (Kenny 2001: 22) Takovéto korpusy tedy mohly vznikat kdykoli v lidských dějinách, i dlouho před nástupem počítačů, a využívaly se rovněž při translatickém bádání. Konkrétním příkladem takového korpusu mohl být například soubor překladů vybraných románů z určité malé kultury do angličtiny. (Ibid: 22) S korpusy úzce souvisí také slovníkářství. (Ibid: 23) *Korpus* jako zdroj pro různé druhy jazykového výzkumu má tedy v lingvistice pevné místo a totéž platí také o slovu *korpus*.

Dnes se pod pojmem jazykový korpus rozumí zejména elektronické texty. V tomto smyslu nejstarším korpusem angličtiny je Brown Corpus, sestavený v 60. letech 20. století na Brownově univerzitě v USA. Jeho spoluautorem byl český lingvista Henry Kučera. (Ibid: 24) Tento korpus přímo reflektoval tehdejší jazyk, protože vycházel ze zdrojů, které byly v době jeho uveřejnění staré pouhé tři roky. Tvoří ho milion slov. Britský korpus LOB (Lancaster-Corpus-Bergen), který následoval zhruba po deseti letech, mu tehdy nechtěl konkurovat co do rozsahu, ale pouze tím, že zachycoval tentokrát britskou angličtinu. (Ibid:24) V německé jazykové oblasti má výsadní postavení korpus DeReKo (Deutsches Referenzkorpus), spravovaný Ústavem pro německý jazyk v Mannheimu. To, že význačný podíl na prvním elektronickém korpusu angličtiny měl právě český lingvista, je symptomatické. Český korpus je totiž na špici a svými možnostmi často předčí tzv. velké jazyky³⁸. Dnes existuje celá řada korpusů pro různé jazyky, jazykové kombinace i zaměření. Jejich počet neustále stoupá; náčrt současného stavu je přehledně zachycen na stránkách ČNK³⁹.

---

³⁸ Viz například volně dostupný článek *Language Corpora: The Czech Case*, jehož autorem je František Čermák. <https://ucnk.ff.cuni.cz/stahni.php>; staženo 13. 4. 2016

³⁹ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:korpusy>; stav k 15. 3. 2016

Pro účely této práce bude korpus chápán jako elektronický soubor textů reálného jazyka, které nebyly vytvořeny uměle a které byly po převzetí z původních zdrojů očištěny a opatřeny takovými atributy, aby je bylo možné v korpusu vyhledávat. Ať už se jedná o texty psané či původně mluvené, reprezentují většinou všední jazyk běžných autorů. (Kenny 2001: 23, 32)

4.2 Obecné rysy korpusů; základní terminologie

Korpus nabízí velké množství dat, která byla převzata z důvěryhodných zdrojů a před vložením do korpusů byla upravena pro jazykové zkoumání. Úpravou se myslí to, že texty pro korpus byly zpracovány a opatřeny dalšími informacemi, tedy byly lemmatizovány (ke každému slovu bylo přiřazeno slovníkové heslo), anotovány (doplněné například o slovní druhy, morfologické kategorie) a otagovány. Míra zpracování různých korpusů se liší v závislosti na jazyce i jiných faktorech; například německý korpus DeReKo anotovaný není. Důležitým aspektem je také referenčnost, resp. neměnnost. Znamená to, že po určitou dobu je korpus neměnný a data v něm zůstávají stejná, dokud není připraven a vyexpedován nový korpus. Takto funguje například řada SYN, tedy synchronní korpusy psané češtiny v rámci Českého národního korpusu. Jsou obnovovány každých pět let; poslední byl zveřejněn v roce 2015 (SYN2015). Naopak nereferenční je korpus DeReKo; data jsou do něj tedy přidávána průběžně a neustále se mění. Specifický případ představuje diachronní část Českého národního korpusu DIAKORP. Jako celek je nereferenční, avšak jednotlivé verze referenční jsou. Typ korpusu je samozřejmě nutné zohlednit v citační praxi. Těmito klady se korpus liší od klasických internetových vyhledávačů a díky tomu ho lze považovat za vědecký zdroj. Jazykovědci se potýkají s otázkou reprezentativnosti korpusů. Je tím myšleno jednak obecně to, že existence korpusu zvyšuje prestiž jazyka, a jednak to, že se stále hledají cesty, jak korpus sestavit tak, aby daný jazyk opravdu reprezentoval co do stylových rejstříků, funkčních stylů, nebo například slovní zásoby. Kennyová k tomu podotýká, že pojem reprezentativnosti v tomto druhém významu často závisí na účelu korpusu, tedy na tom, co má být zkoumáno. Zároveň si klade otázku, zda lze tento pojem, původně ze statistiky, aplikovat na živý jazyk. (Kenny 2001: 106) Na stránkách Českého národního korpusu se rozlišuje mezi reprezentativností a vyvážeností. Oba případy postihují vztah mezi jazykem v korpusu a jazykem užívaným v reálných situacích. Pokud jsou v korpusu zastoupeny v uspokojivé míře všechny variety daného jazyka, pak ho lze označit za reprezentativní. Pokud navíc poměr mezi nimi reflektuje situaci v reálném jazyce, lze mluvit o korpusu

vyváženém. V některých pojetích se však mezi těmito pojmy nerozlišuje. Navzdory otázkám definičního i metodologického rázu představuje korpus „výrazné přiblížení požadavku opakovatelnosti a ověřitelnosti výzkumů“.⁴⁰

V korpusu lze hledat určitá slova či slovní spojení; pro složitější dotazy je však potřeba znát dotazovací jazyk, jehož náročnost stoupá s náročností dané otázky. Pro tuto práci dotazovací jazyk potřeba nebude. Kromě jazyka, jímž se v korpusu dotazuje, existuje také jazyk, kterým se korpus popisuje. Pro potřeby této práce postačí několik základních termínů, které se omezí na výsledky dotazu. *Výskyt* je výsledek na dotaz, který byl korpusem nalezen. *Konkordance* pak jsou veškeré výskyty na daný dotaz, včetně okolního kontextu. Platí, že na jednom řádku – tzv. *konkordančním řádku* – se zobrazuje vždy jen jeden výskyt. Všechny řádky tvoří *konkordanční seznam*. Hledané slovo (které se pak vyskytuje na všech řádcích pod sebou) se někdy také označuje jako *kwic*, tedy *key word in context*. Kontext k tomuto slovu je poskytnut směrem doleva i doprava.

4.3 Typy korpusů a jejich užití

Existuje mnoho typů korpusů, které se liší podle toho, kdo je chce využívat a k jakému účelu. Obecně lze korpusy dělit na synchronní a diachronní. Synchronní se zabývají současným jazykem. Konkrétně v rámci Českého národního korpusu nese tato řada označení SYN, doplněné rokem zveřejnění, které se uskutečňuje vždy po pěti letech. Lze očekávat, že tyto korpusy využívají jak lingvisté a překladatelé, tak i širší odborná veřejnost. Naproti tomu korpusy diachronního jazyka budou mít zřejmě užší okruh uživatelů. Tyto korpusy bývají nereferenční; je tedy nutné přesně uvádět, kdy z nich bylo citováno. Většinou se jedná o průřez daným jazykem; například korpus Diakorp zahrnuje sedm století vývoje češtiny.⁴¹ Další dichotomií při popisu korpusů je dělení na korpusy psané a mluvené češtiny. Psané jsou přebírané z písemných zdrojů v takovém poměru, aby byly pro daný účel reprezentativní, a následně jsou „očištěny“ pro zařazení do korpusu. Základem mluvených korpusů jsou nahrávky, které je nutné nejdříve přepsat. Také zde se je třeba před sestavením korpusu zamyslet nad kritérii, například mírou formálnosti projevů či věkem mluvčích.

---

⁴⁰ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:reprezentativnost>; citováno 16. 3. 2016

⁴¹ <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:diakorp>; citováno 17. 3. 2016

Pro potřeby této práce je nezbytně nutné striktně odlišovat mezi korpusem, který je tvořený původním, nepřekládovým jazykem, a mezi korpusem, který obsahuje překlady. Původní korpus je například SYN. Dále existují i korpusy určené k porovnávání původních a překladových textů v rámci stejného jazyka. Pro češtinu plní tuto funkci korpus Jerome.⁴² Kromě těchto jednojazyčných korpusů jsou k dispozici korpusy dvojjazyčné: jeden jazyk je jazykem výchozím a druhý je jeho překladem. Český InterCorp je zástupcem korpusu mnohojazyčného. Základním jazykem zde je čeština, vůči níž jsou zarovnané všechny ostatní jazyky. Při translatické práci s tímto korpusem je nutné dbát na to, aby texty výchozího jazyka – v případě této práce němčiny – byly opravdu původní německé texty, nikoli již překlady z nějakého dalšího, původního jazyka do němčiny. Korpusy vytvořené podle schématu původní jazyk – jeho překlad se nazývají paralelní, a to i v případě, že jsou mnohojazyčné. Pokud z nějakého důvodu není možné sestavit klasický překladový korpus, je možné se uchýlit k tzv. srovnatelnému korpuse. Ten je tvořen vícero jazyky, vesměs původními (nemusí jít o absolutně původní texty, ale minimálně se nejedná o jeden původní text a jeho překlady v jiných jazycích). Společným jmenovatelem v případě těchto korpusů jsou obdobné zdroje v různých jazycích a prostředích, od čehož si jejich tvůrci slibují výskyt ekvivalentů napříč jazyky. Úryvky v jednotlivých jazycích bývají často i podobně dlouhé. Je zřejmá snaha podtrhnout podobnost textů i podobným rozsahem. Na stránkách Českého národního korpusu se jako příklad uvádí novinové texty, které se věnují podobnému tématu.⁴³

Tamtéž se uvádějí i další, specializované korpusy. Patří pod ně například KSK (Korpus soukromé korespondence), korpus jediného autora (Karla Čapka, Bohumila Hrabala); ve stavu vzniku pak je korpus neslyšících či korpus esemesek.⁴⁴

Užívání korpusů v Českém národním korpuse je bezplatné a otevřené komukoli. Jedinou podmínkou je registrace. Jeho primárními a pravidelnými uživateli budou nejspíše lidé pracující s jazykem na profesionální úrovni, tedy lexikologové, lexikografové, morfologové, etymologové, překladatelé, vyučující češtiny jako školního předmětu i češtiny pro cizince, novináři. Se stoupajícím povědomím o korpusové lingvistice a popularizací korpusu lze očekávat, že bude počet uživatelů stoupat. Využití korpusu je všestranné a je těžké nějak ho na obecné rovině shrnout. Je v něm možné porovnávat různé jevy, zjišťovat četnost; v případě překladatelů si ověřovat překladatelská řešení či získávat argumenty pro jednání s klientem.

---

⁴² <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:jerome>; citováno 13. 4. 2016

⁴³ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:korpus>; citováno 17. 3. 2016

⁴⁴ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:korpus>; citováno 17. 3. 2016

4.4 ČNK

Český národní korpus je projektem Ústavu Českého národního korpusu, který je součástí Filozofické fakulty UK. Korpus byl založen roku 1994 a dnes má přes 2 miliardy slov.⁴⁵ Vyznačuje se kvalitní úpravou a ohleduplností vůči uživateli.⁴⁶ SYN, DIAKORP a synchronní korpus mluvené češtiny ORAL již byly zmíněny výše. Kromě nich je součástí Českého národního korpusu také korpusový průzkum variant SyD. Dostupný je přímo ze stránek Českého národního korpusu. Vychází ze zdrojů psaných i mluvených korpusů ČNK a umožňuje zkoumat varianty v jazyce jak synchronně, tedy ze současného pohledu, tak diachronně, tedy napříč historií jazyka. Výsledek se zobrazí hned poté, co jsou obě slova zadána do vyhledávacích oken. Na stránkách SYDu jsou jako příklady dvojic uvedeny mimo jiné *ačkoli x ačkoliv, už x již, mimoto x mimo to*.⁴⁷ Pro slovtvorbu, zejména pro derivaci, je užitečná aplikace Morfio. Zabývá se především produktivitou slovtvorných modelů a práce v ní je přístupná bez registrace.⁴⁸

4.5 InterCorp

Paralelní korpus InterCorp má za cíl pojmout všechny jazyky vyučované na filozofické fakultě Univerzity Karlovy.⁴⁹ V současnosti obsahuje 38 cizích jazyků. Čeština funguje jako pivot, takže každý cizojazyčný text má k sobě v InterCorpu svůj český překlad. K rozšiřování korpusu přispívají vyučující i studenti FF UK. Přístup k němu je umožněn na základě bezplatné registrace z rozhraní KonText, které je uživatelsky velmi příjemné.⁵⁰ Začátkem června 2015 byla zveřejněna verze 8. Texty v cizích jazycích tedy čítají 194 milionů slov v jádře a 1,2 miliardy slov v kolekcích.⁵¹ InterCorp bude mít pro tuto práci zásadní význam.

Extrakt z InterCorpu vznikl Treq, tedy databáze překladových ekvivalentů. Výhodou je, že lze vyhledávat podle lemmatu či podle konkrétního tvaru a rovněž lze omezit zdroje, z nichž se vyhledává.⁵²

---

⁴⁵ <https://ucnk.ff.cuni.cz/>; citováno 17. 3. 2016

⁴⁶ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/start>; citováno 18. 3. 2016

⁴⁷ <https://syd.korpus.cz/>; citováno 18. 3. 2016

⁴⁸ <https://wiki.korpus.cz/doku.php/manualy:morfio>; citováno 18. 3. 2016

⁴⁹ <https://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/?req=page:info>; citováno 18. 3. 2016

⁵⁰ <http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp>; citováno 18. 3. 2016

⁵¹ <https://www.korpus.cz/>; citováno 18. 3. 2016

⁵² <http://treq.korpus.cz/>; citováno 18. 3. 2016

4.6 Dílčí závěr

Papírové korpusy se v lingvistice používají již celá staletí. Pro tuto práci se *korpusem* rozumí odpovídajícím způsobem zpracované elektronické texty reálného jazyka v přirozeném kontextu. Nejstarším elektronickým korpusem je americký Brownův korpus z 60. let 20. století, na němž se zásadním způsobem podílel český lingvista Henry Kučera. Tuto tradici i určitou afinitu ke korpusu lze vystopovat i v České republice, tedy u Českého národního korpusu (ČNK), který patří mezi nejvyspělejší a může se pochlubit mimo jiné vysokou kvalitou zpracování i vstřícností k uživatelům. ČNK v sobě zahrnuje všechny hlavní typy korpusů, tedy synchronní, diachronní, psané, mluvené, specializované, srovnatelné i paralelní. Právě z paralelního překladového korpusu InterCorp bude tato práce vycházet. Vzhledem k translatologickému přístupu bude nezbytné rozlišovat mezi korpusy s původními texty a s překladovými texty. Je otázkou, do jaké míry lze termíny převzaté ze statistiky aplikovat i na přirozenou řeč v korpusu. Týká se to například pojmu reprezentativnost, který je podle Kennyové (2001) problematický i tím, že jej lze definovat až na základě toho, jaký účel je korpusu přisouzen. Navzdory problémům s vymezení některých termínů však korpusy představují jedinečnou vědeckou oporu badatelově introspekci.

5. Korpusová lingvistika, Descriptive Translation Studies a translologie založená na korpusu

Vztah translologie k lingvistice procházel vývojem. S tím, jak začal v translologii převažovat kulturní přístup nad jazykovým, byli zastánci lingvistické linie v rámci translologie kritizováni za svůj reduktivní pohled na jazyk. Jejich překladatelský optimismus byl vystřídán komplexnějším a problematizujícím pohledem na cílový a výchozí text i na to, co je obklopuje. Lingvisticky orientovaní translologové se dostali do pozadí, avšak bádati dál. Posléze docházelo uvnitř translologie ke smířování obou přístupů. (Kenny 2001: 1, 2) Nástup korpusové lingvistiky ukázal nové styčné body mezi lingvistikou a translologií na pozadí korpusu. Přesahy mezi korpusovou lingvistikou a translologií se rýsují i na rovině lexika, kam patří rovněž privativa. Translologii založenou na korpusu definuje Kennyová jako pokus studovat překlad prostřednictvím korpusu za pomoci nástrojů korpusové lingvistiky, které je v případě potřeby nutné přizpůsobit. (Ibid: 23) Chápe ji do určité míry také jako spojení korpusové lingvistiky s deskriptivním přístupem v translologii (descriptive translation studies, DTS). Deskriptivní přístup, o němž se mluví od 70. let 20. století a který je výrazně spojený se jménem Gideona Touryho (zejména *Descriptive Translation Studies and Beyond*), se vyznačuje důrazem na cílový text. S korpusovým bádáním rezonuje díky požadavku popisovat překlady takové, jaké opravdu jsou, bez nároku na ideální překlad. Vypozorované prvky pak jsou vnímány ve vztahu k literárnímu a kulturnímu kontextu. Kennyová dále zmiňuje Even-Zohárovu teorii polysystému (zejména *Polysystem Theory*), která s deskriptivním přístupem úzce souvisí, a uvádí důvody, proč byla důležitá právě pro translologii založenou na korpusu. Prvním důvodem je to, že tato teorie znovu ustanovila překladovou literaturu jako systém, který si sám o sobě zaslouží být studován. Za druhé překladovým textům přičítá jistou specifičnost, která opravňuje k tomu, aby byly tyto texty studovány jako kohezí těleso, tedy jako korpus. A konečně pokud překladová literatura vytváří v rámci polysystému cílové kultury samostatný systém, opravňuje to ke studiu této překladové literatury na pozadí nepřekladové literatury v rámci téhož jazyka. (Kenny 2001: 48-50) Pro tuto práci je rovněž relevantní silné pojítko mezi deskriptivním přístupem k translologii a důrazem na empirická data. Kennyová vyzdvihuje především Touryho, který je přesvědčen, že translologie může být a má být empirická věda, která se zabývá reálnými překladovými jevy, nikoli jejich idealizovanou verzí. (Kenny 2001: 50) Za jednoho z otců deskriptivního přístupu v translologii je podle Jaroslava Špirka

považován Anton Popovič, který se osobně setkal s Itamarem Even-Zoharem i Gideonem Tourym a z jehož pojetí posunů tato práce vychází. (Špirk 2009: 3,5)

5.1 Translatologický přístup ke korpusu: obecné rysy, šance a úskalí

Kromě výše zmíněného důsledného odlišení korpusů překladových a původních je pro translatologický přístup příznačný deskriptivní pohled na jazyk a důraz na kvalitativní zkoumání. Konkrétní bádání se pak může metodologicky řídit buď přístupem *corpus-based* či *corpus-driven*. Přístup *corpus-based* se překládá jako *korpusem ověřovaný* či *na korpusu založený*. Jak se na stránkách ČNK uvádí, jedná se o „postup od introspektivně vybudované hypotézy směrem k jejímu ověřování na rozsáhlých datech“⁵³. Korpus je zde vnímán především jako „zdroj informací o frekvenci sledovaných forem a jevů, která je introspekci nedostupná“. Na základě výsledků poskytnutých korpusem je pak hypotéza potvrzena, precizována či vyvrácena. „To umožňuje dospět k velké míře shody mezi popisem a zkoumanou jazykovou realitou, příp. omezit platnost lingvistických hypotéz a tvrzení na určitou oblast jazyka.“⁵⁴ Jakousi podkategorií je tzv. *corpus-assisted přístup*⁵⁵. Ten „využívá rozsáhlé korpusy k objektivizaci výchozích předpokladů o užívání nějakých jazykových jevů“. Tento přístup většinou slouží pouze jako „doplňk, který obohacuje analýzu založenou na nekorpusových metodách“⁵⁶. Protipólem prvně jmenovaného přístupu je *corpus-driven přístup*. Ani pro něj neexistuje v češtině pevně ukotvený ekvivalent; většinou se překládá jako *korpusem inspirovaný* či *korpusem řízený*. I zde se vychází z „hypotézy založené na introspekci“. Mnohem zásadnější roli v této metodologii však hraje indukce. V konečném důsledku to znamená, že „spíše než o omezení rozsahu platnosti hypotézy pouze na ty případy, které jsou s ní v souladu, se snaží o její reformulování, které by bylo vhodné pro všechny jevy, jichž se daný výzkumný problém týká. (...) korpus v tomto přístupu tedy nevystupuje pouze jako soubor dokladů, které by měly podpořit introspekci, ale jako východisko pro formulování hypotézy“⁵⁷. Kennyová k tomu dodává, že podle některých badatelů se zastánci tohoto přístupu nesnaží vměstnat data do předpřipravených tabulek;

⁵³ https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:corpus_based; citováno 18. 3. 2016

⁵⁴ https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:corpus_based; citováno 18. 3. 2016

⁵⁵ Pro češtinu je při těsném sepětí větných členů přirozené pořadí od obecného ke specifickému, tedy v tomto případě *přístup corpus-assisted*. Na webových stránkách ČNK je však pořadí opačné, zřejmě pod vlivem angličtiny.

⁵⁶ https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:corpus_based; citováno 18. 3. 2016

⁵⁷ https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:corpus_driven; citováno 18. 3. 2016

naopak ke korpusu údajně přistupují nezaujatě a nechávají promlouvat data. Díky tomu získávají nečekané vhledy, například ten, že organizační úlohu hrají v jazyce spíše syntagmatické vztahy než vztahy paradigmatické. (Kenny 2001: 32-33) Kenny zmiňuje v této souvislosti ještě dva další pojmy: korpusové studie mohou být *data-driven* či *hypothesis-driven*. Prvně jmenovaný pojem je založený na datech a nastává například tehdy, když jsou pomocí technik korpusové lingvistiky objeveny opakující se jazykové vzorce i odchylky od nich. Je pak na badateli, aby rozhodl, zda za těmito vzorci stojí nějaká norma, a pokud ano, tak jaká. Studie založené na hypotéze se provádějí tehdy, když u badatelů na základě vzorců, které se v korpusu často opakují, vzniká silné očekávání, že v určitou dobu působí určitá norma. Badatelé pak v překladových textech hledají svědectví domnělých norem. (Ibid: 52)

Výše bylo naznačeno, že korpus skýtá četné výhody. Již sama elektronická podoba je samozřejmě velkým kladem, protože velmi usnadňuje manipulaci s korpusem včetně jeho rychlého aktualizování, ukládání i sdílení s kolegy. Přepracovávat a precizovat hypotézy tak alespoň po technické stránce nepředstavuje větší problém. Různé způsoby zobrazování dat umožňují podívat se na stejný jev z několika úhlů, což vědce podněcuje k přehodnocování jejich stanovisek. Technické možnosti korpusu, na jejichž dalším zdokonalování se stále pracuje, podporují neotřelé přemýšlení a jsou pro translatoologii založenou na korpusu příslibem do budoucna. (Kenny 2001: 69)

Tytéž technické parametry a možnosti, díky nimž se tato větev translatoologie dynamicky vyvíjí, se pro ni paradoxně mohou stát hrozbou. Velké množství dat může podle Kennyové způsobit, že badatelé ustrnou – začnou zaměňovat to, co je korpusem cílového jazyka považováno za běžné, a to, jak by překladatelé měli překládat. Dalším negativním dopadem může být to, že studenti překladatelství budou cítit povinnost opakovat osvědčená a postupem doby v nějakém paralelním korpusu také institucionalizovaná řešení. V tom případě může deskriptivní přístup poklesnout na preskripci. Také s normami je nutné zacházet obezřetně; pokud se badatelův horizont omezuje pouze na současné normy, hrozí, že do korpusu nezařadí texty, které byly za překlady považovány na základě norem platných v minulosti či v jiných kulturách. Citlivě je nutno přistupovat také ke kvantitě a vyvarovat se toho, aby určitá řešení získala speciální status jen proto, že jsou četnější než jiná. Méně zastoupené případy si také zaslouží pozornost, protože je kladen důraz na kvalitativní zkoumání. Kennyová rovněž nabádá k určité střízlivosti při práci s korpusem; navzdory nesporným výhodám nezaručuje naprosto objektivní nakládání s daty, protože při sestavování korpusu se

vychází z intuice, posuzování a zvažování. Omezujícím faktorem při bádání může být jak výběr textů pro korpus, tak softwarové nástroje samy o sobě, případně jejich nedostatečná znalost, či poskytnutí výsledků, které nejsou opatřeny uspokojivým kontextem. (Kenny 2001: 69-71)

5.2 Často zkoumané jevy

Podle Touryho korpus nenabízí nic, co by bylo převratně nové po metodologické stránce. Systematičtější práce s ním podle něj ani neotevřela nové otázky. Přínos korpusu vidí v tom, že díky velkému množství dat a rychlému vyhledávání ulehčuje a zpřesňuje výzkum klasických translatologických témat, jako jsou podobnost a rozdíly mezi původními a přeloženými texty. (Toury 2012: 246) Techniky korpusové lingvistiky skutečně disponují velkým množstvím dat a umožňují díky tomu mimo jiné podchytit ty lingvistické vzorce v textu, které se opakují, a také případy, které se od těchto vzorců na první pohled odchyľují. Další krok však už závisí na konkrétním badateli; je na něm, aby rozhodl, zda tyto vzorce nějak souvisí s normami, a pokud ano, pak s jakými. (Kenny 2001: 52) Kennyová opakovaně konstatuje, že to jsou totiž právě překladatelské normy, vedle univerzálií a zákonů, na které se translatologové v korpusu zaměřují nejčastěji; v překladových textech se pokoušejí hledat jejich doklady, například právě ve formě jazykových vzorců. (Ibid: 53, 71-72) Konkrétní uchopení a průběh výzkumu záleží do značné míry na cílech badatelů, ale také na tom, jaký typ korpusu mají k dispozici. (Kenny 2001: 71) Kennyová v tomto kontextu zmiňuje pojetí norem u Gideona Touryho a jeho dva překladatelské zákony, které zároveň souvisejí s další oblastí translatologického výzkumného zájmu, jehož plnou realizaci umožnil právě až korpus. Jedná se o analýzu toho, zda jsou v překladech přítomné tendence k explicitaci, simplifikaci a obecně ke zplošťování lexikálního profilu. (Ibid: 53-57)

5.3 Dílčí závěr

Kennyová (2001) tvrdí, že korpus si našel cestu do translatologie přes její deskriptivní větev. Ta podle ní vykazuje styčné body s korpusovou lingvistikou. Jsou to: důraz na původní data a zájem o opakující se vzorce i odchylky od nich, které jsou dány do souvislosti s kontextem. Spojením obou disciplín vznikla translatologie založená na korpusu, kterou Kennyová (2001) definuje jako studium překladu prostřednictvím korpusu a nástrojů

korpusové lingvistiky, které byly případně modifikované. Translatologický přístup ke korpusu se obecně vyznačuje důrazem na deskripci a kvalitu. Při bádání v korpusu je nezbytně nutné rozlišovat, zda se jedná o korpus původních či překladových textů. Konkrétní způsoby vědecké práce pak mohou být založeny na přístupu *corpus-based* či *corpus-driven*; v kontextu korpusu se často zmiňují také termíny *data-driven* a *hypothesis-driven*. Kromě zjevných výhod, které jsou společné všem elektronickým verzím dokumentů, korpus svými bohatými odpověďmi na zadané dotazy podle Kennyové (2001) nabízí více pohledů na tentýž problém a podporuje pluralitní přemýšlení. Paradoxně tento přínos se při neadekvátním přístupu ke korpusu může proměnit v pravý opak, tedy v nevýhodu, v nebezpečí ustrnutí. Pozornost pak je zaměřována především na nejčtenější výskyty (na kvantitu) a dochází ke snaze svá vlastní překladatelská řešení upravovat právě podle nich (převážení preskripce nad deskripcí). Kennyová (2001) upozorňuje i na další rizika, která mohou vyplynout ze sestavování překladových korpusů; pokud jejich tvůrce nezná starší překladatelské normy, pak bude korpus postrádat ty texty, které byly v minulosti podle tehdejších norem klasifikovány jako překlady. Vždy je potřeba mít na paměti, že korpus je pouhou částí jazykové reality. Z charakteru korpusu vyplývá, že se v něm nejčastěji porovnávají shody či rozdíly mezi původními a překladovými texty či mezi překladovými texty navzájem; je snaha vyčleňovat lingvistické vzorce i odchylky od nich a dávat je do souvislosti s překladatelskými normami, univerzáliemi či případně zákony.

6. Translatologická východiska této práce

6.1 Popovičovy posuny, mikrostylistika a makrostylistika

Výše bylo naznačeno, že se v českých textech vzhledem k časté absenci přímočarého překladového ekvivalentu privativa dají očekávat posuny ve smyslu Antona Popoviče. Jedná se o *výrazové posuny*, tedy posuny související se stylovým vyzněním a ekvivalencí přeloženého díla. V knize *Originál/překlad* (1983) definoval Popovič *posun výrazových vlastností v překladu* následovně: „Protirečivé napätie sa u prekladateľa prejavuje v dialektike výrazového posunu, ktorá sa dá formulovať tak, že posun neznamená len nedostatočnú vernosť vzhľadom na originál. Keďže za nerovnakých podmienok literárnej hry v origináli aj v preklade (odlišnosti jazykové, literárne, kultúrne) nemôže dôjsť k priamej a bezprostrednej identifikácii dvoch kódov, preklad vzhľadom na originál sa musí posunúť. Znamená to, že sa niečo z textu nerealizuje a niečo pribúda. Pritom ide o to, aby sa to, čo sa z originálu v preklade stratilo, istým spôsobom v preklade aspoň nahradilo. (...) Pole vyrovnávania je poľom rozmanitých transformácií. V štylistike ich nazývame výrazovými posunmi. Charakter výrazového posunu sa posudzuje vždy len na základe interpretácie originálneho textu. Typológia výrazových posunov sa uskutočňuje na základe pohybu vlastností prekladového textu na osi: (...) c) makroštruktúra - mikroštruktúra textu. Vzniká rozsiahla typológia posunov v závislosti od veľkosti plochy textu, na ktorej posun vzniká (výrazové zmeny).“ (Popovič 1983: 196-197) Slovenská škola prekladu se právě pod vlivem Popoviče, který navazoval na Františka Mika, obrátila k otázkám stylu.

Popovičova koncepce posunů procházela vývojem, který je zachycen v článku Jaroslava Špirka (2009). Jednotlivé typy posunů jsou v něm podrobně popsány, avšak konkrétní příklady k nim chybí. Definitivní verze posunů byla otištěna v knize *Teória umeleckého prekladu* (1975). Na *mikrostylistické rovině (mikroštylistika diela)* Popovič vyčleňuje *výrazové zesílení (výrazové zosilňovanie)*, *výrazovou shodu (výrazová zhoda)* a *výrazové zeslabení (výrazové zoslabovanie)*. (Popovič 1975: 130) Každý z těchto posunů je dále dělen na dva podtypy; pro potřeby této práce však bude relevantní pouze výše zmíněná triáda posunů. Ta je odrazem překladatelovy stylistické interpretace originálu.

Výrazové zesílení znamená, že překladatel některý aspekt originálu zesílil. Často se jedná o souhrn více faktorů. Například je v cílovém jazyce použito expresivnější adjektivum, případně může být adjektivum zopakováno, aniž by měl tento krok oporu ve výchozím textu.

V díle *Originál/preklad* (1983) definuje Popovič tento posun jako „(...) vychyľovanie výrazových vlastností originálu k pólom subjektívnosti a expresívnosti v preklade“. Tento jav je následně demonstrován na ruském překladu maďarské básně. Popovičův navazující komentář je velmi výmluvný. „Zosilnenie expresívnosti výrazu v preklade vzniká v dôsledku zámerného zdôrazňovania charakteristických črt (výrazových vlastností) originálu, resp. v dôsledku využívania (či skôr nadužívania) týmito črtám odpovedajúcich postupov rekonštituujujúcich štýl prekladu. V uvedenom úryvku z básne S. Petõfiho vedie lyrický hrdina rozhovor v pokojnom, zdržanlivom tóne. Rozlúčka so starým rokom prebieha pokojne (zmierenie s časom, osudom). (...) Prekladateľ zdôrazňuje predovšetkým subjektívnosť výrazu (aj prostredníctvom rečníckych otázok a odpovedí), doviedol ho až ku hraniciam páťosu, expresívnosť zosilnil napríklad využívaním epitet (...), ktoré však nie sú v origináli.“ (Popovič 1983: 208-209)

V rejstříku termínů *Teórie umeleckého prekladu* (1975) klade Popovič rovnítko mezi výrazovou shodu v překlade a adekvátnost překlade. (Popovič 1975: 289) V díle *Originál/preklad* (1983) popisuje Popovič výrazovou shodu jako „adekvátne vystihnutie významového invariantu originálu. Dosiahnutie štylistickej ekvivalencie v preklade.“ (Popovič 1983: 205) Dokazuje to na anglickém originálu a jeho ruském překlade, který hodnotí takto: „Na úryvkoch možno demonštrovať optimálnu možnosť preložiteľnosti. V preklade A. Bloka sú zachované všetky základné črty štylistickej (výrazovej – t.j. tematickej i jazykovej) výstavby originálu, funkčne sú uplatnené všetky ekvivalentné obrazotvorné postupy, nenarúša sa výrazová konfigurácia originálneho textu. Subjektívnosť výrazu sa naznačuje, indikuje nenápadne, no pevne, polyfónne i výberom postupov obrazného vyjadrovania i výberom jednotlivých slov.“ (Popovič 1983: 205)

Výrazové zeslabení pak je podle Popoviče: „(...) prekladateľská operácia, pri ktorej sa otupujú, neutralizujú, zoperatívňujú charakteristické účinkotvorné výrazové vlastnosti originálu“. (Popovič 1983: 212) Jako konkrétní příklad si Popovič bere Máchovu báseň a její převod do ruštiny. „Sfiguratívňovanie, zexpresívňovanie výrazových prostriedkov romantickej poézie K.H. Máchu nenašli v ruskom preklade uplatnenie. Obrazy ako zařva český lev, prápor vzhůru vzplane, dokud lva spí hněv – majú v preklade výrazovo oslabené pendanty (...). Pravda, obrazový systém originálu poznačený dobovou knižnou statickosťou prekladateľka úspešne zmodernizovala. Zohľadňujúc požiadavky súčasného čitateľa,

nerekonstituovala v preklade všetky archaické črty originálu, znížila, obrazne povedané, jeho stylistickú (výrazovú) vozvýšenosť o jeden stupeň.“ (Popovič 1983: 213)

Všetchny tyto posuny se týkaly roviny mikrostylistické. Tu Popovič definoval v rejstříku doprovázejícím *Teórii umeleckého prekladu* jako „výrazové usporiadanie nižších, tzv. jazykových rovín textu v preklade od fonémy po vetu“. (Popovič 1975: 280) Shrnutí tohoto pojmu v díle *Originál/preklad* (1983) je prakticky identické. Stejně tak se v obou Popovičových publikacích shoduje definice makrostylistiky: „(...) rovina vyšších sémantických rovín v texte, počnúc od vety cez nadvetné útvary (hypersyntax) až k predstave textu ako celku. Text reprezentovaný tematickými faktmi (dej, čas, priestor, postavy, kompozícia)“. (Popovič 1975: 278) V této práci bude zkoumáno, zda české ekvivalenty překročí hranici věty, čímž by se dostaly na rovinu makrostylistickou. Posuny⁵⁸, ke kterým pak může na rovině makrostylistiky docházet, předmětem této práce nejsou.

6.2 Různá pojetí překladatelštiny: Popovič, Toury

Je možné, že některé překladové ekvivalenty v českém textu budou ukazovat na to, že se může jednat o doklady počínající překladatelštiny. Translatologové chápou *překladatelštinu* velmi různě až protichůdně. V rejstříku k *Teórii umeleckého prekladu* ji Popovič stručně okomentoval jako „posun negativny v preklade“. (Popovič 1975: 285) *Originál/preklad* sice poskytuje bohatší definici; na hodnocení překladatelštiny se však nic nemění. Je to „neústrojná výstavba jazykovej a stylistickej roviny prekladu, ktorá vzniká ako dôsledok neadekvátnej prekladateľskej metódy. Pasívna reprodukcia jazykových a stylistických vlastností v preklade, pričom výsledkom tejto skutočnosti je mechanická závislosť jazyka a štýlu prekladu od originálu. Indikátorom takejto metódy prekladu sú negatívne posuny a ‚prekladový‘ charakter textu.“ (Popovič 1983: 178) Popovič tedy zastává hodnotící stanovisko, které je negativní.

Naproti tomu Gideon Toury (2012) k překladatelštině přistupuje nezaújatěji. Vychází z deskriptivní linie translatologie a prostřednictvím popisu skutečných překladů konstatuje, že k ní dochází. Vnímá ji jako proces, který je v pohybu. Na jeho začátku bylo vždy takové rozhodnutí překladatele, jehož důsledky rodilý mluvčí následně při čtení textu na základě svého jazykového citu vyhodnotil jako poněkud nezvyklé. Pocit *nezvyklosti* v souvislosti

---

⁵⁸ Jedná se o aktualizaci, lokalizaci a adaptaci. (Popovič 1975: 130)

s konkrétními řešeními, z nichž se procesem může vyvinout překladatelština, může být u rodilého mluvčího vyvolán mnoha faktory. Většinou se týkají roviny lexika či syntaxe, konkrétně nově vytvořených slov, či obvyklých slov v neobvyklých kombinacích (otázky kolokace), může však dojít i k odchýlkám ve fonologii, morfologii či gramatice. (Tourey 2012: 243-244) Díky korpusu se ozřejmují i další nezvyklé rysy, například rozdílná distribuce slova v překladovém a nepřekladovém textu téhož jazyka, jeho širší kontextové uplatnění v překladovém textu či případy, kdy je jedno domácí slovo takřka zavedeným ekvivalentem určitého překládaného slova a přebírá část jeho významů, které si pak ponechává i tehdy, když je součástí sousloví v jiných kontextech. (Ibid: 244-45) Indikátorem překladovosti jsou mimo jiné případy, kdy lze jednu skutečnost vyjádřit dvěma slovy, přičemž jedno z nich se postupně omezilo na užití právě v překladech. Setká-li se rodilý mluvčí s tímto slovem, funguje pro něj jako znamení toho, že se jedná o překlad. (Ibid: 247)

Pokud je výše zmíněné nezvyklé řešení jednorázovou performancí překladatele, větší pozornost si podle Touryho nezaslouží. Může však dojít k situaci, kdy je toto řešení přebíráno více překladateli, kteří tak činí ať už nezávisle na sobě v reakci na výchozí text, či v reakci na původního překladatele. V rámci dynamického procesu získají tyto překladové jednotky nádech obvyklosti a stanou se součástí normy. (Ibid: 248) V průběhu doby tak dochází k institucionalizaci těchto jevů a čím víc jsou obecně přijímány, tím spíše se dají pokládat za jednu z variet cílového jazyka, která se od ostatních částí tohoto jazyka – ať už od jeho původních textů či od překladů z jiných zdrojových jazyků – odlišuje. (Ibid: 243) Tourey tedy přiznává překladatelštině v rámci daného cílového jazyka nárok na existenci, zamýšlí se nad rozdíly mezi ní a cílovým jazykem, jehož je součástí, zvažuje, jak ji zachytit ve slovnících a jak s ní nakládat dál. Uvědomuje si také, že nelze mluvit o jedné překladatelštině, protože jich je tolik, kolik je výchozích jazyků, z nichž se překládá. (Tourey 2012: 243) S ohledem na manipulativní školu by jistě byla zajímavá otázka ohledně postavení různých překladatelštin uvnitř jednoho jazyka a jeho kultury.

Slabinou Touryho pojetí je jeho neartikulovaný postoj k řešením, která nejsou funkční. Zatímco Popovič otevřeně definoval rysy typické pro překladatelštinu, které se podle něj obecně vyznačovaly právě nefunkčností, Tourey jmenoval takové příklady, které lze považovat pouze za neobvyklé a které mají šanci stát se legitimní součástí daného jazyka. Pouze na jednom místě zmiňuje slovo *chyba*, které dává do uvozovek; to když konstatuje, že jedinečné změny funkce nebo použití určité jednotky jsou často považovány za pouhou chybu, což však

není vždy na místě. (Toury 2012: 248) Otázkou tedy zůstává, co by Toury stále ještě považoval za funkční řešení, ať už by bylo jednorázové, nebo by našlo své opakovatele a vyvinulo se v překladatelštinu, a co by již byla řešení nefunkční, tedy taková, která Popovič popsal slovy *neústrojný, neadekvátní, pasivní, mechanický*.

Tato práce vychází z koncepce Touryho, který tento jev vnímá jako proces. Na jeho počátku stálo překladatelské řešení učiněné na jakékoli rovině, které rodilý mluvčí pociťuje jako nezvyklé. Toto řešení se v překladech z daného jazyka opakuje, ustaluje a posléze se stává součástí normy i cílového jazyka jako celku.

6.3 Dílčí závěr

V rámci vyrovnávání v překladu dochází podle Popoviče (1983) k posunům na mnoha rovinách. Na mikrorovině vyčleňuje tři výrazové posuny, které pak dále dělí. Pro tuto práci je relevantní základní triáda posunů (1975), tedy *výrazové zesílení, výrazové zeslabení* a *výrazová shoda*. Slovenská škola překladu kladla důraz na styl; při definici posunů Popovič chápal styl a výraz v podstatě synonymně. *Výrazové zesílení* (1983) nastává tehdy, pokud jsou některé rysy originálu překladatelem zesíleny, zdramatizovány; *výrazové zeslabení* znamená, že překladatel důležité prvky originálu potlačil. *Výrazovou shodu* Popovič ohodnotil jako *adekvátnost překladu* (1975), jako *stylistickou ekvivalenci* v překladu (1983). Vzhledem k tomu, že přímý český ekvivalent německých privativ chybí, je možné, že v češtině dojde při překladu k výrazovému posunu, či posunu mezi *mikrorovinou* a *makrorovinou*. Do prvně jmenované roviny Popovič (1975) řadí nižší jednotky od fonému po větu, *makrorovina* začíná u nadvětných útvarů a sahá až k textu jako celku.

Některá ze zde analyzovaných řešení mohou signalizovat náznak počínající *překladatelštiny*. Ta je v translatologii charakterizována různorodě. Popovič (1975, 1983) ji například popsal jako nefunkční útvar. V této práci se vychází z pojetí Touryho (2012). Ten ji vnímá jako proces, během kterého je nezvyklé řešení přejímáno více překladateli z daného výchozího jazyka, ustaluje se a posléze se stává legitimní součástí normy i cílového jazyka. V rámci jednoho jazyka může existovat tolik překladatelštin, z kolika jazyků se do něj překládá.

Empirická část

7. Metoda výzkumu

Na korpusových dokladech bude zkoumáno, zda se potvrdí hypotéza, že ekvivalenty německého privativa v češtině nebudou nutně jen jednoslovné, ale i víceslovné⁵⁹. Pravděpodobné je, že některá překladová řešení překročí tuto mikrostylistickou rovinu a budou přeložena celou větou.

Dále bude pozornost věnována tomu, zda existuje nějaký vztah mezi funkčním stylem textu a tím, z kolika slov se skládá český překlad privativa, případně zda přesáhl rovinu věty. Tedy zda například v beletrii bude překlad spíše jednoslovný a v odborném stylu se častěji objeví fráze a podobně. Díky tomu se ozřejmí tendence, jimiž čeština typologicky reaguje na silný kompoziční rys němčiny, který se projevuje i u privativ.

Zájem bude také zaměřen na to, zda při překladu do češtiny dojde k posunům ve smyslu Popoviče, tedy k výrazovému (stylovému) zesílení, zeslabení či shodě. Součástí analýzy bude i pokus o uchopení privativ z jejich pragmatické stránky, tedy snaha zjistit, zda vybraná německá privativa na *-frei* opravdu celkově vyjadřují takovou nepřítomnost daného prvku, která je vnímána spíše kladně, a privativa na *-los* naopak takovou nepřítomnost, která je pocíťována spíše záporně, a zda došlo k adekvátnímu převodu do češtiny.

Pokud je německé privativum vytvořené ad hoc, tedy i pro samotnou němčinu neobvykle, bude zkoumáno, zda se u jeho českých překladů ve vyšší míře vyskytuje stylové vybočení, resp. výrazové zesílení či zeslabení.

Bude-li některé překladatelské řešení působit nezvykle, použije se metoda *cross check*, tedy kontrola korpusu korpusem. V tomto případě bude výsledek z paralelního korpusu InterCorp (zde ve variantě původní němčina / překladová čeština) konfrontován s korpusem SYN2015, v němž jsou původně české texty.

Přístup ke korpusu bude translatologický, tedy deskriptivní; podpořený bude kvantitativními nálezy. Přístup bude *corpus-based*. V analýze půjde nikoli o ekvivalenty systémové, ale o překladové.

---

⁵⁹ Víceslovným ekvivalentem se rozumí takové překladatelské řešení, které čítá více než jedno slovo, avšak zůstává pod hranicí věty, a tudíž nezasahuje do makroroviny.

8. Výběr vzorků privativ – zdůvodnění

Většina výše zmíněných očekávání by se dala ověřovat na jakýchkoli privatech. Avšak sledovat, zda je vlivem komponentů *-frei* či *-los* vztah privace vnímán v různé míře kladně či záporně, by mohlo být průkazné u těch dvojic privativ, které se liší právě jen sufixoidem. To bylo důvodem pro jejich vybrání.

9. Způsob získání korpusových dat – konkrétní vyhledávací strategie

Na základě tohoto zdůvodněného rozhodnutí a očekávání bylo na webových stránkách ČNK přistoupeno subjektivním výběrem k vyhledávání. Šlo o to najít taková privativa, u nichž je v korpusu InterCorp zastoupen daný základ ve variantě na *-los* i na *-frei*. Zde se opět potvrdilo, že korpus je pouhou výsečí jazykové reality, protože ze zhruba 320 jinak běžně existujících dvojic (tedy zhruba 640 slov)⁶⁰ bylo nalezeno pouze 22 párů a jedna trojice (tedy 47 slov). Častokrát došlo k situaci, že bylo – mnohdy i poměrně četně – zastoupeno jen jedno z obou privativ. V takovém případě muselo být z analýzy vyřazeno. V jednom případě se v korpusu nacházelo jedno z páru privativ také v podobě s tzv. spojovacím prvkem (*Fugenelementem*). I to bylo zařazeno do vybraného vzorku, a vytvořilo v něm tak jedinou trojici (*sorglos/sorgenlos-sorgenfrei*). Podmínky pro vybrání splnila všechna privativa, jejichž oba členy v páru vykazaly alespoň jeden výskyt. Maximální hodnota výskytu byla stanovena na 100 výskytů. Pouze jediné privativum mělo výskyt vyšší (*zweifellos* – 310 výskytů). V tomto případě bylo nalezeno 100 náhodných výskytů tohoto privativa⁶¹.

Konkrétní vyhledávání probíhalo tak, že byl pomocí rozhraní KonText v kategorii *korpus* zvolen *InterCorp v8 - German* a k němu byl přidán korpus *InterCorp v8 - Czech*. V českém korpusu se nastavení nijak neměnilo, protože se do něj žádná slova nezadávala. V tomto smyslu se tedy pracovalo pouze s německým korpusem. Konkrétní privativa byla zadávána do pole *Dotaz*, a to nahoře do korpusu *InterCorp v8 - German*. Při vyhledávání bylo v kategorii *Typ dotazu* původně nastaveno *lemma*. Ovšem poté se při zkusném vyhledávání přes *základní tvar* překvapivě ukázalo, že zde bylo nalezeno o jednu privativní dvojici více (*rechtlos-rechtsfrei*), a proto se bude při analýze vycházet z výsledků, které byly nalezeny výlučně právě přes *základní tvar*. O něco níže na stejné stránce, v kategorii *Specifikovat dotaz podle metainformací*, bylo zaškrtnuto v podkategorii *div.original* políčko *yes*. To je z hlediska translátologického přístupu zásadní, neboť tím bylo zajištěno to, že budou korpusem

---

⁶⁰ Privativa, která byla následně zkusmo zadávána do korpusu InterCorp, vycházela z elektronického zdroje canoonet, který nabízí seznam více než 400 privativ na *-los*. [http://www.canoo.net/services/Controller?service=wordformationRules&matchRules=\(WFS+los\)\(WFS-C+A-Suffix\)&wordFormationClass=Nomen-zu-Adjektiv-Ableitungen+mit+dem+Suffix+los&entryClass=Cat+A;](http://www.canoo.net/services/Controller?service=wordformationRules&matchRules=(WFS+los)(WFS-C+A-Suffix)&wordFormationClass=Nomen-zu-Adjektiv-Ableitungen+mit+dem+Suffix+los&entryClass=Cat+A;) citováno 12. 4. 2016

⁶¹ To znamená, že nebylo převzato jednoduše prvních 100 výskytů, ale byl vytvořen *náhodný vzorek*. K tomu je nutné na stránce, kde korpus prezentoval výskyty daného privativa, kliknout nahoře na liště na pojem *Konkordance* a z nabídky vybrat *Vzorek*. Zobrazí se funkce *Náhodný vzorek*, v níž je defaultně nastaveno 250 řádek. Tento počet je nutné změnit na 100 a kliknout na *Vytvořit vzorek*.

poskytnuty pouze ty výsledky, v nichž byla němčina opravdu originálem (a nikoli sama překladem například z angličtiny či z jiných jazyků). Intercorp totiž obsahuje i překladové texty.

10. Konkrétní privativa zakončená na *-frei* a *-los*

Výsledkem vyhledávání tedy bylo 22 dvojic a jedna trojice privativ. Níže jsou řazena abecedně⁶² a počet výskytů je uveden vždy v závorce. Nemusí se však ještě jednat o konečná čísla, protože korpus většinou nachází všechny výskyty řetězce, i ty, kdy je dané privativum součástí většího celku, například kompozita. Může také dojít k chybám nejrůznějšího druhu, kdy například korpus omylem ukáže stejný výsledek dvakrát, či dojde ke špatnému zarovnání textů, v jehož důsledku nebude český text na pravé straně korpusu korespondovat s německým textem vlevo, a tudíž překlad daného privativa neposkytne⁶³. Teprve ručním porovnáváním se dospěje k očištěným číslům, z nichž se bude při zkoumání vycházet.

Analýza se zaměří pouze na jevy spojené přímo s privativy. Pokud nižší funkčnost překladu daného úryvku nevyplývá přímo z privativ a jejich konkrétního překladatelského řešení, bude od dalších poznámek upuštěno. To se týká i situací, kdy německý kontext kolem klíčového slova významově neodpovídá kontextu kolem českého překladového řešení, případně je delší či kratší, stejně jako případů, kdy překladatelův hlubší zásah do struktury textu (vynechání slova, přidání slovesa) nemá oporu v originále a není podmíněn privativy, jakož i všech ostatních sporných situací. Tato nesourodá problematika bude posuzována individuálně a případně přesunuta do kategorie *nezařaditelné*. Komentovány nebudou ani překlepy či chyby v interpunkci nebo ve významu: například v kontextu jednoho výskytu u privativa *angstlos* bylo *Nachmittag* přeloženo jako *dopoledne*.

1. aggressionsfrei (1) – aggressionslos (1)
2. akzentfrei (20) – akzentlos (3)
3. angstfrei (3) – angstlos (2)
4. arbeitsfrei (5) – arbeitslos (64)
5. emotionsfrei (1) – emotionslos (4)
6. fehlerfrei (12) – fehlerlos (17)
7. gewaltfrei (2) – gewaltlos (13)
8. konfliktfrei (2) – konfliktlos (1)
9. kostenfrei (1) – kostenlos (52)

---

⁶² Pokud jde o četnost výskytů v korpusu, patří mezi nejfrekventovanější privativa těchto deset slov, která jsou zde pro ilustraci řazena sestupně s počtem výskytů uvedeným v závorce: *zweifellos* (310, resp. 100), *wertlos* (88), *sorglos* (81), *zwecklos* (67), *arbeitslos* (64), *kostenlos* (52), *schmerzlos* (36), *wolkenlos* (31), *widerspruchslos* (22), *zweifelsfrei* (21).

⁶³ Pokud se český překlad objeví v rozšířeném kontextu, bude do analýzy zahrnut.

10. rauchfrei (1) – rauchlos (3)
11. rechtsfrei (1) – rechtlos (18)
12. schmerzfrei (9) – schmerzlos (36)
13. schneefrei (1) – schneelos (1)
14. sorgenfrei (9) – sorgenlos (4) / sorglos (81)
15. spannungsfrei (3) – spannungslos (2)
16. steuerfrei (6) – steuerlos (2)
17. vorurteilsfrei (9) – vorurteilslos (4)
18. wasserfrei (1) – wasserlos (1)
19. wertfrei (3) – wertlos (88)
20. widerspruchsfrei (12) – widerspruchslos (22)
21. wolkenfrei (2) – wolkenlos (31)
22. zweckfrei (3) – zwecklos (67)
23. zweifelsfrei (21) – zweifellos (310; resp. 100)

V korpusu InterCorp jsou zastoupeni různí překladatelé. Jejich případný individuální styl zde nijak zohledňován nebude, stejně jako nebude docházet k usouvztažňování jednotlivých překladatelů na straně jedné a potenciálních posunů na rovině mikrostylistiky a makrostylistiky či výrazových posunů na straně druhé.

Zdroje, z nichž vybraná privativa pocházejí, budou v analýze přiřazeny jednomu z následujících tří funkčních stylů: uměleckému, odbornému v širokém slova smyslu (tedy textům z humanitních i přírodovědných oborů s různým podílem esejistického prvku) a stylu politických projevů z korpusu EUROPARL. Oba dva prvně jmenované styly obsahují psané příspěvky; v případě EUROPARLu se jedná o transkripci projevů politiků, tudíž původně o mluvené texty. Kliknutím na modře vyznačený vzor, tedy EUROPARL, se rozvine informace obsahující i autora projevu. Elias Canetti je jediný autor, který bude zastoupen jak v uměleckém stylu (svými díly *Zaslepení*, *Zachráněný jazyk*, *Hlasy Marrákeše*, *Pochodeň v uchu*), tak ve stylu odborném (studie *Masa a moc*). Ve zkoumaném vzorku korpusu je v uměleckém stylu zastoupen nejvíce díly Heinz G. Konsalik (21 zdrojů), následován Johannem Mariem Simmelem (sedm zdrojů). V odborném stylu jsou autoři po této stránce prezentováni rovnoměrněji: maximálně dvěma díly, v jednom případě třemi (Ferdinand

Seibt). Odborná pojednání a úvahy se týkají filozofie, církve, historie, vztahů mezi Čechy a Němci a v jednom případě atomové fyziky.

Intenzivní práce s InterCorpem probíhala od 7. 3. 2016 do 13. 4. 2016. K veškerým citacím tedy docházelo v tomto období.

Nesporné výhody, které korpus nabízí, jsou trochu zkaleny tím, že okolí kolem daného výsledku nejde rozšířit ještě o něco více. V současnosti lze kontext korigovat ve dvou krocích; prvně kliknutím na barevně zvýrazněné slovo, které bylo předmětem hledání. V textu, který se pak objeví, je možné ještě kliknout na modré šipky, jež se nacházejí zcela vlevo na začátku textu a zcela vpravo na jeho konci. Kontext se tím ještě o něco rozšíří; hledané slovo přitom stále zůstává zhruba uprostřed. Celek pak zpravidla čítá 6-8 řádek o 10-15 slovech. Obzvláště citelná je tato limitace v případě posuzování výrazových posunů. Zlepšení tohoto stavu je technicky možné, avšak není reálné, protože by nebylo v souladu s autorskými právy. Pro potřeby této práce byl učiněn neúspěšný pokus získat na ohraničenou dobu data v takovém rozsahu, v jakém je mají k dispozici pracovníci korpusu, což by znamenalo i bohatší kontext⁶⁴. Tato diplomová práce i hodnocení učiněná v empirické části si vytkla za cíl vycházet z korpusu, a zrcadlí tak v sobě všechny jeho klady i případné zápory. Na problematiku kontextu již dále nebude specificky upozorňováno.

10.1 Kvalitativní výzkum

Ke korekci absolutních výskytů došlo pouze v případě privativa *rauchlos*. Celkový počet výskytů se snížil ze tří na dva, protože korpus původně poskytoval i slovo *strauchlos*.

U několika málo privativ došlo u zanedbatelného počtu jejich výskytů k situaci, že je nebylo možné beze zbytku analyzovat ve všech sledovaných kategoriích; například překlad frází tvoří pevnou jednotku a není účelné ani ústrojně snažit se ji rozštěpit na jednotlivá slova ve snaze následně zařadit toto překladové řešení mezi ekvivalenty buď jednoslovné, nebo víceslovné, či větné. Součet překladových řešení v této dílčí části tabulky, která usouvztažňuje funkční styly s typologií překladových řešení, tedy bude nižší než absolutní počet výskytů daného privativa. Celkový počet výskytů, uváděný v závorce za privativem, tím však zůstane nedotčen. Nelze je odstranit už proto, že přes určitou nepravidelnost v jednom ze zkoumaných

---

⁶⁴ Jedná se o email Olze Richterové z března roku 2016.

segmentů představují funkční a adekvátní řešení – v případě výše zmíněné fráze například substituci. Cílem je přistupovat k živému jazykovému materiálu nezaujatě a vycházet z toho, co poskytuje – ve smyslu deskriptivní translatologie tedy z toho, jaké překlady opravdu jsou. Na tyto případy bude upozorněno v komentáři.

Tabulka číslo 1: Analýza výskytů všech 47 privativ

	Privativa	Funkční styly									Popovičovy výrazové posuny			Vnímání nepřítomnosti				
		umělecký			odborný			EUROPAL			zesílení	zeslabení	shoda	“++”	“-”	“+”	“-”	neutrální
		mikrorovina	makro	věta	mikrorovina	makro	věta	mikrorovina	makro	věta								
		1 slovo	více sl.	věta	1 slovo	více sl.	věta	1 slovo	více sl.	věta								
1	aggressionsfrei (1)	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
2	aggressionslos (1)	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
3	akzentfrei (20)	4	15	0	0	0	0	0	0	0	1	2	17	19	0	1	0	0
4	akzentlos (3)	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	3
5	angstfrei (3)	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	3	0	0	0	0
6	angstlos (2)	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
7	arbeitsfrei (5)	3	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	4	5	0	0	0	0
8	arbeitslos (64)	33	16	5	3	5	1	0	0	0	0	0	64	0	61	0	3	0
9	emotionsfrei (1)	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
10	emotionslos (4)	0	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	3	2	1	0	0	1
11	fehlerfrei (12)	5	6	0	1	0	0	0	0	0	1	0	11	12	0	0	0	0
12	fehlerlos (17)	11	5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	17	17	0	0	0	0
13	gewaltfrei (2)	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
14	gewaltlos (13)	6	0	0	5	2	0	0	0	0	0	0	13	8	0	0	0	5
15	konfliktfrei (2)	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
16	konfliktlos (1)	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
17	kostenfrei (1)	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
18	kostenlos (52)	37	0	3	4	1	1	3	0	0	0	4	48	49	2	0	0	1
19	rauchfrei (1)	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
20	rauchlos (2)	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
21	rechtsfrei (1)	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
22	rechtlos (18)	8	4	2	2	2	0	0	0	0	0	0	18	0	18	0	0	0
23	schmerzfrei (9)	2	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0	9	9	0	0	0	0

	Privativa	Funkční styly									Popovičovy výrazové posuny			Vnímání nepřítomnosti				
		umělecký			odborný			EUROPARL										
		mikrorovina		makro	mikrorovina		makro	mikrorovina		makro								
		1 slovo	více sl.	věta	1 slovo	více sl.	věta	1 slovo	více sl.	věta	zesílení	zeslabení	shoda	“++”	“--”	“+_-”	“-+”	neutrální
24	schmerzlos (36)	28	2	2	4	0	0	0	0	0	0	1	35	36	0	0	0	0
25	schneefrei (1)	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
26	schneelos (1)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
27	sorgenfrei (9)	6	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	8	0	0	0	1
28	sorgenlos (4)	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0
29	sorglos (81)	68	2	2	8	0	0	0	1	0	0	1	79	73	8	0	0	0
30	spannungsfrei (3)	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	1
31	spannungslos (2)	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	1
32	steuerfrei (6)	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	6	0	0	0	0
33	steuerlos (2)	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2
34	vorurteilsfrei (9)	0	6	0	0	1	1	0	1	0	0	0	9	9	0	0	0	0
35	vorurteilslos (4)	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0
36	wasserfrei (1)	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
37	wasserlos (1)	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
38	wertfrei (3)	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
39	wertlos (88)	49	14	5	15	0	1	0	0	0	0	2	86	0	88	0	0	0
40	widerspruchsfrei (12)	0	0	0	10	2	0	0	0	0	0	0	12	12	0	0	0	0
41	widerspruchslos (22)	0	14	2	2	3	0	0	0	0	0	1	21	22	0	0	0	0
42	wolkenfrei (2)	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0
43	wolkenlos (31)	18	11	0	1	0	0	0	0	0	0	1	30	30	0	0	0	0
44	zweckfrei (3)	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	3
45	zwecklos (67)	42	15	2	5	1	1	0	0	0	0	0	67	1	63	0	0	3
46	zweifelfrei (21)	5	6	2	5	1	0	0	1	0	0	2	19	15	0	0	0	5
47	zweifellos (100)	48	2	3	38	1	1	3	0	0	0	4	96	94	0	0	0	2

Tato celková tabulka vznikla sestavením tří původně oddělených tabulek dohromady – jejich hranice jsou naznačené vytučenou linií. První dílčí tabulka usouvztažňuje funkční styl s typologií překladového řešení jednotlivých privativ, druhá Popovičovy výrazové posuny při překladu privativ do češtiny a třetí vnímání vztahu nepřítomnosti v originále i jeho převedení do češtiny. V záhlaví tabulky je vnímání znázorněno tímto schématickým zápisem, jehož vysvětlení následuje zde v závorce: ++ (kladné vnímání nepřítomnosti převedeno adekvátně), -- (záporné vnímání nepřítomnosti převedeno adekvátně), +- (kladné vnímání nepřítomnosti nepřevedeno adekvátně), -+ (záporné vnímání nepřítomnosti nepřevedeno adekvátně); *neutrálně* pak znamená, že nepřítomnost byla originálem chápána a do cílového jazyka následně také převedena neutrálně.

1. aggressionsfrei

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt; v rámci každé dílčí tabulky (například funkční styl / typologie překladového řešení) tedy bude nevyhnutelně zastoupena pouze jedna hodnota (například jednoslovný překlad); pro ostatní případy je nezbytné konstatovat nulu.

Výše zmíněný výskyt tohoto privativa patří do odborného stylu a přeložen je jednoslovně, výrazovou shodou. Z hlediska pojetí privace se jedná o její kladné vnímání, které bylo do češtiny převedeno adekvátně. Jediná dokladová věta v korpusu zní takto: *Zur aggressionsfreien Zärtlichkeit des schnatternden Begrüßens trägt eine Kontrastwirkung wesentlich bei.* Přeložena byla následovně: *K neútočné něžnosti štěbetavého pozdravu značně přispívá určité kontrastní působení.*

2. aggressionslos

Také toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do odborného stylu a přeložen je jednoslovně, výrazovou shodou. Z hlediska pojetí privace se jedná o její kladné vnímání, které bylo do češtiny převedeno adekvátně. *Wenn Tiere jahreszeitlich abwechselnd einmal territorial und aggressiv sind, das andere Mal aber aggressionslos und gesellig, so beschränkt sich jede etwaige persönliche Bindung auf die Periode der Aggressivität.* Německá věta byla do češtiny přeložena následovně: *Jsou-li*

zvířata podle ročních dob střídavě jednou teritoriální a agresivní, podruhé ale neagresivní a družná, omezuje se jakékoli osobní pouto na období agresivity.

3. akzentfrei

Toto privativum se všemi svými 20 výskyty řadí do uměleckého stylu; z toho čtyři byly přeloženy jednoslovně, 15 víceslovným spojením a jednou bylo privativum při překladu vynecháno. Z hlediska Popovičových výrazových posunů převažuje jednoznačně shoda (17 výskytů) a kladné vnímání privace, které bylo do češtiny převedeno adekvátně. Nejčtenější situaci (víceslovný překlad, kladné vnímání, výrazová shoda) dobře ilustruje následující příklad: *Er sprach ein gutes Deutsch, fast akzentfrei.* – Mluvil dobře německy, téměř bez přízvuku.

4. akzentlos

Toto privativum se všemi svými třemi výskyty řadí do uměleckého stylu. Převažuje překlad víceslovným spojením, výrazová shoda a neutrální vnímání privace v originálu i v překladu. Zde lze z nejtypičtějšího převodu ve všech kategoriích jmenovat tohoto zástupce: *Sein Englisch klingt akzentlos, denn er hat in Amerika gearbeitet.* – Mluví angličtinou bez cizího přízvuku, protože pracoval v Americe.

5. angstfrei

Rovněž toto privativum se všemi svými třemi výskyty řadí do uměleckého stylu. Převažuje překlad víceslovným spojením, výrazová shoda a kladné vnímání privace, které bylo do češtiny převedeno adekvátně. Následující příklad prezentuje sice kladné vnímání privace, avšak překladový ekvivalent je jednoslovný a výrazově poněkud zeslabený: *Die Welt soll sicher und angstfrei werden.* – Svět má být bezpečný a klidný.

6. angstlos

Oba výskyty tohoto privativa spadají do uměleckého stylu, jsou přeložené víceslovně, výrazově shodně a adekvátně převádějí kladné vnímání privace, které je nastavené v originálu. *Den einen freien Nachmittag in der Woche verbringt man am besten, indem man ihn in irgendeinem Verschlag in der Küche ruhig und angstlos verschläft.* – Jediné volné dopoledne v týdnu stráví člověk nejlíp tak, že je někde vskrytu v kuchyni klidně a beze strachu prospí.

7. *arbeitsfrei*

Většina výskytů tohoto privativa spadá do uměleckého stylu, v rámci něhož převažuje překlad jedním slovem. Jediný výskyt v odborném stylu je přeložen víceslovným spojením. V kategorii Popovičových posunů převládla výrazová shoda (jednou došlo k zesílení). Všechny výskyty vyjadřují kladné vnímání privace, do češtiny adekvátně převedené. Kompletní výskyty tohoto privativa jsou uvedené níže v Tabulce číslo 2.

8. *arbeitslos*

Také u tohoto privativa se nejvíce výskytů řadí do uměleckého stylu, v němž převládá překlad jedním slovem. Jednou došlo k překladu frází. U odborného stylu je nejvíce zastoupen překlad víceslovným pojmenováním. Všechny výskyty vykazují významovou shodu a výrazně nejčastější chápání privace je negativní, které bylo adekvátně přeloženo do češtiny.

Odlišné vnímání vztahu privace se potvrzuje v sémantice překladů: u *arbeitsfrei* se často objevuje ekvivalent obsahující slovo *volno*; u *arbeitslos* je naproti tomu častý převod slovy jako *nezaměstnaný*, *bez práce*, *propuštěný*. Kompletní výskyty tohoto privativa jsou uvedené níže v Tabulce číslo 3.

9. *emotionsfrei*

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do odborného stylu a přeložen je víceslovným pojmenováním, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu neutrálně. *In der Sicht heutiger Historiker und im Rückblick der Generationen, die den totalen Zusammenbruch von 1945 erlebt haben, wird das Vertragswerk sehr viel objektiver rund emotionsfreier gesehen. – Stanovisko dnešních historiků ke smlouvě – i s přihlédnutím ke zpětnému pohledu generací, které zažily totální zhroucení státu v roce 1945, – je mnohem objektivnější a bez emocí.*

10. *emotionslos*

Všechny výskyty patří do uměleckého stylu a jsou přeloženy víceslovným pojmenováním. Převažuje výrazová shoda a kladné vnímání privace, které je odpovídajícím způsobem také převedené do češtiny. Adekvátní převod záporného vnímání privace a výrazovou shodu předkládá následující příklad: *Dieser Herr Lichtenstein war ein junger, sehr ernster und*

absolut emotionsloser Mann. – Pan Lichtenstein byl mladý, velice vážný muž, nepřístupný jakýmkoli emocím.

11. fehlerfrei

Jediný odborný výskyt u tohoto privativa byl přeložen jednoslovně. Všechny ostatní jsou z oblasti uměleckého stylu a nejčastěji přeloženy víceslovným pojmenováním (překlad jedním slovem však byl také relativně četný). Z hlediska Popovičových posunů zde převládá shoda a všechny výskyty v originále i v překladu prezentují privaci, tedy nepřítomnost, kladně. Pro zajímavost následuje výskyt právě z odborného stylu, který však jinak vykazuje stejné charakteristiky jako většina ostatních dokladů. *Die Achtung vor der Eigenkultur fremder Völker ist gewachsen, den Missionaren wird nun die fehlerfreie Beherrschung der Sprache des Missionslandes, das Studium seiner Sitten und seiner Geschichte nahegelegt. – Vzrostla úcta k vlastní kultuře cizích národů, misionáři se nyní učí bezvadně ovládat jazyk misijní země, její mravy a její dějiny.*

12. fehlerlos

Jediný odborný výskyt u tohoto privativa byl přeložen jednoslovně. Všechny ostatní jsou z oblasti uměleckého stylu a nejčastěji přeloženy rovněž jedním slovem. U všech výskytů byla zachována výrazová shoda a všechny nazírají vztah privace kladně, což bylo adekvátně převedeno i do češtiny. Kompletní výskyty tohoto privativa jsou uvedené níže v Tabulce číslo 4.

13. gewaltfrei

Pro toto privativum byly v korpusu nalezeny dva výskyty. Jeden je z uměleckého stylu a byl přeložen jednoslovně; druhý je z odborného stylu a byl přeložen víceslovným pojmenováním. Pro oba platí, že u nich byla zachována výrazová shoda a že bylo kladné vnímání privace přeloženo adekvátně. Korpusový text kolem obou privativ je dlouhý, proto je privativum z uměleckého stylu níže uvedeno pouze s rozvíjeným podstatným jménem: *gewaltfreier Widerstand – nenásilný odpor.*

14. gewaltlos

Také zde byl zastoupen styl umělecký a odborný. U uměleckého stylu došlo k překladu výhradně jednoslovným ekvivalentem, který převažoval i u stylu odborného. Všem výskytům

je společná výrazová shoda; převažuje adekvátně převedené pozitivní vnímání privace. *Dem wiederholten Freiheitskampf der Polen, wie er auf Neuruppiner Bilderbögen koloriert war, gab eine Wochenschau Antwort, die mit indischen Massenszenen Gandhis gewaltlosen Widerstand gegen die britische Kolonialmacht einfüg. – Opakovanému polskému boji za svobodu, tak jak byl v barvě vyveden v Neuruppinských obrázkových listech, dal odpověď jeden týdeník, který v masových výjevech v Indii zachycoval Gándhího nenásilný boj s britskou koloniální mocí.*

15. konfliktfrei

Pro toto privativum byly v korpusu nalezeny dva výskyty, po jednom z uměleckého a odborného stylu. Oba byly přeloženy jednoslovně; vykazují výrazovou shodu a adekvátně převedené kladné vnímání privace. Níže je uveden příklad z odborného stylu: *Freilich steht die Schreckensherrschaft nicht völlig unvermittelt in der deutschen Geschichte, viele ihrer Wurzeln liegen früher: ein radikaler Antisemitismus, der Traum von einer konfliktfreien Volksgemeinschaft, Unterordnung unter ein System von Befehl und Gehorsam, deutsches Weltmachtstreben. – Tato hrůzovláda se v německých dějinách přirozeně neobjevila z čista jasna, její kořeny leží hlouběji v minulosti: v radikálním antisemitismu, ve snu o bezkonfliktním všenárodním společenství, v přijetí systému rozkazu a poslušnosti, v německých opožděných aspiracích na velmocenské postavení.*

16. konfliktlos

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do odborného stylu a je přeložen jednoslovně, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu kladně. *Kein vorgegeben Allgemeines empfängt das Besondere, das nicht aus der Gattung fließt, konfliktlos in sich. – Žádná předem daná obecnost nepřijme bezkonfliktně zvláštnost, která nevyplývá z druhu.*

17. kostenfrei

Toto privativum vykazuje stejné charakteristiky jako privativum těsně předcházející; jedná se tedy o jediný výskyt, který je z odborného stylu, přeložený jednoslovně, výrazovou shodou, při zachování kladného vnímání privace tak, jak je tomu i v originále. *Deshalb ist unsere Autobahn bis heute kostenfrei, obwohl das Reichsgericht in Leipzig bald nichts mehr zu sagen*

hatte. – Proto je dálnice v Německu pořád zadarmo, třebaže říšský soud v Lipsku do toho už záhy neměl co mluvit.

18. *kostenlos*

Většina výskytů je z uměleckého stylu, kde převažuje překlad jedním slovem, stejně jako u stylu odborného a u stylu politických projevů EUROPARL. Z hlediska Popovičových posunů jednoznačně převažuje výrazová shoda a adekvátně přeložené kladné vnímání privace. U třech výskytů privativa došlo k jejich vynechání v překladu, což se v Popovičových kategoriích odrazilo jako výrazové zeslabení. Příklad je z uměleckého stylu a spojuje v sobě charakteristiky typické pro převod tohoto privativa. *Der Mann wollte kostenlos ein neues Verdeck, für das die Versicherung nicht haftbar war, in die Reparatur hineinschmuggeln. – Muž chtěl zadarmo vpašovat do opravy novou střechu, na kterou se pojištění nevztahovalo.*

19. *rauchfrei*

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do stylu politických projevů EUROPARL a přeložen je víceslovným pojmenováním, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu kladně. *Der Entwurf der „Empfehlung des Rates über rauchfreie Zonen“ ist keine sinnvolle Maßnahme. – Návrh doporučení Rady o prostředí bez tabáku není smysluplným opatřením.*

20. *rauchlos*

Toto privativum představuje v rámci analyzované skupiny jediný případ, kdy došlo ke snížení absolutního počtu výskytů. Takto zbylé dva výskyty se oba řadí k uměleckému stylu, byla u nich zachována výrazová shoda i kladné vnímání privace v originálu i v překladu. Typologicky nepřevažuje žádný z překladů, protože v jednom případě byl uplatněn překlad víceslovným pojmenováním a ve druhém překlad větou. Došlo tedy k posunu na makrostylistickou rovinu.

Takto nízké výskyty neumožňují činit žádné dalekosáhlé závěry, nicméně stojí za povšimnutí, že privativum *rauchfrei* (a tudíž i jeho překlad) v sobě inherentně nese slovo *tabák*, zatímco privativum *rauchlos* se zde v obou případech vztahuje jednoduše ke kouři – konkrétně ke kouři, který vydává (resp. vzhledem k sémantice privativ nevydává) dopravní prostředek. *„Die fahren fast völlig rauchlos!“ – „Plujou skoro bez kouře“!*

21. *rechtsfrei*

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do stylu politických projevů EUROPARL a přeložen je jednoslovně, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu negativně, což odpovídá sémantice levé části privativa (slovo *recht*). *Ausgerechnet jene Macht, die weltweit Menschenrechte, Demokratie und Freiheit durchzusetzen versucht, hat hier grundlegende Rechte verletzt und für ihren eigenen Kampf einen eigenen rechtsfreien Raum geschaffen. – Stejná moc, která usiluje o podporu lidských práv, demokracie a svobody na celém světě, porušovala v tomto případě základní práva a pro svůj boj proti terorismu vytvořila vlastní prostor bezprávi.*

22. *rechtlos*

U výskytů z uměleckého stylu převládá překlad jedním slovem; u výskytů z odborného stylu je překlad jedním slovem stejně častý jako překlad slovním spojením. Všechny výskyty bez rozdílu vykazují výrazovou shodu a adekvátně převedené negativní vnímání privace. Následující příklad je z odborného stylu; jedná se o jednoslovný překladový ekvivalent, výrazovou shodu a adekvátně převedené negativní vnímání privace: *Als Nichtchristen waren sie an sich rechtlos; doch bereits seit der Karolingerzeit standen sie unter dem besonderen Schutz des Königs, der es ihnen erlaubte – gegen die Zahlung bestimmter Abgaben-, nach ihrer Glaubensüberzeugung und nach ihrem eigenen Recht zu leben. – Jako nekřesťané představovali sice bezprávnou vrstvu, ale už od karolinské doby se těšili zvláštní ochraně panovníků, kteří jim za určité dávky dovolili žít podle vlastního náboženského přesvědčení a podle vlastních právních norem.*

23. *schmerzfrei*

Všechny výskyty tohoto privativa patří do uměleckého stylu; nejčastější je překlad více slovy. Všechny výskyty dále vykazují výrazovou shodu i kladné vnímání privace, které bylo adekvátně přeloženo do češtiny. Překlad více slovy se uplatnil například u tohoto výskytu: *Die Suggestion, daß sie sich nach dem Erwachen schmerzfrei und erfrischt fühlte, würde mit Sicherheit Erfolg haben. – Sugesci, že se po probuzení bude cítit svěží a nebude mít bolesti, se určitě zdaří.*

24. *schmerzlos*

U tohoto privativa jsou nejvíce zastoupeny výskyty z uměleckého stylu, v rámci nichž je nejčastější překlad jedním slovem – ten je nejčastější také u odborného stylu. Jednoznačně převažuje výrazová shoda a všechny výskyty nesou kladné vnímání privace, které je adekvátně přeloženo také do češtiny. Dokladem toho je například tento výskyt z uměleckého stylu: „*Garantieren Sie uns einen schmerzlosen Tod?*“ *fragte Ben hämisch.* – „*Zaručujete nám bezbolestnou smrt?*“ *zeptal se posměšně Ben.*

25. *schneefrei*

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do uměleckého stylu a přeložen je víceslovným pojmenováním, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu kladně. Příklad je uveden ve zkrácené podobě: *den Weg durch den Garten schneefrei zu halten* – *zametat sníh na cestě v zahradě.*

26. *schneelos*

Také toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do uměleckého stylu a přeložen je jedním slovem, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu negativně. *Schritte durch den winterlichen aber schneelosen Vorgarten mit seinen kopflastig eingepackten Rosenbüschen.* – *Kroky zimní ale nezasněženou zahrádkou před domem s jejími zabalenými, ohnutými růžovými keři.*

Zde kontext obou privativ naznačuje platnost základní privativní tendence: adjektiva končící na *-frei* sugerují kladné vnímání absence (levý člen, tedy *sníh*, je sám o sobě chápán negativně) a u adjektiv na *-los* je tomu právě naopak (v korpusovém dokladu se za slovem *schneelos* opravdu jakoby skrývá výčitka, že zima zatím nedokázala zahalit zahradu do sněhu – sníh je tudíž sám o sobě vnímán kladně a jeho nepřítomnost chápána jako nedostatek).

27. *sorgenfrei*

Všechny výskyty tohoto privativa patří do uměleckého stylu. Přeložené jsou většinou jedním slovem; pro všechny platí výrazová shoda a jednoznačně převažuje kladné vnímání privace, adekvátně převedené do češtiny jako například zde: *Sie werden ein sorgenfreies Leben haben,*

Joan. – *Budete mít bezstarostný život, Joan.* V případě jednoho výskytu došlo k tomu, že byl při překladu vynechán.

28. sorgenlos

Také u tohoto privativa patří všechny výskyty do uměleckého stylu; všechny jsou přeložené jednoslovně, výrazovou shodou a vyjadřují kladné vnímání privace, které je adekvátně převedeno do češtiny. *So sorgenlos hatten sie in Amerika noch keine Reise gemacht. – ...⁶⁵ tak bezstarostně v Americe dosud necestovali.*

29. sorglos

Toto privativum má mnohem více výskytů než obě předchozí, sémanticky s ním příbuzná. Zdaleka nejčastěji je zastoupen umělecký styl, mnohem méně také odborný a jeden výskyt má i styl politických projevů EUROPARL. Pro všechny styly platí, že nejčastější je překlad jedním slovem. Z hlediska Popovičových kategorií převažuje výrazová shoda a u vztahu privace je nejfrekventovanější kladné vnímání, které bylo adekvátně přeloženo také do češtiny. Typickým reprezentantem z uměleckého stylu je například následující věta: *Das reicht für einen sorglosen Lebensabend. – To stačí na bezstarostné dožití.* Zároveň se zde v uměleckém stylu vyskytuje jeden z nejvyhraněnějších dokladů výrazového zesílení; k tomuto typu výrazového posunu docházelo jinak ve zkoumaném materiálu jako celku naprosto ojediněle. *Im Gegensatz zu den aus dem Westen eingewanderten, nein, genauer, umgesiedelten Rattenvölkern, die immer in alles System zu bringen versuchen, leben wir sorgloser, doch nicht ohne bohrenden, manche sagen, verbohrt Ernst. – Na rozdíl od krysích náruďků, které připutovaly, ne přistěhovaly se do těchto našich končin ze Západu a které se snaží do všeho vnést systém, žijeme my daleko bezstarostněji, nikoliv ovšem bez jakékoli vážnosti, neodbytné, podle některých až zarputilé.*

30. spannungsfrei

Jediný výskyt z uměleckého stylu je přeložen víceslovně; dva výskyty v odborném stylu jsou přeložené jednoslovně a větně. V jednom případě tedy došlo k posunu na makrorovinu. U všech výskytů byla dosažena výrazová shoda a převažuje kladné vnímání privace, které je adekvátně převedeno do češtiny. Následující příklad je jednoslovný a z odborného stylu: *„Ich schrieb damals na Shamir, dass ich solche Äußerungen für geeignet hielte, unsere sonst so*

---

⁶⁵ Zarovnání českého textu není zcela shodné s německým originálem.

guten und spannungsfreien Beziehungen zu belasten. – „Napsal jsem tenkrát Šamirovi, že taková vyjádření považuji za způsobilá zkalit naše jinak tak dobré a bezkonfliktní vztahy.

31. spannungslos

Oba výskyty patří do odborného stylu; přeložené byly jednoslovně a víceslovně. V obou případech byla zachována výrazová shoda. Vnímání privace bylo kladné i neutrální a pokaždé bylo do češtiny přeloženo adekvátně. Příklad je uveden ve zkrácené podobě: *nicht als spannungslose Wohlproportioniertheit stichhaltig sei – nikoli jako bezkonfliktní dobrá proporcionalita.*

32. steuerfrei

Všechny výskyty patří do uměleckého stylu, byly přeloženy většinou víceslovně, výrazovou shodou a adekvátně vzhledem k vnímání privace, které je zde pozitivní. V jednom případě došlo k překladu frází při zachování výrazové shody i kladného vnímání privace: *Zwei zusätzliche Monatsgehälter, steuerfrei, ins Händchen gedrückt - sie wären ja blöd, das abzulehnen.* – *Byli by hloupi, kdyby odmítli dva měsíční platy jen tak na ruku.*

33. steuerlos

Oba výskyty patří do uměleckého stylu, byly přeloženy víceslovně, výrazovou shodou a jejich neutrální chápání privace bylo následně adekvátně přeloženo do češtiny. *Nun war er mit kurzem Schrei versunken, und ich trieb steuerlos auf plötzlich verdunkelten Wassern umher.* – *A teď se s krátkým výkřikem potopil a já bez kormidla jsem jen sklouzával po náhle ztemnělých vodách.*

Na základě těchto korpusových výskytů se projevil hlubší významový rozdíl mezi oběma členy páru: *steuerfrei* se ve vyhledaných dokladech vyskytuje ve finančním kontextu, zatímco *steuerlos* souvisí s předmětem, kterým se ovládá určitý dopravní prostředek.

34. vorurteilsfrei

U tohoto privativa jsou všechny výskyty v uměleckém stylu přeloženy víceslovně, odborný styl vykazuje po jednom výskytu přeloženém víceslovně a větně a styl politických projevů EUROPARL má jeden výskyt, přeložený víceslovně. U všech výskytů bylo dosaženo výrazové shody a kladné vnímání privace bylo ve všech případech převedeno adekvátně. Příklad z uměleckého stylu zachovává kladné vnímání a je výrazově shodný; zde je uveden ve

zkrácené podobě: *Doktor Leitner nahm hinter seiner feinen Goldrandbrille das Erscheinen einer Zigeunerin vorurteilsfrei zur Kenntnis, stieß auf Tante Liesbeths Wunsch sein Eierlikörglas an das ihre – Doktor Leitner za svými brýlemi se zlatou obroučkou vzal cikánku bez předsudků na vědomí, na přání tety Liesbeth si s ní přitukl skleničkou vaječného likéru.*

35. vorurteilslos

Výskyty v uměleckém stylu jsou přeložené víceslovně a větně, v odborném stylu jednoslovně a větně. Ve všech případech bylo dosaženo výrazové shody a kladné vnímání privace, společné všem výskytům, bylo do češtiny převedeno adekvátně. Toto je víceslovný překlad z uměleckého stylu: *Sie soll den Generationsunterschied doch vorurteilslos bedenken! – Ať si bez předsudků uvědomí generační rozdíl!*

36. wasserfrei

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do odborného stylu a je přeložen větně, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu kladně. Patrné to je z věty uvedené níže v Tabulce číslo 5.

37. wasserlos

Toto privativum se řadí mezi ta, která mají pouze jeden výskyt.

Ten patří do uměleckého stylu a přeložen je víceslovným pojmenováním, při zachování výrazové shody. Privace je vnímána v originálu i v překladu negativně. Patrné to je z věty uvedené níže v Tabulce číslo 6.

Zhruba v podobné intenzitě, jako tomu bylo u privativního páru *schneefrei-schneelos*, je i zde vysledovatelný následující významový odstín: *wasserfrei* naznačuje, že přítomnost vody je nežádoucí (kontext opravdu potvrzuje, že je vnímaná jako překážka); *wasserlos* i jeho slovní okolí naopak připomínají a potvrzují, že voda je životadárná.

38. wertfrei

Jediný výskyt z uměleckého stylu je přeložen víceslovně; odborný styl má dva výskyty, které jsou přeložené jednoslovně a víceslovně. Ve všech případech bylo dosaženo výrazové shody a vnímání privace je ve všech případech neutrální, a to v originálu i v překladu. Následuje jednoslovný překlad z odborného stylu: *Supponiert wird vielfach die Objektivität wertfrei*

positivistischer Erkenntnis oberhalb der vermeintlich bloß subjektiven ästhetischen Einzelstandpunkte. – Často se předpokládá, že objektivita nehodnotového pozitivistického poznání je nadřazena nad údajně pouze subjektivní individuální estetické stanovisko.

39. wertlos

Většina výskytů tohoto privativa se řadí do uměleckého stylu, v jehož rámci je nejčastější překlad jedním slovem. Ten je nejfrekventovanější také u odborného stylu. Ve čtyřech případech došlo k překladu frází. Z Popovičových kategorií přesvědčivě převládá výrazová shoda a všechny výskyty se vyznačují negativním chápáním privace, které našlo adekvátní realizaci v překladu. Tento příklad pochází z uměleckého stylu a vyznačuje se výrazovou shodou i negativním vnímáním privace: *Ein Menschenleben ist in diesen Kreisen absolut wertlos.* – *Lidský život je v těchto kruzích absolutně bezcenný.* Frázi se blíží následující překlad, který je zároveň dokladem výrazové shody a adekvátně převedeného negativního pojetí privace: *Aber sein Wissen war wertlos.* – *Toto vědění mu bylo nanic.*

Rozdílné vnímání privace se odráží v překladových ekvivalentech tohoto páru: pro *wertfrei* to jsou slova jako *nehodnotový, bez hodnocení*; u *wertlos* je zřejmé inherentní negativní hodnocení: *bez*cenný, *zbytečný, nehodnotný, pozbytý ceny, znehodnotit se.*

40. widerspruchsfrei

Z hlediska funkčních stylů má toto privativum mimořádné postavení: všechny jeho výskyty totiž spadají do stylu odborného, který jinak bývá v menšině a častokrát není zastoupen dokonce vůbec. Typologicky jsou nejfrekventovanější překlady jedním slovem; ve všech případech došlo k výrazové shodě a ke kladnému vnímání privace, které bylo také adekvátně přeloženo do češtiny. *Die Themen und die Formen der medienorientierten Kommunikationsprojekte der Parteispitze werden so gewählt, daß sie produktive und widerspruchsfreie Anschlüsse für die Kommunikation der Mitglieder in ihren Lebenswelten und in besonderen gesellschaftlichen Kommunikationsprojekten bieten.* – *Témata a formy mediálně orientovaných komunikačních projektů však stranické vedení volí vždy tak, aby nabízely plodnou a nekonfliktní komunikaci členů v jejich okolí s ohledem na zvláštnosti, které v něm panují.*

41. widerspruchslos

Většina výskytů patří do uměleckého stylu, v jehož rámci je nejčastější překlad víceslovným pojmenováním. Totéž platí pro odborný styl. V jednom případě došlo při překladu k vynechání privativa a k výrazovému zeslabení: *Widerspruchslos wollte ich einen Abbruch der Deutschstunde nicht hinnehmen, ich wollte konsequent sein.* – *Nechtěl jsem se smířit s přerušením hodiny němčiny, chtěl jsem být důsledný.* Ve všech ostatních případech bylo dosaženo výrazové shody a úplně ve všech příkladech byla privace vnímána kladně a odpovídajícím způsobem převedena do češtiny.

42. wolkenfrei

Oba výskyty patří do uměleckého stylu; oba představují výrazovou shodu a kladné vnímání privace, které bylo převedeno adekvátně. Typologicky se jedná o překlad jedním slovem a překlad více slovy; jako příklad je zde uvedena první možnost. *Rings um seine scharf ausgeschnittene Scheibe ist der Himmel völlig wolkenfrei.* – *Kolem jeho ostře vyříznutého kotouče je nebe zcela bezmračné.*

43. wolkenlos

Pouze jediný výskyt tohoto privativa spadá do odborného stylu (a byl přeložen jednoslovně); všechny ostatní výskyty se řadí k uměleckému stylu a nejčastější je mezi nimi opět jednoslovný překlad. V jednom případě došlo při překladu k vynechání privativa. Jednoznačně převažuje výrazová shoda a kladné vnímání privace, které bylo adekvátně přeloženo do češtiny. Dokladem toho je následující příklad z uměleckého stylu: *Wenn einer sich an einem wolkenlosen Herbsttag mit Regen ausredet, dann weiß er genug und bleibt lieber zu Hause.* – *Jestliže se někdo za bezmračného podzimního dne vylouvá na déšť, ví už své a raději zůstane doma.*

44. zweckfrei

Rovněž toto privativum je, podobně jako *widerspruchsfrei*, výjimečné z hlediska rozložení funkčních stylů, protože všechny tři výskyty spadají do stylu odborného. V rámci nich převažuje překlad jedním slovem; všechny výskyty představují výrazovou shodu a všechny vnímají privaci neutrálně. *Teilen indessen zweckgebundene und zweckfreie Kunst die Innervation von Sachlichkeit trotz ihrer Trennung, so wird die Schönheit des autonomen technologischen Kunstwerks problematisch, auf die ihr Vorbild, die Zweckgebilde, verzichtet.*

– Jestliže však umění s účelem spjaté a umění účelu prosté sdílí inervaci věčnosti navzdory svému oddělení, pak se krása autonomního technologického uměleckého díla stává problematickou, jeho vzor, účelný výtvar, na ni rezignuje.

45. zwecklos

Většina výskytů zde patří do uměleckého stylu, kde jednoznačně převažuje překlad jedním slovem. Stejná typologie překladového řešení platí i pro mnohem řidčeji zastoupený odborný styl. Jednou došlo při překladu k vynechání privativa. Ve všech případech bylo dosaženo výrazové shody a v drtivé většině je privace vnímána negativně, což je ve všech případech adekvátně převedeno také do češtiny.

Také u této dvojice se rozdílné vnímání privace odráží v překladových ekvivalentech: pro *zweckfrei* jsou opravdu inherentně neutrální (*účelu prosté*), pro *zwecklos* ve své většině negativní (*zbytečný, marný, nemít smysl*). O to zajímavější je jediný případ, kdy byla privace vnímána i převedena kladně: (...) *sondern erst im Miteinander jener zwecklosen Liebe (...)* – (...) *ale jen ve společenství té nezištné lásky (...)*.

46. zweifelsfrei

Zde jsou zastoupeny všechny tři styly: u uměleckého a politického je nejčastější překlad více slovy (v případě korpusu EUROPARL se však jedná jen o jediný výskyt); u odborného stylu převládá překlad jedním slovem. Jednou bylo privativum při překladu vynecháno. Ve většině případů bylo dosaženo výrazové shody a privace byla nejčastěji vnímána kladně, což bylo adekvátně přeloženo do češtiny. Následující příklad z uměleckého stylu je výjimečný, protože se jedná o překlad větou, tedy o posun na makrorovinu: *Nichts war den Menschen zweifelsfrei.* – *Nebylo nic, o čem by člověk neměl pochyby.*

47. zweifellos

Také zde jsou zastoupeny všechny tři styly: umělecký a odborný tentokrát víceméně rovnoměrně; styl politických projevů EUROPARL pouze třemi výskyty. U všech tří stylů byl nejčastější překlad jedním slovem. Ve čtyřech případech došlo při překladu k vynechání privativa; první příklad je z uměleckého stylu: *Er hatte ein mageres Gesicht, graue Haare, tiefliegende, dunkle Augen - ein gutgeschnittenes Gesicht, zweifellos, doch darüber lag wie ein maskenhafter Firnis die Starre des Alkohols.* – *Muž měl hubený obličej, šedivé vlasy a zapadlé hnědé oči - byla to hezky řezaná tvář, ted' však ztuhlá a zastřená závojem opilosti.*

Následující příklad pochází ze stylu odborného: *Meine Martina habe ich zweifellos während der ersten Tage ihres Lebens erheblich überbeansprucht, sie blieb deshalb im Wachstum ein wenig zurück, wurde mager und nervös. – Protože jsem na svou Martinu v prvních dnech jejího života kladl příliš velké nároky, rostla trochu pomaleji, než by měla, byla hubená a nervózní.*

Zdaleka nejfrekventovanější z Popovičových kategorií zde byla výrazová shoda a z hlediska vnímání privace jednoznačně převažovalo kladné nazírání, které se odrazilo i v českých překladech.

V následujících tabulkách jsou pro představu uvedena některá privativa se všemi svými výskyty a českým překladem. Jedná se pouze o ilustraci překladů; kontext je v porovnání s autentickými výsledky v korpusu zkrácen, z důvodu přehlednosti jsou vynechána místa označená pouze třemi tečkami bez závorek. V plné šíři lze kontext těchto privativ zhlédnout v exportech z korpusu, které tvoří Přílohu této práce.

Tabulka číslo 2: *arbeitsfrei* (5)

	německý originál (<i>arbeitsfrei</i>)	český překlad
1.	Vor mir lagen zwei <i>arbeitsfreie</i> Tage,...	Měl jsem před sebou dva volné dny,...
2.	Wir haben <i>arbeitsfrei</i> .	Máme volno po práci.
3.	... die Aussicht auf einen <i>arbeitsfreien</i> Sonntag...	Vyhlídky na volnou neděli...
4.	... das hohe Maß an <i>arbeitsfreier</i> Zeit ...	... vysoká míra mimopracovního volného času....
5.	... die gerade <i>arbeitsfrei</i> hatten.	... kteří měli právě volno.

Tabulka číslo 3: *arbeitslos* (64)

	německý originál (<i>arbeitslos</i>)	český překlad
1.	Ich werde <i>arbeitslos</i> .	Nemám do čeho píchnout.
2.	Er war jetzt dreiundzwanzig Jahre alt, ein <i>arbeitsloser</i> Maurer.	Bylo mu třiadvacet let a byl nezaměstnaný zedník.
3.	... denn ein <i>arbeitsloser</i> Inder...	...neboť nezaměstnanému Indovi...
4.	... als ich zum zweiten Male <i>arbeitslos</i> ...saß ...	... když jsem podruhé seděl...bez práce...
5.	... seine Fäuste waren <i>arbeitslos</i> ...	... jeho pěsti byly nezaměstnané ...
6.	... er... <i>arbeitslos</i> wurde ...	...byl... nezaměstnanej ...
7.	... die die Massen der <i>arbeitslos</i> gewordenen Handwerksgelesen ...anzogen.	...zaměstnávající masy řemeslnických tovaryšů, kteří ztratili práci,...
8.	Sonst machst du mich noch <i>arbeitslos</i> !	Jinak ze mně uděláš nezaměstnaného!
9.	War ihr Mann <i>arbeitslos</i> ?	Její muž byl bez práce?

10.	Die Hälfte... ist <i>arbeitslos</i> .	Polovina ...jsou nezaměstnaní.
11.	...daß er <i>arbeitslos</i> war ...	...že je nezaměstnaný...
12.	...die <i>arbeitslos</i> geworden waren...	...kteří zůstali bez práce....
13.	was Ihresgleichen natürlich nicht <i>arbeitslos</i> gemacht hat.	což z lidí vašeho ražení nezaměstnané věru neudělalo.
14.	...die drei <i>arbeitslosen</i> Tage...	...ty tři dny bez práce...
15.	...von welchen 18% <i>arbeitslos</i> waren...	...z nichž 18% bylo bez práce...
16.	..war ... <i>arbeitslos</i> geworden;	...byl ... nezaměstnaný.
17.	...können Sie...nie <i>arbeitslos</i> werden.	...byste nikdy nebyla ...bez práce.
18.	...drei <i>arbeitslose</i> Dockarbeiter...	...tři nezaměstnaných dělníků z doků,...
19.	Immer wieder <i>arbeitslos</i> danach!	Pak byl znovu a znovu nezaměstnaný!
20.	...der <i>arbeitslose</i> Ehemann...	...nezaměstnaný manžel...
21.	Den <i>arbeitslosen</i>	Nezaměstnaného šmoulu...
22.	...noch immer <i>arbeitslos</i> ...	...ještě stále nezaměstnaný...
23.	Ein <i>arbeitsloser</i> Schauspieler...	Nezaměstnaný herec...
24.	...war <i>arbeitslos</i>	... byla nezaměstnaná...
25.	Die Weltwirtschaftskrise...hatte... <i>arbeitslos</i> gemacht.	Světová hospodářská krize...připravila o práci...
26.	Ich mache dich <i>arbeitslos</i> !	Já z tebe udělám nezaměstnaného!
27.	Für <i>arbeitslose</i> Offiziere...	Pro nezaměstnané důstojníky...
28.	...wenn er ... <i>arbeitslos</i> wurde.	... jakmile by ztratil práci.
29.	...wenn man ...nicht <i>arbeitslos</i> ... wäre.	...kdyby člověk...nebyl nezaměstnaný.
30.	...deren Mann <i>arbeitslos</i> ist...	...jejíž manžel je bez práce...
31.	...würdest du <i>arbeitslos</i> ...	...byl bys bez práce...
32.	...die <i>arbeitslosen</i> Glasbläser...	...nezaměstnaní foukači skla...
33.	...seit er <i>arbeitslos</i> war...	...co byl nezaměstnaněj...
34.	einen <i>arbeitslosen</i> Leichenwäscher.	...nezaměstnaným funebrákem.
35.	Davon sind... <i>arbeitslos</i> geworden,...	Z nich přišel...o práci...
36.	...als ... <i>arbeitslos</i> ...abzusitzen...	...než ...nezaměstnan odseděl...
37.	...standen <i>arbeitslos</i> herum...	...stáli nečinně...
38.	...einen... <i>arbeitslosen</i> Seringueiro...	...nezaměstnaného seringueira.
39.	...der ... <i>arbeitslos</i> geworden war...	...který ...byl nezaměstnaný...
40.	Ali war <i>arbeitslos</i> .	Ali se ... ocitl bez práce.
41.	...werden Tausende von...Forschern <i>arbeitslos</i> ...	...přijdou o práci tisíce...vědců...
42.	Die <i>arbeitslos</i> gewordenen...	Propuštění...
43.	...die Menschen <i>arbeitslos</i> ... seien.	...lidé nezaměstnaní....?
44.	...werden ... <i>arbeitslos</i> .	...budou propuštěny...
45.	...die <i>arbeitslosen</i> Atomforscher...	...s nezaměstnanými atomovými vědci...
46.	...das endlose <i>arbeitslose</i> Wochenende...	...nekonečný konec týdne, kdy se npracovalo...
47.	Ich bin <i>arbeitslos</i> .	Sem bez práce.
48.	...den <i>arbeitslosen</i> jungen Germanisten...	nezaměstnaný mladý germanista...
49.	...waren ... <i>arbeitslos</i> geworden.	... se ocitlo bez práce.
50.	Waren... <i>arbeitslos</i> ...	... bylo bez práce...
51.	...der... <i>arbeitslose</i> Stasioffizier.	...nezaměstnaný důstojník StB.
52.	Du bist wirklich <i>arbeitslos</i> ,...?	Ty jsi opravdu bez práce....?
53.	<i>Arbeitslos</i> hält er die Augen ....gesenkt.	Oči má ... sklopené jak nezaměstnaný.

54.	... <i>arbeitslos</i> sei..	...nemám práci...
55.	Die Männer, <i>arbeitslos</i> , ohne Hoffnung, ...	Nezaměstnaní muži, bez jakékoli naděje....
56.	...waren ... <i>arbeitslos</i> ,...	... bylo... bez práce...
57.	Nun <i>arbeitslos</i> ,...	Nyní byl ... bez práce...
58.	...der... <i>arbeitslosen</i> ... Feiertage...	...bezpracných ... svátků...
59.	..., weil... <i>arbeitslos</i> ,...	..., protože bych ...nemusela pracovat,...
60.	... <i>arbeitsloses</i> Gesindel...	... nezaměstnanou čeládku...
61.	...auf deutsch <i>arbeitslos</i> ist...	...německy řečeno je nezaměstnané...
62.	... <i>arbeitslos</i> jetzt...	...dneska bez práce...
63.	Sollten Sie ... <i>arbeitslos</i> werden,...	Pokud byste ztratil práci,...
64.	<i>Arbeitslos</i> .	Nezaměstnaní.

Tabulka číslo 4: *fehlerlos* (17)

	německý originál (<i>fehlerlos</i>)	český překlad
1.	... aber <i>fehlerlos</i> ...	...ale bezchybně.
2.	... mag sie äußerlich <i>fehlerlos</i> vorhanden sein...	...i když navenek vypadá nedotčena...
3.	...hat sie längst <i>fehlerlos</i> hinter sich gebracht.	...už má dávno bezchybně za sebou.
4.	... daß ... <i>fehlerlos</i> erfolge?	... aby ... probíhalo... bezvadně?
5.	Wir...konnten...ihre...Geschwindigkeit in Knoten genauso <i>fehlerlos</i> vorbeten...	... a dovedli jsme bez chybičky odříkávat jejich...rychlost v uzlech...
6.	... und sich in der Tat völlig <i>fehlerlos</i> und schnell im Wind drehte.	... zcela bezvadně a rychle se otáčel.
7.	... von <i>fehlerloser</i> Schönheit.	... bezvadné krásy.
8.	...und die Arbeit des Barnabas ist <i>fehlerlos</i> ...	...a Barnabášova práce je bezvadná...
9.	... konnte der Diener nicht <i>fehlerlos</i> arbeiten...	...nemohl sluha pracovat bez chyby...
10.	Langsam und <i>fehlerlos</i> ...	Pomalou a bezchybně...
11.	Jede Rede, jeder Vortrag waren ebenso <i>fehlerlos</i> ...	Každá řeč byla stejně dokonalá...
12.	... mit seiner ... Stimme fließend und <i>fehlerlos</i> .	... svým ... hlasem plynně a bez chyby.
13.	... <i>fehlerlose</i> Zähne ...	... zuby bez jediného kazu.
14.	... ich war jedesmal beinahe <i>fehlerlos</i> durch den Dialog gekommen ...	... pokaždé jsem dialogem prošel téměř bez chyby ...
15.	...deren Würfe wiederum <i>fehlerlos</i> seien.	... jejichž vrhy posléze též byly bezchybné.
16.	... er ... setzte <i>fehlerlos</i> die Schritte ...	... bezchybně nasazoval kroky ...
17.	... <i>fehlerlos</i> oder wenigstens nicht ohne Unterbrechung ...	... přesně nebo aspoň souvisle ...

Tabulka číslo 5: *wasserfrei* (1)

	německý originál (<i>wasserfrei</i>)	český překlad
1.	Am Fuß der acht Bogen, aus denen sie besteht, musste man Wasserstuben graben, <i>wasserfreie</i> Räume schaffen, um die Pfeiler aufzumauern...	U pat osmi oblouků, které jej tvoří, se musely vyhloubit vodní komory, prostory, do kterých se voda nedostala, aby bylo možné začít s vyzdíváním pilířů ....

Tabulka číslo 6: *wasserlos* (1)

	německý originál (<i>wasserlos</i>)	český překlad
1.	...daß eine Frau...auf all ihren Reichtum verzichtete und bei ihm blieb in der glühenden, <i>wasserlosen</i> Hölle von Santa Magdalena.	...že žena...by opustila všechno své bohatství a zůstala s ním ve vyprahlém pekle bez vody v Santa Magdaleně.

10.2 Vyhodnocení výzkumu – zobecnění poznatků

Z analyzovaného vzorku 47 privativ byl u největšího množství z nich zastoupen umělecký styl (alespoň jeden výskyt vykazalo 36 privativ)⁶⁶, následovaný odborným stylem (celkem u 30 privativ) a stylem politických projevů EUROPARL (celkem u sedmi privativ). Rozložení typologie překladů v rámci uměleckého stylu bylo následující: u 19 privativ⁶⁷ převládal překlad víceslovným ekvivalentem; druhý nejčastější způsob byl překlad jednoslovným ekvivalentem (18x) a pouze dvakrát došlo k překladu větnému, tedy k posunu na makrorovinu. Lze tudíž konstatovat, že privativa z oblasti uměleckých textů jsou takřka rovnoměrně překládána víceslovnými i jednoslovnými ekvivalenty, s mírnou preferencí pro prvně jmenované. Odborný styl byl z tohoto pohledu vyhraněnější: v jeho rámci byl u 23 privativ nejčastější překlad jednoslovným ekvivalentem; u devíti privativ ekvivalentem víceslovným a ve čtyřech případech došlo k překladu větnému, tedy k posunu na makrorovinu. Jednoslovný překlad byl doložen také u nejvyššího počtu privativ z korpusu politických projevů EUROPARL (celkem u čtyř). Zbylá tři privativa byla přeložena víceslovným ekvivalentem.

⁶⁶ Vzhledem ke kvalitativnímu přístupu nehrálo roli, kolika konkrétními výskytů je umělecký styl u daného privativa zastoupen: jeden výskyt má v tomto případě stejnou váhu jako například výskytů 60.

⁶⁷ Pokud v rámci zkoumané kategorie (typologie překladu uměleckého stylu) byly v rámci privativa nejčastěji zastoupené dvě varianty (například převod jednoslovným a víceslovným ekvivalentem), je počítáno s oběma, tedy příslušné privativum je zahrnuto jak k těm, u nichž převládají jednoslovná řešení, tak i k těm, u nichž převládají řešení víceslovná.

Celkem u šestnácti privativ, napříč všemi styly, se vyskytl překlad větou, tedy posun na makrorovinu. Ovšem pouze v pěti případech byl překlad větou v rámci daného stylu nejčtenější.

Z hlediska Popovičových posunů došlo ke vzácné jednotě: u všech 47 privativ totiž přesvědčivě převládal adekvátní převod; vztah mezi originálem a jeho překladem tedy lze označit jako výrazovou shodu.

Nazírání vztahu privace, ať už bylo v originále nastaveno jakkoli, bylo do češtiny překládáno vesměs adekvátně. To znamená, že například kladně vnímaná absence byla do češtiny převedena rovněž kladně; neutrální chápání nepřítomnosti bylo v češtině vyjádřeno také neutrálně apod. Pouze u dvou privativ se objevily výskyty, o nichž to neplatí. U *akzentfrei* se jedná o následující doklad: „*Gut, daß du anrufst,“ erklang eine akzentfreie Stimme aus der Hörermembran.* Přeložený byl následovně: „*Dobře že voláš,“ bylo slyšet ze sluchátka mužský hlas.* Privativum bylo při převodu do češtiny vynecháno, což v tomto případě znamená, že kladné vnímání nepřítomnosti (akcentu) nebylo převedeno zcela adekvátně. Funkčním řešením by bylo jednoduše doplnit ekvivalent, který se přímo nabízí – například „bez přízvuku“. Dalším privativem s problematickým převodem vnímání je *arbeitslos*. Zde se to týká tří výskytů: „*Dann ist mein Posten gekommen, und dann ist das endlose arbeitslose Wochenende gekommen, und dann ist der Montag gekommen, und die Weiber haben sich an meiner Unkenntnis herbstlich-katholischer und besonders polnischer Bräuche ergötzt.*“ Překlad je následující: „*Pak přišel můj strážný a přišel nekonečný konec týdne, kdy se nepracovalo, a pak přišlo pondělí a ženské se bavily mou neznalostí podzimních katolických a obzvlášť polských zvyků.*“ V kontextu slova *Wochenende* možná nezvyklé užití privativa *arbeitslos* naznačuje, že víkend bez práce bude pro protagonistu nudný, vleklý – práce mu zkrátka bude chybět. Tuto interpretaci podporuje i adjektivum *endlos* v těsném sousedství zmíněného privativa. Toto negativní vnímání absence (privace) do češtiny nebylo převedeno v dostatečné intenzitě. Adekvátním řešením by bylo zvolit takové jazykové prostředky, z nichž je zřejmá nelibost a rozmrzelost mluvčího nad tím, že bude po celý víkend od práce odříznutý, například i adjektiva *nečinný* či *zahálčivý*, která jinak nepatří mezi nejběžnější překladové ekvivalenty slova *arbeitslos*. Další výskyt zní následovně: „*Nicht übel bekäme uns doch eine Herabminderung der vielen arbeitslosen faulen Feiertage...*“ Do češtiny bylo převedeno takto: „*Vůbec by nám neškodilo, kdyby se snížil počet tolika bezpracných líných svátků...*“ Také zde je na období, kdy se nevykonává žádná práce, nahlíženo negativně, jako

na dni *nenaplněné práci*. České adjektivum *bezpracný* však namísto rozladění nad nečinností konotuje příjemné či závistné překvapení a uspokojení z toho, že něco proběhlo bez větší námahy či výdeje energie, než by se dalo očekávat (viz běžné spojení *bezpracný zisk* apod.). Kontext u následujícího výskytu je zkrácen, aniž by tím bylo ovlivněno vnímání originálu a překladu: „*Dabei hätte ich mich viel lieber, weil ja gewissermaßen arbeitslos, faul und auf Staatskosten in solch eine Hängematte gelümmelt, mit Vorzug natürlich auf der Terrasse unseres Familiensitzes mit Elbblick, den ich aber leider nur noch selten und so gut wie nie vor Sonnenuntergang genießen darf (...)*.“ Zde si sice protagonistka nad tím, že nemá práci, nestýská; tedy nevnímá její absenci rušivě, přesto překlad českým *nemusela pracovat* není zcela adekvátní. Jde tu o odstín modality – o to, že *by nepracovala*, případně *nemohla pracovat*, přestože by *pracovat měla* (a možná i *chtěla*). „*Přitom bych se mnohem raději, protože bych tak nebo onak nemusela pracovat, na státní útraty válela v takové sociální síti, přednostně samozřejmě na terase našeho rodinného statku s výhledem na Labe, kterým se bohužel mohu kochat jen málokdy a téměř nikdy před západem slunce (...)*.“

Pro oba polosufixy platí, že zdaleka nejčastěji byla privace chápána (a převedena) kladně: u sufikoidu *-frei* převážilo toto nazírání u 19 privativ z celkem 23; u sufikoidu *-los* u 16 privativ z celkem 24. Obecná tendence přepisovaná privativům na *-los*, podle níž mají vztah privace vyjadřovat jako nedostatek, se tedy nepotvrdila. U tří privativ na *-frei* pak převládalo neutrální nazírání a u jednoho nazírání negativní. U adjektiv na *-los* bylo u šesti privativ nejfrekventovanější vnímání negativní a u tří neutrální.

Příležitostné privativum se v dokladech nevyskytlo; takže nebylo nutné korigovat předpoklady v německém korpusu DeReKo.

Stejně tak nebyly nalezeny doklady překladatelštiny; ke kontrole korpusu korpusem (*cross check*) tudíž nedošlo.

11. Závěr – výhled do budoucna

Těžištěm této překladovo-korpusové diplomové práce byla privativa jako asymetrický jazykový jev a jejich překlad do češtiny. Korpus zde byl tedy využíván nejen pro překlad samotný, ale rovněž pro teorii překladu.

V *Úvodu* práce bylo naznačeno, v čem jazyková asymetrie spočívá: adjektivní vztah privace neboli absence němčina pokrývá privativními kompozity; v češtině je podle Vachkové (1996) vyjadřován různými jinými způsoby. Bylo také přiblíženo, že práce bude vycházet ze synchronních textů Českého národního korpusu (ČNK), zejména z jeho paralelního německo-českého korpusu InterCorp. Přístup ke korpusům byl důsledně translátologický, což bylo v práci opakovaně zdůrazňováno. Znamená to, že se striktně rozlišovalo mezi texty překladovými a texty původními, důraz byl kladen na deskripci (na to, jaké překlady opravdu jsou) a na kvalitativní zkoumání. Při popisu současného stavu zkoumané problematiky bylo poukázáno na časové a místní souvislosti: práce podobného charakteru a s podobnými cíli mohla vznikat až po roce 2008, kdy byla zveřejněna první verze paralelního korpusu InterCorp, který dodnes zůstává jediným veřejně přístupným česko-německým korpusem. Vyhraněně translátologické zaměření práce ji navíc v podstatě předurčuje k tomu, aby byla napsána a obhajována právě na Ústavu translátologie FF UK. Z diplomových prací, které by mohly mít určitou souvislost se zde analyzovaným tématem, byla jmenována Svobodová (1981), která se však teorii překladu nijak blíže nevěnuje a korpus z pochopitelných důvodů nezmiňuje, a Koptík (2014), který ke zkoumání privativ na pozadí korpusu přistupuje filologicky a teorii překladu zcela vynechává. Součástí *Úvodu* je také *Hypotéza*. Pokud německá privativa nemají jako kategorie v češtině slovotvorně-sémanticko-pragmatickou obdobu, lze očekávat, že často chybí „ustálený“ český ekvivalent. To může mít důsledky pro syntax i pro stylistiku. Překladatel se tedy uchyluje k vlastním řešením, která mohou být typologicky jednoslovná, avšak také víceslovná či dokonce větná. První dva případy označuje slovenský translátolog Anton Popovič jako mikrostylistiku díla, posledně jmenovaný případ, kdy dojde k přesahu na vyšší větnou rovinu, nazývá makrostylistikou. Pozorování tohoto rysu může být mj. podnětným příspěvkem k typologii jazyků, zde konkrétně k tomu, jak čeština reaguje na silnou tendenci ke kompozici v němčině. Kromě tohoto větněčlenského aspektu, který se odráží v syntaxi, se zde vynořuje aspekt stylistický. Cílem práce přitom nebylo analyzovat styl v tradičním rozdělení na různé vrstvy jazyka, ale mnohem spíše zkoumat výrazové posuny v pojetí Antona Popoviče, tedy stylové/výrazové zesílení, zeslabení či

shodu. Otázka stylu se dostává do popředí nejen proto, že při rozmělnění jednoho (německého) slova do víceslovného (českého) překladového řešení se může otvírat prostor pro vybočení ze stylu (Stilbruch), ale také proto, že podle Vachkové (1996) jsou privativům imanentní stylistické rysy; mohou totiž pomocí sufixů naznačovat to, zda je privace žádoucí, či nikoli. Tyto otázky byly zkoumány a vyhodnocovány v *Empirické části* práce. Zároveň bylo v *Hypotéze* zmíněno, že určitým způsobem nezvyklé překlady by mohly případně ukazovat na počínající překladatelštinu tak, jak ji chápe izraelský translátolog Gideon Toury ve 13. kapitole knihy *Descriptive Translation Studies and Beyond* (2012), tedy jako proces, během něhož se nezvyklá řešení mohou ustalovat a stát se součástí cílového jazyka. Pro tyto případy měl být jazykový cit rodilého mluvčího podpořen a korigován metodou *cross check*, tedy kontrolou korpusu korpusem. Ostatní translátologická východiska této práce čerpají primárně z Popoviče: pojmy mikrostylitika a makrostylitika jsou shodně definované v druhém vydání díla *Teória umeleckého prekladu* (1975) i v knize *Originál/preklad* (1983); výrazové posuny jsou převzaté z *Teórie umeleckého prekladu* (1975); ze stejného zdroje pochází i definice překladatelštiny jako neústrojného a neadekvátního prekladu, která má však pro tuto práci pouze informativní a dokreslující hodnotu.

V *Teoretické části* bylo nejprve popsáno postavení privativ v německých příručkách, a to nejdříve a detailněji v knižních, méně podrobně pak v internetových. Oběma typům zdrojů je společné to, že stanoviska badatelů jsou protichůdná – někdy proměnlivá v rámci jedné profesní kariéry – a pozice privativ je tudíž ambivalentní. Privativa jsou jednotky, které vyjadřují absenci látky nebo kvality označené prvním (levým) členem. Slovtvorně stojí na pomezí kompozice a derivace. Někteří jazykovědci se domnívají, že lze s tímto dělením vystačit. Jiní oponují, že druhý člen privativ je příliš specifický na to, aby se dal vměstnat do stávajících kategorií (na rozdíl od „pouhých“ sufixů nese inherentní rysy, například sémantické či pragmatické, které se významově precizují při napojení na první člen privativa; zároveň se však nejedná o klasické autosémantikum jako při kompozici) a pro produkty tohoto pomezního slovtvorného jevu prosazují termín privativa; jiní jdou ještě dále a požadují speciální termín i pro proces, kterým privativa vznikla. Rozkolísanost panuje i při označování druhého členu; současné příručky používají nejčastěji termín *polosuffix* či *suffixoid*. Pro potřeby této práce byla jako privativa vyčleněna adjektiva, jejichž druhou složku tvoří komponenty *-frei*, *-los*, *-arm* a *-leer*; zvláštní pozornost byla věnována obzvláště dvěma prvně jmenovaným. Ze zdrojů on-line byly analyzovány *canoonet*, *dwds*, *duden on-line* a *owid*.

Žádný z nich pojem *suffixoid* nepoužívá a jednotlivé komponenty řadí pod tradiční kategorie, nebo se k nim explicitně nevyjadřuje.

Podrobnější sémantickou klasifikaci nabízí ze všech zde studovaných autorů Vögeding (1981) pro polosufix *-frei* a Fandrych (1993) pro polosufixy *-frei*, *-arm*, *-leer* a *-los*. Pro polosufix *-frei* vymezují oba shodně čtyři kategorie, přičemž tři z nich dokonce i stejně označují: *neexistence následku*, *závazku* a *vazby*. Čtvrtá kategorie se liší pouze formálně pojmenováním (*neprítomnost* u Vögedinga, *neexistence posesivního vztahu* u Fandrycha), nikoli však obsahově. Rovněž u klasifikace privativ, která nelze zařadit do žádné ze čtyř hlavních kategorií, jsou mezi oběma autory výsledovatelné styčné body. Fandrych pak předkládá sémantickou kategorizaci také pro polosufix *-los*, a to *neexistence posesivního vztahu*, *neexistence děláni*, *bez následku* a *bez vazby*. Zároveň poznamenává, že u privativ s polosufixem *-los* se v porovnání s privativy na *-frei* vyskytuje lexikalizace častěji.

Inherentní pragmatické rysy suffixoidů se aktivují a korigují ve spojení s první částí privativa. Na rozdíl od sufixů, které často naznačují pouhou přítomnost či absenci látky (*fettig*), zde tedy vzniká prostor pro velmi jemné odstínění množství (*fettfrei*, *fettarm*, *fetthaltig*, *fettreich*), což je projevem a následně i motorem demokratizační tendence ve společnosti, kdy se lidé dožadují pojmenování a přesných informací o složení potravin či například kosmetiky. Zároveň se otvírají možnosti pro hru s jazykem, pro humorná, ironická či inovativní označení (*charakterfrei*) i pro manipulaci s recipientem, kterou využívá reklama tím, že přítomnost či absenci určité látky sugeruje jako záhodnou či naopak zdraví škodlivou. Privativa umožňují vyšší stupeň abstrakce než většina klasických adjektiv a svou komplexností i určitou ambivalencí jsou vhodným prostředkem k pojmenování reality dnešního světa, který je rovněž komplexní a ambivalentní.

Silná motivace pro vznik privativ je současně zárukou jejich produktivity. Navzdory mnoha výjimkám a speciálním případům platí u řady privativ pravidlo, podle něhož se *-frei* spojuje převážně s takovými členy, které jsou samy o sobě negativní, takže výsledné privativum je kladné – Weinrich (1993) uvádí například *ein schuldenfreies Haus*, *-los* se naopak většinou spojuje s pozitivně vnímanými slovy, jejichž nepřítomnost je společností vnímána negativně, jako nedostatek – Weinrich (1993) jmenoval například *ein würdeloses Verhalten*.

Typologizací překladu privativ – která označuje jako adjektivní kompozita – do češtiny se zabývala Svobodová (1981) a dále Höppnerová (2014), která se zaměřila na pojmenování

vlastností zboží a nerozlišovala mezi českými texty překladovými a původními; žádná z nich se ovšem nevěnovala sufixu *-los*. Svobodová vyděluje pro překlad privativ na *-frei* následující způsoby: lexikální jednotkou stejné struktury, adjektivem odvozeným příponou a zápornou předponou, slovním opisem (v kombinaci s adjektivem *neobsahující*, *prostý* či s předložkou *bez*), vedlejší větou – ten podle ní nastává tehdy, když byly vyčerpány všechny předchozí možnosti. Höppnerová dělí adjektivní kompozita do pěti strukturních typů a příklady s *-frei* uvádí nejčastěji u typu verbum+adjektivum, pro který sestupně vypočítává nejfrekventovanější překladová řešení: adjektivum, adverbium+adjektivum, adjektivum+vazba přívlastku s předložkou.

Následující kapitola této práce se věnovala korpusům, mezi něž v širším pojetí patří jakýkoli soubor textů, který byl sestaven podle určitého kritéria za určitým účelem. Historie jejich užívání je tedy spjatá například se slovníkářstvím a je delší, než by se zdálo. Pro potřeby této práce se korpusem rozumí odpovídajícím způsobem zpracované elektronické texty reálného jazyka v přirozeném kontextu. Nejstarším korpusem tohoto druhu je americký Brownův korpus ze 60. let 20. století, na němž se rozhodující měrou podílel český lingvista Henry Kučera. Afinita ke korpusům, kvalita a uživatelská vstřícnost je patrná i v České republice. Tato práce vycházela z paralelního překladového německo-českého korpusu InterCorp, který je součástí Českého národního korpusu. Ten zahrnuje všechny hlavní typy korpusů, tedy například synchronní a diachronní, psané a mluvené, paralelní, srovnatelné i různě specializované. Navzdory nesporným výhodám korpusu nelze zapomínat na to, že nezachycuje veškerou jazykovou realitu a že jeho sestavování je spojeno s problémy (otázka reprezentativnosti). Také byly zmíněny obecné rysy korpusu a základní terminologie.

Korpusy nacházejí stále větší uplatnění i v translatologii. Podle Kennyové (2001) to bylo umožněno její deskriptivní větví (DTS), spojenou především se jménem Gideona Touryho (2012), pro niž je příznačný důraz na cílový text i empirická data a popis překladů takových, jaké opravdu jsou. Spojením korpusu a DTS vznikla translatologie založená na korpusu, kterou Kennyová (2001) popisuje jako studium překladu prostřednictvím korpusu a nástrojů převzatých či modifikovaných z korpusové lingvistiky. Kennyová uvádí výhody korpusu (více pohledů na stejný problém, překonávání ustrnulého myšlení), které se mohou proměnit v nevýhodu, ve snahu přizpůsobovat svá řešení těm z korpusu (tedy ustrnutí), v přílišný důraz na kvantitu a podobně. Vzhledem k velkému množství snadno přístupných dat je korpus z hlediska translatologie předurčený k hledání lingvistických vzorců jako případných

produktů překladatelských norem, univerzálií či zákonů, odchylek od nich a ukotvování obojího v kontextu.

Na počátku *Empirické části* bylo shrnuto, na co se analýza zaměří; tentokrát již ve vztahu ke konkrétním 47 privativům (22 dvojicím a jedné trojici), jejichž výběr byl odůvodněn. Podrobně byl rovněž popsán způsob vyhledávání v korpusu, jímž se k těmto privativům dospělo. Jednou z analyzovaných kategorií totiž bylo, zda privativum zprostředkovává vnímání absence (privace) jako něčeho pozitivního, negativního či neutrálního a zda je to pak také adekvátně přeloženo do češtiny. Právě z tohoto důvodu byly vybrány ty dvojice privativ, které se liší jen sufixoidem, protože případné odlišné vnímání v rámci dvojice by se mohlo průkazněji dávat do spojitosti právě s nimi. V souvislosti s touto kategorií byla položena otázka, zda a do jaké míry se potvrdí výše zmíněné základní pravidlo, podle něhož vyjadřují privativa na *-frei* absenci často jako něco pozitivního, zatímco privativa na *-los* jako něco negativního. Druhou zkoumanou kategorií byla typologie překladu – tedy to, z kolika slov se překladový ekvivalent skládal či zda se dokonce dostal na makrostylistickou větnou úroveň. To bylo usouvzátněno vzhledem ke třem funkčním stylům, vyčleněným na základě charakteristiky zdrojů, z nichž korpusové texty pro privativa pocházejí: tedy k uměleckému, odbornému v širokém slova smyslu a stylu politických projevů z korpusu EUROPARL. Třetí pozorovanou kategorií byly Popovičovy posuny – sledování toho, zda při překladu do češtiny došlo k výrazovému zesílení, zeslabení, či shodě. Pokud by se byly objevily jazykové nejasnosti v německé části korpusu InterCorp, která představovala původní texty, byl k dispozici DeReKO jako další korpus původně německých textů. Pokud by korpus InterCorp poskytl řešení, která by působila jako myslitelné doklady překladatelštiny, bylo možné zaujmout k nim jasnější stanovisko zohledněním synchronního korpusu původně českých textů SYN2015 (výše zmíněnou metodou cross check).

Výsledky analýzy ukázaly, že z celkového počtu 47 privativ byl u největšího množství z nich zastoupen umělecký styl (alespoň jeden výskyt vykazalo 36 privativ), následovaný odborným stylem (celkem u 30 privativ) a stylem politických projevů EUROPARL (celkem u sedmi privativ). Privativa z oblasti uměleckých textů byla takřka rovnoměrně překládána víceslovnými a jednoslovnými ekvivalenty, s mírnou preferencí pro prvně jmenované. Překlad větou se uplatnil dvakrát. Odborný styl byl z tohoto pohledu vyhraněnější: překlad jednoslovným ekvivalentem byl nejčastější hned u 23 privativ, následovaný ekvivalentem víceslovným (devět privativ) a překladem větným (čtyři privativa). Jednoslovný překlad

převládá rovněž u nejvyššího počtu privativ z korpusu politických projevů EUROPARL (celkem u čtyř). Zbylá tři privativa byla přeložena víceslovným ekvivalentem.

Celkem u šestnácti privativ napříč všemi styly se překladatelé uchýlili k překladu větou; ovšem pouze v pěti případech bylo toto řešení v rámci daného stylu nejčtetnější.

Z hlediska Popovičových posunů došlo ke vzácné jednotě: u všech 47 privativ totiž přesvědčivě převládá adekvátní převod; vztah mezi originálem a jeho překladem tedy lze označit jako výrazovou shodu.

Nazírání vztahu privace, ať už bylo v originále nastaveno jakkoli, bylo do češtiny přeloženo vesměs adekvátně. To znamená, že například kladně vnímaná absence byla do češtiny převedena rovněž kladně; neutrální chápání nepřítomnosti bylo v češtině vyjádřeno také neutrálně apod.

Pro oba polosufixy platí, že zdaleka nejčastěji byla privace chápána (a převedena) kladně: u sufixoidu *-frei* převážilo toto nazírání u 19 privativ z celkem 23; u sufixoidu *-los* u 16 privativ z celkem 24. Obecná tendence připisovaná privativům na *-los*, podle níž mají vztah privace vyjadřovat jako nedostatek, se tedy nepotvrdila. U tří privativ na *-frei* pak převládalo neutrální nazírání a u jednoho nazírání negativní. U adjektiv na *-los* bylo u šesti privativ nejfrekventovanější vnímání negativní a u tří neutrální.

Příležitostné privativum se v dokladech nevyskytlo; takže nebylo nutné korigovat předpoklady v německém korpusu DeReKo. Stejně tak nebyly nalezeny doklady překladatelštiny; ke kontrole korpusu korpusem (*cross check*) tudíž nedošlo.

V budoucnu by výzkum mohl pokračovat pozorováním dalších asymetrických jevů a jejich českých překladových ekvivalentů, případně i ve větším měřítku, které by nebylo limitované rozsahem diplomové práce, a pro více výchozích jazyků než jen pro němčinu. Možná by se tím zvýšila šance najít a zachytit prvky počínající překladatelštiny a následně by mohlo dojít k potvrzení, resp. vyvrácení Touryho teze o překladatelštině. Zkoumáním větších korpusových vzorků z vícera cizích jazyků – při zachování češtiny jako cílového jazyka – by se vykristlizovaly další rysy, které jsou podnětné i pro translatologické parole (překladové ekvivalenty kvalitativně pomohou při překládání) i pro zkoumání v rámci jednoho jazyka (různé překladatelštiny v rámci téhož cílového jazyka a jejich status).

Rozšíření kontextu korpusu InterCorp by bylo možné domluvit s tajemnicí Lucií Novákovou.

V budoucnu by bylo záhodné zaměřit se obecně na systematicčnost v ekvivalentech i specificky na syntaktickou podmíněnost překladových ekvivalentů na základě toho, jakou větněčlenskou pozici měla ta německá privativa, při jejichž překladu do češtiny došlo k přesahu do roviny makrostylistiky. Pokud se totiž překladatel uchýlil k tomuto výraznějšímu zásahu do větné struktury překladu, lze předpokládat, že pozice německého privativa byla nejspíše komplikovaná, obklopená kondenzovaným, jmenným okolím. Kromě provázanosti syntaxe originálu a typologie českého překladového řešení by si zasloužila pozornost i podrobnější analýza těch překladů, které jsou tvořeny více slovy (souslovím): zda mívají adjektivní základ, nebo spíše slovesný, či zda se systematicky uplatňují ještě jiná řešení. Navázalo by se tím na Svobodovou (1981) a rozvinuly by se myšlenky Höppnerové (2014).

12. Summary – suggestions for future research

The focus of this translational thesis based on corpus is privatives as asymmetrical language phenomenon and their translation into Czech. Corpus was used not just for translations as such, but also for theory of translation.

The *Introduction* explained briefly the term asymmetry for this context: the adjectival relation of privation (or “absence”) is in German expressed with privative compounds; for Czech Vachková (1996) sees different ways of expressing the very same relation. The thesis used solely synchronic texts of Czech National Corpus (ČNK), namely its parallel German-Czech corpus InterCorp. The approach towards corpora in general was strictly translational, which was repeatedly emphasized in this thesis. It means a clear distinction was made between translational texts and original texts, stress was put on description (as opposed to prescription; i.e. it was observed how translations really are) and on qualitative research. While depicting the current state of research in question, factors of time and place were also taken into account: a work with similar objectives and similar intense use of corpus could not have been written before 2008 because only then the first version of the parallel corpus was released. InterCorp remains to this day the only publicly accessible Czech-German (or German-Czech) corpus. Further a thesis with such a strong translational-theoretical background and chosen language combination (Czech/German) was predestined to be written at the Institute of Translation Studies of Charles University in Prague. Two theses were drawn on to some extent as they have partially common ground with the presented thesis: it is Svobodová (1981) who however does not pay much attention to translation theory and, understandably, completely omits corpus, and Koptík (2014) who uses corpus but as philologist does not consider theory of translation at all. *Hypothesis* is also part of the *Introduction*. If German privatives do not have any semantical-pragmatic parallel in Czech word formation, it is probable that in many cases there will be no firmly established, “regular” equivalent in Czech. The consequences of this are two-fold: for syntax and for stylistics. Translator has to rely more on his or her own solutions that will consist of one word, more words or even whole sentence. The first two examples are defined by Slovak translation scholar Anton Popovič as micro-stylistics, the last case is macro-stylistics. Observing this feature may be fruitful contribution to typology of languages; specific in this case to ways in which Czech reacts to strong tendency of German language to connect more words (and meanings) into one word. Apart from this syntactical point of view there is a stylistic one. The aim of this thesis it was

not to analyze style in classical understanding of the term, i.e. not in different stylistic varieties but in understanding of Popovič who classified three shifts of expression that can appear as result of translation process: intensification of expression, attenuation of expression, correspondence of expression. Stylistics is foregrounded for more reasons: breach of style (Stilbruch) can be one by-product of translating one original word by more words or even a sentence in the target language, and, as Vachková (1996) puts it, German privatives may potentially possess the intrinsic quality of perceiving the fact of absence (“privation”) as positive or negative; this feature makes them especially attractive for stylistic research. These questions were then analyzed and evaluated in the *Empirical part*. In the *Hypothesis* the assumption was also made that some translation equivalents could be interpreted as having features of that specific *something* which can with time and in certain circumstances develop into translationese, as understood by Israeli translation scholar Gideon Toury and as described by him e.g. in Chapter 13 of his book *Descriptive Translation Studies and Beyond* (2012), i.e. as a process during which uncommon translation solutions can become more and more common with time and eventually develop into a legitimate part of a target language. If present, those assumptions based on language feeling of a native speaker would have been scrutinized by *cross check* method – verifying corpus results using another corpus. Apart from translationese all other translation terms draw primarily on Popovič’s work: micro-stylistics and macro-stylistics are defined identically in the second edition of his *Teória umeleckého prekladu* (1975), and in *Originál/preklad* (1983), shifts of expression were taken from *Teória umeleckého prekladu* (1975); from the same source comes also Popovič’s definition of translationese as an anorganic and inadequate translation; however this has purely informative function for this work and also serves for more plasticity.

In the *Theoretical part* the status of German privatives is discussed and summed up; first in greater detail in paper books and afterwords in on-line sources. Both types of sources have at least one thing in common: opinions of scholars differ a lot – sometimes even in one person during his career – and status of privatives is ambivalent. Privatives are units that express the absence of substance or quality that is represented in their first (left) component. Their ambivalent status springs from word formation – they stand somewhere between composition and derivation. Some scholars claim the existing division is satisfactory even for such border phenomena as privatives. Other disagree, pointing to the second part of a privative which they see far too specific to be neatly divided in traditionally available categories (unlike “simple”

suffixes, second parts of privatives carry inherent features, such as semantic or pragmatic ones, the meanings of which are modified and harmonized after connection to the first part of a privative; at the same time the second part is not equal with autosemantics that are building stones for composition); the scholars suggest the term privative for products of above mentioned specific type of word formation; other scholar go even further and demand a special term also for the word-formation process as such, the products of which privatives are. Confusing is also the way in which the second part is described: current grammar books usually prefer the terms *semi-suffixes* or *suffixoids*. In the context of this work privatives are defined as adjectives ending in *-frei*, *-los*, *-arm* and *-leer*; special attention was paid to the first two. From on-line sources following were analyzed: canoonet, dwds, duden on-line and owid. None of them uses the term *suffixoid* and relevant components (second parts) are dealt with using the traditional categories or no explicit comments are made on their status. More detailed semantic classification is offered by Vögeding (1981) for semi-suffix *-frei* and Fandrych (1993) for semi-suffixes *-frei*, *-arm*, *-leer* and *-los*. For *-frei* they both see four main meanings; to three of them they even give the same name: *nonexistence of consequence*, *of obligation* and *of bonding*. Fourth category differs just technically: Vögedings is called *absence*, Fandrychs *nonexistence of possessive relation*, however they mean the same. Also classification of those privatives whose meaning is less “regular” and which therefore need additional categories, shows a lot of overlaps in both scholars. Fandrych also presents semantic classification for *-los* that reads as follows: *nonexistence of possessive relation*, *nonexistence of doing*, *nonexistence of consequence* and *nonexistence of relation*. He also observed more instances of lexicalization in privatives ending in *-los*.

Inherent pragmatical features of suffixoids are activated and partially merge after connection with the first part of a privative. In contrast to suffixes that often just express presence or absence of a quality (*fettig*), suffixoids open virtually endless possibilities to differentiate between different amounts of substances or different shadows of meanings (*fettfrei*, *fettarm*, *fetthaltig*, *fettreich*); this can be seen as both a symptom and also an engine of democratising tendencies in society, in which people demand more and more very specific words for describing very specific situations; e.g. as customers who want to be informed about food processing or production of cosmetics. Privatives also support and encourage to play with the language, to humorous or ironic deviations from established usage, to innovative approach with the language (*charakterfrei*) and last but not least enable manipulation with the addressee

which has been happily used by the advertising; they are very eloquent in choosing the right suffixoid and suggesting that presence of a substance is desirable or harmful. Privatives are capable of higher level of abstract description than most common adjectives and thanks to their complexity and certain immanent ambivalence they are very suitable vehicles for describing complex and ambivalent world of today.

This strong motivation for creating new and even more specified privatives guarantees their productivity. Despite many exceptions a basic rule is valid for *-frei* and *-los*: *-frei* on the one hand usually connects with such first parts that in themselves are negative or negatively perceived by speakers, so that the new privative as a whole is positive (lacking something negative is good): Weinrich (1993) gives as an example *ein schuldenfreies Haus* – house not burdened with debts; *-los* on the other hand usually connects with positive words so that the resulting privative is seen as negative, as deficiency – Weinrich (1993) mentions e.g. *ein würdeloses Verhalten*.

Typology of translation of privatives was analyzed by Svobodová (1981): she called them adjective compounds, and Höppnerová (2014): she concentrated on adjectives describing quality of goods and did not distinguish between Czech translated texts and Czech original texts; however neither of both addressed *-los*. Svobodová distinguishes following types of translations of *-frei* privatives: lexical unit of the same structure, adjective derived by a suffix and negative prefix, reformulation (combined with adjectives such as *neobsahující*, *prostý* or with preposition *bez*), with a clause – this last mentioned case is something of a last resort after all other possibilities were excluded. Höppnerová divides adjective compounds into five structural types and examples with *-frei* puts mostly into verb-adjective type, for which she lists these solutions as most frequent: adjective, adverb+adjective, adjective+modifier with preposition.

Following chapter was devoted to language corpora; in broader meaning corpora can stand for any collection of texts that was designed according to specific criteria and for specific purpose. History of using corpora is longer than one might assume and is connected with e.g. lexicography. For the context of this thesis, corpus is defined as processed electronic texts of real language in their natural context. The oldest corpus of this kind is the American Brown corpus from the 1960s, to great extent work of Czech linguist Henry Kučera. Also Czech Republic seems to have certain affinity to corpora: ČNK is both of high quality and user-friendly. This thesis was based on parallel translation German-Czech corpus InterCorp which

is a part of the above-mentioned Czech National Corpus (ČNK). ČNK comprises all main types of corpora, such as synchronic and diachronic, written and oral, parallel, comparable and other corpora specialized in many different ways. Despite all advantages it presents, one may never forget that any corpus can show just a certain, limited part of language reality, never the “whole” language in its immense complexity. Its compiling is also connected to many problems (e.g. representativeness). Further general features of corpora and basic terminology were mentioned.

The use of corpora has been widening and spreading and one of the research fields it is applied to now is translation studies. Kenny (2001) claims this was made possible thanks to the “descriptive” line in translation studies (DTS), associated mainly with Israeli translation scholar Gideon Toury (2012) for whom is typical the emphasis on target language, on empirical data and description of translations simply as they are. Corpus and DTS created what Kenny (2001) calls corpus-based translation studies that she describes as study of translation through corpus and through tools borrowed or modified from corpus linguistics. Kenny mentions advantages of corpus (more points of view on the same problem, breaking old thinking patterns) that can however change into the very opposite, in an effort to adjust one’s solution to those seen in a corpus (which actually means going back to old thinking patterns), in excessive emphasis on quantity etc. Given big amount of easily accessible data in a corpus, translation studies are here predestined or at least prone to concentrate on search after linguistic patterns seen as potential products of translation norms, universals or laws of translation, search after deviations to these patterns and embedding both in their context.

The opening section of *Empirical part* sums up the factors which will be analyzed; this time in relation to the concrete 47 privatives (22 couples and one trio) the choice of which is explained. The way of working with corpus in general and also specific steps are described in detail incl. the way which led to the final 47 privatives. One of the analyzed categories was to assess whether a privative expresses the relation of absence (“privation”) as something desirable and positive, or as something negative or simply as neutral, and further whether these perceptions were adequately rendered into Czech. It was exactly out of these reasons that such couples were chosen that differ just in suffixoid. The calculation was that potential different perception of the absence within each couple could be limited just to the respective suffixoids (*-frei*, *-los*), not to the first components which are in both privatives always identical. Another objective was to check whether and to which extent the basic rule is valid

that claims: privatives in *-frei* express absence often as something positive, while privatives in *-los* as something negative. Second analyzed category was typology of translation: contained the translation solution one word, more words or even whole sentence? A sentence-equivalent would mean that macro-stylistic level was reached. Typology of single translation solutions was put into context with function styles: with fiction, non-fiction in broader sense of the word and with style of political speeches from EUROPARL corpus. Third observed category was *intensification of expression*, *attenuation of expression*, *correspondence of expression*. In case of any doubts concerning questions of German originals and German language, the texts or words from German part of Intercorp could have been confronted with another corpus of original German texts, with DeReKo. Any doubts concerning onsets of translationese could have been checked against synchronic corpus of original Czech texts SYN2015 (cross check method).

The results of analysis have shown that out of total number of 47 privatives, with the most of them fiction was represented in more or less frequent form (36 privatives had at least one result), followed by non-fiction (altogether in 30 privatives) and style of political speeches from EUROPARL (seven privatives). Typology of translation equivalents within fiction was: most frequent within each privative were equivalents of more words closely followed by one-word equivalents. Translation by sentence appeared just twice. Non-fictional style had 23 privatives with most prominent one-word solution, followed by more-word solution (most common in 9 privatives) and sentence translation (4 privatives). One-word translation was also most common in EUROPARL, with 4 privatives preferring this solution. Remaining three privatives were translated with more-word equivalent.

With altogether 16 privatives sentence translation (shift to macro-stylistics) was applied; even though in only five privatives this solution was prevailing within a given style.

Popovič's shifts of expression showed overwhelming uniformity in results, with all 47 privatives having *correspondence of expression* as by far the most common solution throughout their results.

Perception of absence was also mostly translated in an adequate manner into Czech, irrelevant of whether the original perception was rather negative, positive or neutral.

For both *-frei* and *-los* can be said that most often absence ("privation") was perceived (and also translated) as something positive: with *-frei* this understanding prevailed in 19 privatives

out of altogether 23 privatives in *-frei*; in *-los* it was in 16 privatives out of 24 ending in *-los*. Which means the above mentioned basic rule of distribution of the positive and negative perception did not apply for *-los*. In three privatives ending in *-frei* most common perception was neutral and in one even negative. In six adjectives ending in *-los* most common perception was negative and in three it was neutral.

Neither DeReko nor SYN2015 had to be consulted as there appeared neither doubts concerning the use of original German nor onsets of Czech translationese.

In the future the research could continue to observe other asymmetric phenomena and their Czech equivalents, also on a bigger scale that would not be limited by recommended format of a thesis, and for more source languages (not just for German). This could make it more probable that first onsets of Czech translationese could slowly appear and after some time Tourys understanding of translationese could be accepted or rejected. By monitoring greater parts of corpus from more source languages – while keeping Czech as the target language – more features may come to the surface which could prove useful for translation parole (translation equivalents can qualitatively help with translating) and for research within one language (different translationeses within the same target language and their status).

For extending the context in InterCorp, Secretary Lucie Nováková should be contacted.

For the future it would be further advisable to focus on systemic features in equivalents in general and specifically to focus on the role of syntax of the original for typology of translation – especially in cases of sentence translation that, to some extent, can be seen as last option after all other proved not feasible. It is probable that sentence translations are conditioned by difficult (condensed nominal) context around German privative. Not just sentence translations would deserve more attention but also more-word translations should be analyzed down to their detailed structure – whether the basic word within translation solution is of adjective, of verb or of different origin. This could be also seen as elaborating on thoughts of Svobodová (1981) and Höppnerová (2014).

13. Použitá a studovaná bibliografie⁶⁸

ČECHOVÁ, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. 2. přeprac. vyd. Praha: ISV, 2000. ISBN 80-85866-57-9.

DOKULIL, Miloš, et al. *Mluvnice češtiny I*. 1. vyd. Praha: Academia, 1986.

EICHINGER, Ludwig M. *Deutsche Wortbildung: eine Einführung*. Tübingen: Narr, 2000. ISBN 3-8233-4976-7.

FANDRYCH, Christian. *Wortart, Wortbildungsart und kommunikative Funktion: am Beispiel der adjektivischen Privativ- und Possessivbildungen im heutigen Deutsch*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1993. ISBN 3-484-31137-1.

FILIPEC, Josef. *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.

FLEISCHER, Wolfgang – BARZ, Irmhild. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Max Niemeyer, 1992. ISBN 3-484-10682-4.

GREPL, Miroslav. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. [i.e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7106-624-8.

KENNY, Dorothy. *Lexis and creativity in translation: a corpus-based study*. Manchester: St. Jerome, c2001. ISBN 19-006-5039-8.

KOPTÍK, Tomáš. *Korpusanalyse der adjektivischen Affixoide und ihre lexikographische Bearbeitung in zweisprachigen Wörterbüchern Deutsch-Tschechisch*. Praha, 2014. Diplomová práce. ÚGS FF Univerzita Karlova. Vedoucí práce Mgr. Věra Kloudová, Ph.D.

KÜHNHOLD, Ingeburg – PUTZER, Oskar – WELLMANN, Hans. *Deutsche Wortbildung: Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache: eine Bestandsaufnahme des Instituts für deutsche Sprache, Forschungsstelle Innsbruck*. 1. Aufl. Düsseldorf: Pädagogischer Verlag Schwann, 1978. Sprache der Gegenwart, Bd. 43. ISBN 35-901-5643-0.

NAUMANN, Bernd. *Wortbildung in der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: M. Niemeyer, 1972. ISBN 34-842-5003-8.

---

⁶⁸ V případě elektronických zdrojů jsou zde citované jen základní adresy; všechny podstránky jsou řádně uvedeny na příslušných místech v textu.

- OHNHEISER, Ingeborg. *Wortbildung im Sprachvergleich: Russisch-Deutsch*. 1. Aufl. Leipzig: Enzyklopädie, 1987. Linguistische Studien. ISBN 33-240-0139-0.
- OLSEN, Susan. *Wortbildung im Deutschen: eine Einführung in die Theorie der Wortstruktur*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1986. ISBN 35-206-6001-6.
- POPOVIČ, Anton. *Originál/Preklad*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1983.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. 2. přeprac. vyd. Bratislava: Tatran, 1975.
- SCHIPPAN, Thea. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2., unveränd. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 1992. ISBN 978-348-4730-021.
- SVOBODOVÁ, Kateřina. *Oboustranný překlad z oboru architektury: Lingvistická studie „Německá adjektivní kompozita s -echt, -fähig, -fest, -fertig a -frei a jejich české protějšky“*. Praha, 1981. Diplomová práce. Katedra překladatelství-tlumočnictví FF UK. Vedoucí práce PhDr. Josef Březina.
- ŠMILAUER, Vladimír. *Novočeské tvoření slov*. 1. vyd. Praha: SPN, 1971.
- TOURY, Gideon. *Descriptive translation studies and beyond*. 2nd expanded ed. Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., c2012. ISBN 978-902-7274-595.
- TROST, Igor. *Das deutsche Adjektiv: Untersuchungen zur Semantik, Komparation, Wortbildung und Syntax*. Hamburg: H. Buske, c2006. ISBN 38-754-8428-2.
- VACHKOVÁ, Marie (1998): *Deutsche adjektivische Privativa in konfrontativer Sicht*. In: Germanistica Pragensia XIII. Gedenkschrift Pavel Trost. AUC Philologica 2.1996. Univerzita Karlova. Praha, 105-114. ISSN 0567-8269.
- VÖGEDING, Joachim. *Das Halbsuffix "-frei": zur Theorie der Wortbildung*. Tübingen: Narr, 1981. ISBN 38-780-8814-0.
- WEINRICH, Harald – THURMAIR, Maria (ed.). *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Mannheim: Dudenverlag, 1993. ISBN 34-110-5261-9.

Internetové zdroje

Canoo.net: Deutsche Wörterbücher und Grammatik [online]. Basel: Canoo Engineering, Copyright©2000-2014 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.canoo.net/>

Czech National Corpus: A Case in Many Contexts. In: *International Journal of Corpus Linguistics* [online]. 1997, **2**(2), s. 181-197 [cit. 2016-04-21]. DOI: 10.1075/ijcl.2.2.03cer. ISSN 1384-6655. Dostupné z: <http://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/ijcl.2.2.03cer>

DeuCze: Deutsch-Tschechisches Parallelkorpus [online]. Würzburg, Opava [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.deucze.germanistik.uni-wuerzburg.de/>

Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2016 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Digitales_W%C3%B6rterbuch_der_deutschen_Sprache

Duden [online]. Berlin: Duden Verlag, 2016 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.duden.de/>

DWDS [online]. Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 2016 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <http://www.dwds.de/>

HÖPPNEROVÁ, Věra. Německá adjektivní kompozita v pojmenováních vlastností zboží. *Acta Oeconomica Pragensia* [online]. 2014, **2014**(6), 79- [cit. 2016-04-21]. DOI: 10.18267/j.aop.460. ISSN 0572-3043. Dostupné z: <http://www.vse.cz/aop/460>

Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity [online]. Brno, 2016 [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <https://www.ped.muni.cz/>

Rosen, A. – Vavřín, M.: *Korpus InterCorp, verze 8 z 4. 6. 2015*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2015. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>

ŠPIRK, Jaroslav. Anton Popovič's contribution to translation studies. *Target* [online]. 2009-8-5, **21**(1), 3-29 [cit. 2016-04-21]. DOI: 10.1075/target.21.1.01spi. ISSN 0924-1884. Dostupné z: <https://benjamins.com/online/target/articles/target.21.1.01spi>

Ústav Českého národního korpusu [online]. Praha [cit. 2016-04-22]. Dostupné z: <https://ucnk.ff.cuni.cz/>

WIKI, Český národní korpus [online]. Praha: Příručka ČNK, 2016 [cit. 2016-04-22].
Dostupné z: <https://wiki.korpus.cz/doku.php?id=start&rev=1458158017>

14. Seznam příloh – vzorků z korpusu⁶⁹

Příloha číslo 1: arbeitsfrei

Příloha číslo 2: arbeitslos

Příloha číslo 3: fehlerlos

Příloha číslo 4: wasserfrei

Příloha číslo 5: wasserlos

---

⁶⁹ Veškeré analyzované experty z korpusu jsou pro všech 47 privativ dostupné v elektronické verzi této práce.